

Cilt 3- Sayı 1 Haziran 2022
Volume III-Number I-June 2022

ULUSLARARASI UYGULAMALI EKONOMİ VE YÖNETİM ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

***JOURNAL OF INTERNATIONAL APPLIED
ECONOMICS AND ADMINISTRATION RESEARCH***

Uluslararası Uygulamalı Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İİBF İktisat Bölümü
Tarafından Yayımlanmaktadır ISSN:2757-5713

web:<http://uueyad.dergi.comu.edu.tr> iletişim: uueyadcomu@gmail.com

Journal of

**International Applied Economics and
Administration Research**

Open Access Refereed E-Journal ISSN:2757-5713

**Publication Date 25-30 JUNE 2022
Volume / Issue 3/1**

GENERIC

**Disciplines: Economics and Administration & Other Disciplines in Social Sciences
Frequency: June, December**

Journal of International Applied Economics and Administration Research (JOINAPEAR) is a INTERNATIONAL and REFEREED e-journal. JOINAPEAR is social science journal. You can send posts by new member record via the journal web page, and take a part in broadcast and arbitration committees. We would like to express our honor to work with you, our esteemed academics.

JOINAPEAR publishes original scientific articles, symposium and scientific study outputs. Furthermore, symposium reports can be published, if not published anywhere. However, authors are responsible for any obstacles for their works. JOINAPEAR has the intellectual property rights of any published material.

Anything published in the journal can not be published in anywhere except from the ones which has the permission of the journal. Any judicial, economic and ethical responsibility of the published materials are under the authors' responsibility. JOINAPEAR will not accept any responsibility.

Editors

Associate Professor Burcu KILINÇ SAVRUL (Editor in Chief - Macroeconomics and Political Economy Field Editor)
Assistant Professor Dr Hasan AZAZİ (Editor in Chief - Economic History and Labor Economics Field Editor)
Assistant Professor Dr Rüya ATAKLI YAVUZ (Editor in Chief - History of Economic Thought, Development Economics and Human-Economic Geography Field Editor)
Professor Meliha ENER (International Economics and European Union Field Editor)
Professor Cüneyt KILIÇ (Microeconomics Field Editor)
Associate Professor Feyza BALAN (Econometrics Field Editor)
Assistant Professor Dr Mustafa TORUN (Finance Area Editor)

JOURNAL ADMINISTRATION

Professor Meliha ENER	Canakkale Onsekiz Mart University
Associate Professor Burcu KILINÇ SAVRUL	Canakkale Onsekiz Mart University
Professor Cüneyt KILIÇ	Canakkale Onsekiz Mart University
Associate Professor Feyza BALAN	Canakkale Onsekiz Mart University
Assistant Professor Dr Mustafa TORUN	Canakkale Onsekiz Mart University
Assistant Professor Dr Rüya ATAKLI YAVUZ	Canakkale Onsekiz Mart University
Assistant Professor Dr Hasan AZAZİ	Canakkale Onsekiz Mart University
Research Assistant Doruk DERELİ	Canakkale Onsekiz Mart University
Research Assistant Gülistan CAN	Canakkale Onsekiz Mart University
Research Assistant Bedirhan KALE	Canakkale Onsekiz Mart University

EDITORIAL AND CONSULTATIVE COMMITTEE

MURAT Sedat	Canakkale Onsekiz Mart University
AKÇAN Ahmet Tayfur	Necmettin Erbakan University
AKDEMİR Ali	Istanbul Arel University
AYDIN Ahmet	Bandirma Onyedi Eylul University
AYDIN Erdal	Canakkale Onsekiz Mart University
BACAK Bünyamin	Canakkale Onsekiz Mart University
BALAN Feyza	Canakkale Onsekiz Mart University
BAYAR Yılmaz	Usak University
DARICI Burak	Bandirma Onyedi Eylul University
ENER Meliha	Canakkale Onsekiz Mart University
EROGLU Filiz	Canakkale Onsekiz Mart University
GORUN Mustafa	Canakkale Onsekiz Mart University
İNCEKARA Ahmet	Istanbul University
KARATAS OZKAN Mine	University of Southampton
KAYA Ibrahim	Istanbul University
KILIÇ Cüneyt	Canakkale Onsekiz Mart University
KILINÇ SAVRUL Burcu	Canakkale Onsekiz Mart University
KURT Ünzüle	Canakkale Onsekiz Mart University
ÖZEKİCİOĞLU Halil	Cumhuriyet University
ÖZCAN Burcu	Firat University
PAZARCIK Yener	Canakkale Onsekiz Mart University
POLAT KANYILMAZ Ebru	Canakkale Onsekiz Mart University
SAVRUL Mesut	Canakkale Onsekiz Mart University
SHAHNAZ Ibrahim	University of Southampton
ŞAHİN Levent	Istanbul University
TOPKAYA Özgür	Canakkale Onsekiz Mart University
TORUN Mustafa	Canakkale Onsekiz Mart University
TİNKER Vanessa	Collegium Civitas
TUNALI Halil	Istanbul University
UĞUR Suat	Canakkale Onsekiz Mart University

YAVUZ ATAKLI Rüya	Canakkale Onsekiz Mart University
YELKİKALAN Nazan	Canakkale Onsekiz Mart University
YİĞİT Yusuf	Canakkale Onsekiz Mart University
REFEREES COMMITTEE	
AKÇAKAYA Murat	Gazi University
AKÇAN Ahmet Tayfur	Necmettin Erbakan University
AKDEMİR Ali	Istanbul Arel University
AKYILDIZ Murat	Canakkale Onsekiz Mart University
ALBAYRAK Barış	Canakkale Onsekiz Mart University
ALTINDAG Erkut	Beykent University
ALTUNTAŞ Gültekin	Istanbul University
ARSLAN Hasan	Canakkale Onsekiz Mart University
ATMACA Metin	Canakkale Onsekiz Mart University
AYDIN Erdal	Canakkale Onsekiz Mart University
AYDIN Murat	Canakkale Onsekiz Mart University
AYDIN Ahmet	Bandirma Onyedi Eylul University
AYDOGAN Kürşat	Bilkent University
AYKANAT Zafer	Ardahan University
AYTAÇ Serpil	Uludag University
BABA Gürol	Ankara University
BACAK Bünyamin	Canakkale Onsekiz Mart University
BALAN Feyza	Canakkale Onsekiz Mart University
BALTACIOGLU Tunçdan	Izmir University of Economics
BAYAR Yılmaz	Usak University
BILGIÇ B. Sadi	Ipek University
BILGE HURİYET	Celal Bayar University
BOZKURT Öznur	Duzce University
CAN Özge	Yasar University
ÇAM Handan	Gumushane University
ÇAVUŞOĞLU Mehmet	Canakkale Onsekiz Mart University
ÇETİN Tamer	Istanbul University
ÇETİNDAMAR Dilek	SabancıUniversity
ÇETINKAYA BOZKURT Özlem	Mehmet Akif Ersoy University
ÇITAK Levent	Erciyes University
CINGOZ Ayşe	Nevsehir University
ÇULHA Osman	Adnan Menderes University
DARICI Burak	Bandirma Onyedi Eylul University
DAVES Glenn	James Cook University
DEMIRELI Erhan	Dokuz Eylul University
DOGAN Özlem I.	Dokuz Eylul University
DURAK Ibrahim	Pamukkale University
DURAN Cengiz	Dumlupınar University
ELAGOZ Ismail	Canakkale Onsekiz Mart University

ENER Meliha	Canakkale Onsekiz Mart University
ERDEM Ferda	Akdeniz University
ERGIN Hüseyin	Dumlupınar University
EROGLU Umut	Canakkale Onsekiz Mart University
EROGLU Filiz	Canakkale Onsekiz Mart University
ERYILMAZ Mehmet	UludagUniversity
FEDAI Cemal	Kirikkale University
FURNHAM Adrian	London's Global University
GAVCAR Erdoğan	Mugla University
GOK Osman	Yasar University
GOKTEPE Ahmet Orkun	Canakkale Onsekiz Mart University
GORUN Mustafa	Canakkale Onsekiz Mart University
GULER Ruhi	Canakkale Onsekiz Mart University
GULTEKIN Nihat	Harran University
GUNEY Semra	Hacettepe University
GUNEŞ Şahabettin	Abant İzzet Baysal University
GUNGOR Arif	Duzce University
GURSAKAL Necmi	Uludag University
İNCE YENİLMEZ Meltem	Yasar University
İNCEKARA Ahmet	Istanbul University
IPEK Selçuk	Canakkale Onsekiz Mart University
IRAZ Rifat	Selcuk University
İRMIŞ Ayşe	Pamukkale University
İŞCAN Ömer Faruk	Ataturk University
KAHRAMAN AKDOĞU Serpil	Yasar University
KANTEN Selahattin	Canakkale Onsekiz Mart University
KALKAN Adnan	Mehmet Akif Ersoy University
KARA Hakan	Dumlupınar University
KARABEY Canan Nur	Ataturk University
KARAGUL Soner	Canakkale Onsekiz Mart University
KARATAS ÖZKAN Mine	University of Southampton
KARTALTEPE Nihal	Marmara University
KAYA Bayram	Ankara University
KELEŞ Hatice Necla	Bahcesehir University
KILIÇ Cüneyt	Canakkale Onsekiz Mart University
KILINÇ SAVRUL Burcu	Canakkale Onsekiz Mart University
KILIÇ Burhan	Mugla Sitki Kocman University
KORKMAZ Oya	Mersin University
KUTLUTURK Murat	Cankiri Karatekin University
KURT Unzüle	Canakkale Onsekiz Mart University
KUNDAY Ozlem	Yeditepe University
MARIN Mehmet C.	Kahramanmaraş Sutcu Imam University
MAYA İlknur	Canakkale Onsekiz Mart University
METE Sinan	AksarayUniversity

MURAT Sedat	Canakkale Onsekiz Mart University
MUTLU Esin Can	Yildiz Teknik University
MUFTUOGLU Tamer	Baskent University
NARDALI Sinan	Katip Celebi University
ONCE Günel	Dokuz Eylul University
ONCUL Mehmet Sadık	Cumhuriyet University
OZCAN Burcu	Firat University
OZDEMIR Yasemin	Sakarya University
OZDEMIRCI Ata	Marmara University
OZER Mehmet Akif	Gazi University
OZER Yunus Emre	Dokuz Eylül University
OZEKICIOGLU Halil	Cumhuriyet University
OZGENOGLU Abdürrahim	Atilim University
OZŞAHIN Mehtap	Yalova University
OZTURAN Meltem	Bogazici University
PAKSOY H. Mustafa	Harran University
PAZARCIK Yener	Canakkale Onsekiz Mart University
POLAT K. Ebru	Canakkale Onsekiz Mart University
POLOUCEK Stanislav	Silesian University
SAKARYA Sema	Bogazici University
SAVRUL Mesut	Canakkale Onsekiz Mart University
SEÇKİN HALAÇ Duygu	Yasar University
SEKİN Seval	Ege University
SERINKAN Celaleddin	Pamukkale University
SEVİM Şerafettin	Dumlupinar University
SHAHNAZ Ibrahim	University of Southampton
SOYLU Ali	Pamukkale University
ŞAHİN Mehmet	Anadolu University
ŞAHİN Levent	Istanbul University
ŞENER KONUK Dilek	Duzce University
TAN Sabri Sami	Canakkale Onsekiz Mart University
TAŞÇI Hacı Mehmet	Erciyes University
TAYŞIR E. Aygün	Marmara University
TAYŞIR K. Nurgül	Istanbul Ticaret University
TEKİN Mahmut	Selcuk University
TUKELTURK AYDIN Şule	Trakya University
TURKER Duygu	Yasar University
TOPKAYA Ozgür	Canakkale Onsekiz Mart University
TORUN Mustafa	Canakkale Onsekiz Mart University
TUNALI Halil	Istanbul University
UGUR Suat	Canakkale Onsekiz Mart University
ULUYOL Osman	Adiyaman University
YAMAN Ramazan	Balikesir University
YAVAŞ Hikmet	Canakkale Onsekiz Mart University

YAVUZ ATAKLI Rüya	Canakkale Onsekiz Mart University
YARAŐIR Sevinç	Pamukkale University
YAZICI Erdinç	Gazi University
YELKIKALAN Nazan	Canakkale Onsekiz Mart University
YERELI Ahmet Burçin	Hacettepe University
YIGIT Yusuf	Canakkale Onsekiz Mart University
YILDIRIM Tansoy Yavuz	Bandirma University
YILDIZ Sebahattin	Kafkas University
YILDIZ Tayfun	Ardahan University
YRR Őenay	Yalova University

Journal of

**International Applied Economics and
Administration Research**

Open Access Refereed E-Journal ISSN:2757-5713

Publication Date 25-30 JUNE 2022

Volume / Issue 3/1

EDİTÖRDEN

Bilim dünyasının değerli insanları,

Uluslararası Uygulamalı Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 2020 yılında yayın hayatına başlamış uluslararası, hakemli e-dergidir. Dergi Haziran ve Aralık ayında olmak üzere yılda iki kez yayınlanmaktadır. Gönderilen yazılar ilk olarak editörler ve yazı kurulunca bilimsel anlatım ve yazım kuralları yönünden incelenir. Daha sonra uygun bulunan yazılar alanında bilimsel çalışmaları ile tanınmış üç ayrı hakeme gönderilir. Hakemlerin kararları doğrultusunda yazı yayınlanır veya yayınlanmaz. Hakemlerin gizli tutulan raporları dergi arşivlerinde beş yıl süreyle tutulur.

Diğer yandan kuruluş aşamasından bu yana emek veren dergi yönetim kurulundaki değerli hocalarımıza, ayrıca gerek yurt içinden gerekse yurtdışından bizleri kırmayarak, danışma, yayın ve hakem kurulunda yer alan ve uzmanlık alanları ile bizlere katkı sağlayan kıymetli hocalarımıza teşekkürlerimizi sunuyoruz. Amacımız akademik hayata katkı sunmaktır. Bu amaç doğrultusunda yurt içi ve yurtdışında görev yapan akademisyen hocalarımızla birlikte çalışmaktayız. Son olarak Uluslararası Uygulamalı Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi olarak vereceğiniz her türlü destekten dolayı teşekkür eder, saygılarımızı sunarız.

Editors

Associate Professor Burcu KILINÇ SAVRUL (Baş Editör- Makro İktisat ve Politik İktisat Alan Editörü)

Assistant Professor Dr Hasan AZAZI (Baş Editör- İktisat Tarihi ve Çalışma Ekonomisi Alan Editörü)

Assistant Professor Dr Rüya ATAKLI YAVUZ (Baş Editör- İktisadi Düşünceler Tarihi, Gelişme İktisadi ve Beşeri- İktisadi Coğrafya Alan Editörü)

Professor Meliha ENER (Uluslararası İktisat ve Avrupa Birliği Alan Editörü)

Professor Cüneyt KILIÇ (Mikro İktisat Alan Editörü)

Associate Professor Feyza BALAN (Ekonometri Alan Editörü)

Assistant Professor Dr Mustafa TORUN (Finans Alan Editörü)

**ULUSLARARASI UYGULAMALI EKONOMİ VE
YÖNETİM ARAŞTIRMALARI DERGİSİ**

**JOURNAL OF INTERNATIONAL APPLIED ECONOMICS AND
ADMINISTRATION RESEARCH**

**SAHİBİ (Publisher): Dergi Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
İktisat Bölümü Tarafından Yayımlanmaktadır.**

Yayın Türü: Yaygın Süreli Yayın

Yılda İki Kez Yayınlanır: Haziran ve Aralık

Dil: Türkçe ve İngilizce

İletişim: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Biga/ Çanakkale – TÜRKİYE

Tel: +90 286 335 87 40 Dahili No: 1159-1156-1158

Araş.Gör.Gülistan CAN: 1159 Araş.Gör.Doruk DERELİ:1156

Araş.Gör.Bedirhan KALE:1158

Web: <http://uueyad.dergi.comu.edu.tr>

e-mail: uueyadcomu@gmail.com

Dergide yayınlanan yazılarda fikirler yalnızca yazar(lar)ına aittir.

Dergi sahibini, yayıncıyı ve editörleri bağlamaz.

Bu yayında yer alan tüm çalışmalar Turnitin uygulaması aracılığıyla

benzerlik taramasından geçirilmiştir.

YAZI İŞLERİ ve İLETİŞİM (Assisting Editor)

Gülistan CAN

Doruk DERELİ

Bedirhan KALE

Journal of

**International Applied Economics and
Administration Research**

Open Access Refereed E-Journal ISSN:2757-5713

Publication Date 25-30 JUNE 2022
Volume / Issue 3/1

CONTENTS

Buse YENİGÜN & Hasan AZAZI

1-11	TÜRKİYE'DE İMALAT SANAYİ İSTİHDAMININ GELİŞİMİ
	DEVELOPMENT OF MANUFACTURING INDUSTRY EMPLOYMENT IN TURKEY

Meliha ENER & Emrullah SOYALP

12-27	KATILIM BANKACILIĞININ EKONOMİK BÜYÜMEYE ETKİSİ, TÜRKİYE İÇİN ZAMAN SERİSİ ANALİZİ
	THE EFFECT OF PARTICIPATION BANKING ON ECONOMIC GROWTH, TIME SERIE ANALYSIS FOR TURKEY

Burcu KILINÇ SAVRUL & Kübra SEZER

28-49	TÜRKİYE'DEKİ CDS PRİMLERİNİN VE FİNANSAL GÖSTERGELERİN GELİŞİMİ
	DEVELOPMENT OF CDS PREMIS AND FINANCIAL INDICATORS IN TURKEY

TÜRKİYE'DE İMALAT SANAYİ İSTİHDAMININ GELİŞİMİ

DEVELOPMENT OF MANUFACTURING INDUSTRY EMPLOYMENT IN TURKEY

Buse YENİGÜN *

Hasan AZAZİ**

ÖZ

Ekonominin motoru şeklinde genel bir tanımı olan imalat sanayi, Türkiye için her zaman önemli bir konu olmuştur. Özellikle genel sanayi içindeki yeri göz ardı edilemez derecededir. Ekonomiye olan katkısı ile üretim ve istihdam konusunda ilk sıralarda yer alan sektörlerden biridir. Bu çalışmada da imalat sanayi ve imalat sanayi istihdamının Türkiye'de ki durumu araştırılarak gelişimi incelenecektir. Bunlar için Türkiye'de imalat sanayi ve imalat sanayi istihdamı konularına cinsiyet, yaş, sgk kayıtlılık vb. konuları üzerinden araştırma sağlanacaktır.

Anahtar Kelimeler: İmalat Sanayi, İstihdam, Gelişim, Türkiye.

Jel Kodu: E24, D24, J21.

ABSTRACT

The manufacturing industry, which has a general definition as the engine of the economy, has always an important issue for Turkey. In particular, its place in the general industry cannot be ignored. It is one of the leading sectors in terms of production and employment with its contribution to the economy. In this study, the situation of manufacturing industry and manufacturing industry employment in Turkey will be investigated and its development will be examined. For this reason, gender, age, SSI registration, etc. on the subjects of manufacturing industry and manufacturing industry employment in Turkey research will be provided on the topics.

Keywords: Manufacturing Industry, Employment, Development, Turkey.

Jel Cods: E24, D24, J21.

“Bu çalışma Araştırma ve Yayın Etiğine uygun olarak hazırlanmıştır.”

*Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Çanakkale, Türkiye, buse_yenigun@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0003-2693-7590

**Dr.Öğr.Üye., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Ramazan Aydın Yerleşkesi, Biga, Çanakkale, Türkiye, hasanazazi@gmail.com. ORCID ID: 0000-0003-4241-9857

1.GİRİŞ

Gelişmiş ülkelerin ekonomik yönden geçmişlerine bakıldığında ekonomik büyüme olarak en temel gücün sanayi olduğu görülmektedir. Sanayi denilince de akla özellikle imalat sanayi gelmektedir. İmalat sanayi, ülkelerce ekonomik gelişmenin motoru olarak kabul edilmiştir. Türkiye’ de de geçmişten günümüze ekonomik gelişmelere bakılacak olunursa imalat sanayini teşvik edici politikaların uygulandığı görülmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’ de ekonomik büyüme yönünden büyük adımlar atılmasına yardımcı olan sanayi ve alt sektörü olan imalat sanayi sektörünün hakkında bilgi vermek ve imalat sanayi istihdamı genel durumunu ve gelişimini göstergelerle ortaya koymaktır. İmalat sanayi istihdamı gelişimini incelemek için yaş, eğitim, cinsiyet vb. demografik konulardan yardım alınacaktır. Araştırma, bu konuların yardımı ile imalat sanayi istihdamı gelişimi hakkında bilgi vermeyi amaçlamaktadır.

2.LİTERATÜR TARAMASI

Ayhan (2016) Ocak 2005- 2014 Şubat aylık dönemini kullandığı çalışmasında, döviz kuru oynaklığının dış ticaret ve istihdam ilişkisini ARDL modeli kullanarak incelemiştir. Farklı modellemelerin yapıldığı çalışma da ilk olarak döviz kuru ile ihracat arasında analiz yapılmıştır. Sonuç olarak yabancı ülke gelirleri Türkiye ihracatını pozitif etkilerken, döviz kuru oynaklığı ve reel döviz kuru ise negatif etkilediği bulunmuştur. İkinci modelleme sanayi üretimi ve Türkiye ithalatı arasında yapılmıştır. Sonuç olarak sanayi üretimi ve reel döviz kuru Türkiye ithalatını pozitif etkilerken, döviz kurunun ithalatı negatif etkilediği bulunmuştur. Uygulanan üçüncü modelde istihdam, sanayi üretimi ve ihracat arasında pozitif, reel kur ve Türkiye ithalatı arasında negatif ilişki bulunmuştur. Dördüncü ve son modele göre ise, döviz kuru oynaklığının istihdam üzerindeki etkisi negatif çıkmıştır.

Özen (2015) çalışmasında da 1980 yılından 2015 yılına kadar GSYİH’ nın sektörel yapısını, değişimini ve imalat sanayini seçilen göstergeler doğrultusunda incelemiştir. Bu doğrultu da GSYİH içindeki en büyük payın sanayi sektörüne ait olduğu sonucuna ulaşmıştır. Fakat sektörün büyüme hızının istikrarsız olduğunu da çalışmasında belirtmektedir.

Yardımcı (2014) Türkiye’ de sanayi istihdamının nelerden etkilendiğini incelediği çalışmasında, GSYİH, verimlilik, ücretler ve cari açık verilerini kullanmıştır. Çalışma da Granger Nedensellik ve Toda-Yamamoto yöntemlerini kullanmıştır. Sonuç olarak, Granger nedensellik testi ile incelendiğinde istihdamdan cari açık, GSYİH ve verimliliğe doğru tek yönlü bir ilişki bulunurken, ücretlerin istihdama etkisi olmadığı görülmüştür. Yapılan diğer teste göre ise istihdamın nedeni GSYİH ve verimlilik olarak bulunmuştur. Ancak ücretlerin istihdam ile arasında uzun dönemli bir ilişki bulunmamıştır.

Ay (2012) çalışmasında Türkiye’de işsizlik sorununun nedenlerini ortaya koymayı, uygulanan politikaları tartışarak işsizlik sorununun çözümüne yönelik politikaları bulmayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda 1960 yılından günümüze kadar olan Türkiye’ de işsizliğin azaltılmasına, istihdam olanaklarının artırılmasına yönelik politikalar incelenerek hangi derece de etkin olduğu tartışılmaktadır. Sonuç olarak, Ay Türkiye’de ki işsizliği üç neden altında ele almıştır. Birinci nedeni yapısal sorunlar gösterilebilirken, ikinci neden yüksek işgücü maliyetleri şeklinde ifade edebilmektedir. Üçüncü ve son nedeni ise istihdam yaratmayan büyümenin işsizliğe neden olduğunu ifade etmektedir. Ancak Ay’a göre uygulanan istihdam politikaları işsizliği azaltmada yeterli değildir. Bu sonuca göre de politikaların geliştirilmesi gerektiğini savunmaktadır.

Balaylar (2011) çalışmasında, reel döviz kurunda ortaya çıkan değişimlerin istihdam üzerinde yaratmış olduğu etkileri imalat sanayi örneği ile incelemiştir. Çalışma da döviz kurunun istihdamı etkilediği farklı kanallardan yararlanarak sonuca ulaşmaya çalışmıştır. Sonuç olarak reel döviz kurundaki değişimin üretimi ve istihdamı farklı yönden etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Balaylara’ a göre reel döviz kuru düştüğünde firmalar dış pazarlarda rekabet edebilecekler ve buna yönelik üretim ve istihdamı artıracaklar. Fakat firma ithal girdi kullanıyor ise ve reel kur arttıysa maliyeti artacağından tam tersi durum söz konusu olacaktır.

Karaçor ve Saraç (2011) çalışmalarında Türkiye’ de 1963-2009 yılları dış ticaret ile sanayi istihdam oranı arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. İlişkinin incelenmesinde sınır testi eşbütünleşme yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada sonuç olarak dış ticaret ve sanayi istihdam oranı arasında kısa dönemde bir ilişki olmadığı fakat uzun dönemde pozitif bir ilişkinin var olduğu belirlenmiştir.

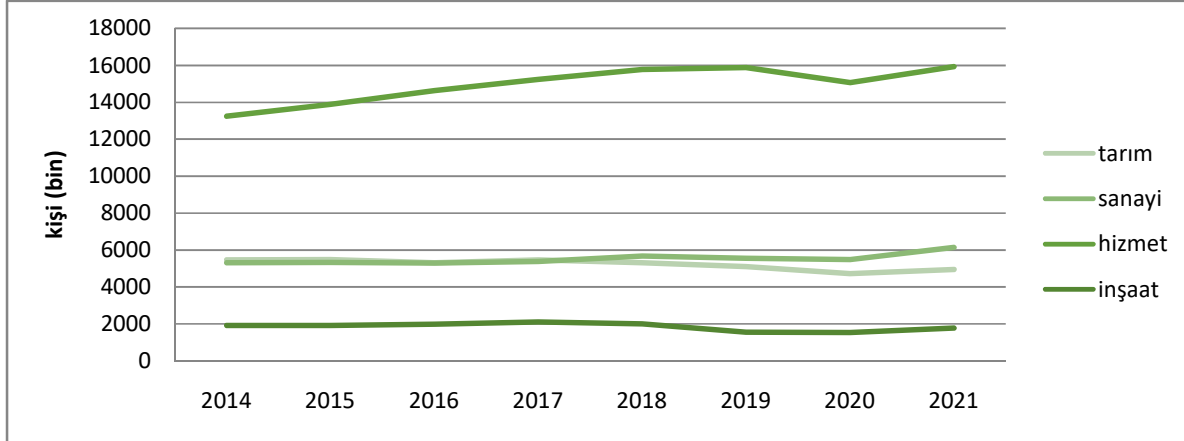
Kocabaş (2010) 1980-2001 yılları verilerini kullandığı çalışmasında, Türkiye imalat sanayini teknolojik gelişme, verimlilik, sermaye, emek ve üretim yönlerinden incelemektedir. Çalışmasında Cobb-Douglas ekonometrik yöntemden yararlanmıştır. İmalat sanayi 31’ den 39’ a kadar olan sektörlerinin incelendiği çalışma da, teknolojinin üretim, sermaye ve emek üzerinde olumlu etkileri olduğu sonucuna ulaşmıştır.

3.TÜRKİYE’DE İMALAT SANAYİ İSTİHDAMININ GELİŞİMİ

İstihdam kavramı en geniş tanımı itibariyle tüm üretim faktörlerinin üretim sürecine dahil edildiği süreci kapsamaktadır (Ay, 2012: 48). Dar anlamda ise emek faktörünün mal ve hizmet üretimi amacıyla kullanılmasını kapsamaktadır (Karaçor ve Saraç, 2011: 184). Belirlenen çalışma süresi ve ücreti karşılığında çalıştırma, hizmet altına alma şeklinde de tanımlanabilir.

Ekonomik faaliyetleri sektörel olarak sınıflandırılmasını sağlayan iktisatçı Clark’ a göre, birincil sektör tarım ve tarımsal ürünler, ikincil sektör imalat ürünleri ve üçüncül sektör olarak da inşaat, ulaştırma, ticaret işlerinden oluşan hizmet sektörü olarak ayrılmaktadır (Clark, 1957: 490-491). Ülkede kalkınma arttıkça ekonominin ağırlığı, birincil sektörden ikincile ve daha sonra üçüncül sektöre doğru kaymaktadır. Clark, bu durumu iş gücünün tarım, imalat ve hizmet sektörlerinde ki dağılımı sonucu ortaya çıkan gelişmelerle belirtmeye çalışmıştır. Bu şekilde ülkeler, emek yoğun malların üretimine göre, az gelişmiş ya da gelişmiş ülke şeklinde sınıflandırılabilir (Kocabaş, 2010: 33-34).

Şekil 1: 2014-2021 Türkiye’de İstihdamın Sektörel Dağılımı.

Kaynak: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=%C4%B0%C5%9Fg%C3%BCc%C3%BC-%C4%B0statistikleri-2021-45645&dil=1#:~:text=%C4%B0stihdam%C4%B1n%20%55%2C3%3%BC,ise%20hizmet%20sekt%C3%B6r%C3%BCnde%20yer%20ald%C4%B1>

Şekil incelenmek istendiğinde tarım sektöründe düşüş yaşandığı gözlemlenmiştir. 2014 yılında sanayi sektörü ile birlikte neredeyse denk olan sektör, 2021 yılına gelindiğinde iyice gerilediği sanayi sektörünün ise tam tersi yönde istihdamın da artış olduğu görülmektedir. İnşaat sektörüne bakıldığında 2018 yılında başlayan bir düşüş olduğu görülse de 2021 de yine 2014 de ki düzeyine ulaşmıştır.

Hizmet sektörünün ise diğer sektörlerle oranla daha fazla istihdama sahip olması ile dikkat çekmektedir. Bu durumda Türkiye’ de istihdamın yaratılmasının hizmet sektörüne daha uygun yapıda olduğunu ortaya koymaktadır.

İmalat sanayinin diğer sektörlerden ayıran en önemli özelliği, daha yüksek emek verimliliği düzeyine sahip olmasıdır (Kocabaş, 2010: 33-34).

Tablo 1: Sanayi Ve İmalat Sanayi İstihdamı Ve Yıllık Değişim Oranları

	Sanayi	Yıllık değişim oranı(%)	İmalat sanayi	Yıllık değişim oranı(%)
2010	2.850.221	8,28	2.599.060	8,47
2011	3.147.147	10,44	2.875.101	10,64
2012	3.430.087	9,02	3.144.571	9,40
2013	3.642.547	6,20	3.338.797	6,19
2014	3.838.334	5,39	3.519.782	5,43
2015	3.929.922	2,40	3.601.782	2,34
2016	3.934.638	0,12	3.611.072	0,26
2017	4.037.142	2,60	3.695.858	2,34
2018	4.107.291	1,80	3.789.428	2,58
2019	4.049.500	-1,39	3.750.031	-1,03
2020	4.246.397	4,84	3.946.530	5,22
2021	4.671.986	10,11	4.352.329	10,38

Kaynak: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yillik-Sanayi-ve-Hizmet-Istatistikleri-2020-37190>

Tablo kontrol edildiğinde sanayi istihdamı içerisinde imalat sanayi istihdamının büyük bir yer kapladığı anlaşılmaktadır. 2010 senesinden 2018' e kadar olan rakamlar kontrol edildiğinde artış olduğu gözlemlenmektedir. 2019 yılında sanayi ve imalat sanayi istihdam rakamlarında ufak bir oranda düşüş olduğu görülse de 2020 ve özellikle 2021 yılında büyük bir artış söz konusudur. Tablo da görüldüğü üzere 2010 da toplam sanayide çalışan kişilerin %91' lik bölümünü imalat sanayinde çalışan kişiler oluşturmaktadır. Bu durum 2021 yılına gelindiğinde % 93 seviyelerine ulaşmıştır.

2.1. İmalat Sanayi Alt Sektörlerinin Girişim Sayıları

Tabloda TÜİK' in NACE REV 2 kısmında bulunan C bölümünde ki imalat sanayi sektörünün alt sektörleri gösterilmektedir.

Tablo 2: Türkiye İmalat Sanayi Girişim Sayıları

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Gıda ürünlerinin İmalatı	44977	43733	45567	47617	49025	51338	52871
İçeceklerin İmalatı	564	557	560	595	628	649	658
Tütün ürünleri İmalatı	19	14	11	13	23	37	45
Tekstil Ürünlerinin İmalatı	23338	22268	22151	22854	23421	23713	24099
Giyim eşyalarının İmalatı	61953	58496	56910	57300	56603	58308	58542
Deri ürünlerin İmalatı	8959	8845	8826	8931	8961	9206	9147
Kereste, ağaç vb. ürünlerin İmalatı(mobilya hariç)	23943	23201	23026	23207	22727	22323	22146
Kağıt ve kağıt ürünlerinin İmalatı	3114	3217	3362	3479	3627	3822	4112
Basım ve kayıt hizmetleri	11537	11413	11472	11620	11774	11879	11903
Kök ve rafine petrol ürünlerinin İmalatı	304	282	274	289	280	274	283
Kimyasallar ve kimyasal ürünlerin İmalatı	4869	5018	5123	5408	5690	6006	6570
Temel eczacılık ürünleri ve müstahzarlarının İmalatı	321	332	355	385	422	474	561
Kauçuk ve plastik ürünlerin İmalatı	18072	17617	17885	18362	18635	18608	18767
Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin İmalatı	15718	16315	16116	16733	17045	16960	16954
Ana metaller	4279	5045	5252	5466	5651	5658	5778

Fabrikasyon metal ürünlerin İmalatı (makine ve ekipmanlar hariç)	54275	59441	60687	62369	62409	62273	62257
Bilgisayarlar ile elektronik ve optik ürünlerin İmalatı	1116	1097	1274	1421	1523	1669	1857
Elektrikli teçhizat İmalatı	8775	9199	9462	9876	10040	10356	10756
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipmanların İmalatı	14528	15347	16101	16707	17207	17549	18309
Motorlu kara taşıtları, treyler (römork) ve yarı treylerin İmalatı	4415	4692	4620	4726	4851	4910	5130
Diğer ulaşım araçlarının İmalatı	989	992	1077	1145	1225	1279	1380
Mobilya İmalatı	35734	36029	37222	38477	38994	39042	39338

Kaynak: <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=sanayi-114>

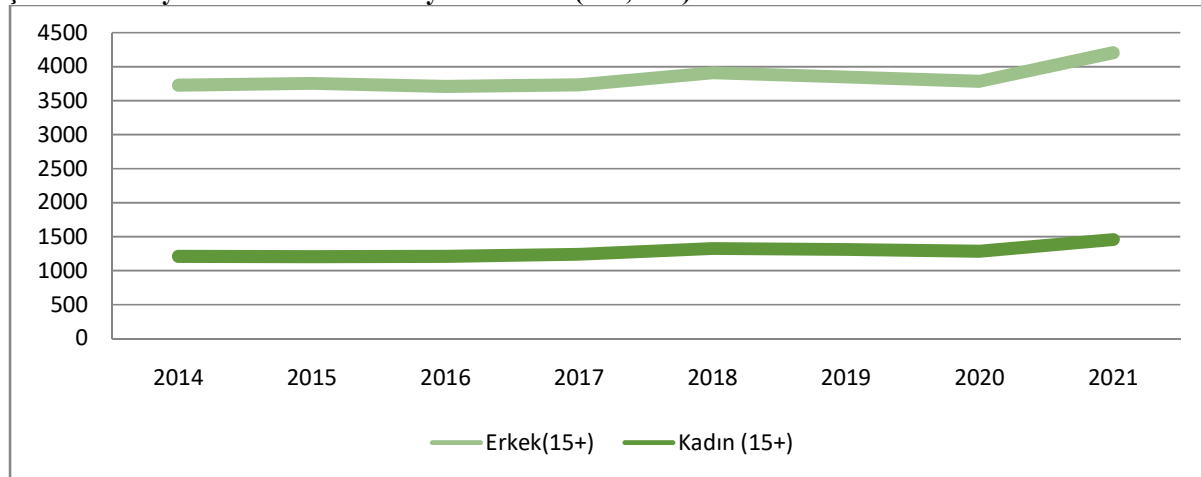
Tabloda imalat sanayi alt sektörlerindeki girişim sayıları verilmiştir. En düşük tütün ürünleri imalatı, en yüksek ise giyim eşyalarının imalatı şeklinde belirtilebilir. Alt sektörler incelendiğinde hepsinde sürekli bir artış olmadığı bazı alt sektörlerde örneğin bilgisayarlar ile elektronik ve optik ürünlerin imalatında 2015 senesinde 2014 e göre düşüş olduğu gözlemlenmektedir. Fakat bunun yanında sürekli artış gösteren alt sektörlerin olduğunu da belirtmek gerekmektedir. Örneğin mobilya imalatı, giyim eşyalarının imalatı vb.

2.2.Cinsiyet ve İmalat Sanayi İstihdamı Düzeyi

İstihdamın gelişimi açısından kuşkusuz en önemli göstergesi cinsiyettir. Gelişmekte olan ülke rakamlarına bakıldığında kadın nüfusun erkeklere göre iş gücüne katılma oranlarının düşük olduğu gözlemlenmektedir. Özellikle işverenler erkekleri kadınlara tercih etmektedirler. Bu durumun doğum, evlilik, çocuk vb. gibi bir sürü sebebi vardır. Bu durumda kadınları kayıt dışı işlere iterek istihdam rakamlarına dahil olmalarını engellemektedir (Ayhan, 2016: 57-58).

Türkiye’ de gelişmiş ülkeler ile karşılaştırıldığında kadınların işgücüne katılma oranları çok düşük kalmaktadır. Bu durum ülkenin önemli sorunlarından biri haline gelmiştir (Ay, 2012: 324). Bu konuda yapılması gereken teşvik destekleri, işverenlere teşvik vb. şeklinde yapılırsa kadın istihdamında artış yaratılabilir.

Şekil 2: Cinsiyete Göre İmalat Sanayi İstihdamı (Bin, +15)

Kaynak: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2021-45635>

Cinsiyete göre imalat sanayi istihdamına bakıldığında şekil 2’ de görüldüğü üzere 2014 yılında erkek çalışan oranının kadın çalışanlardan 3 kat fazla olduğu görülmektedir. Bu durum sabit 2021 yılına kadar sabit

olmasa bile arada sürekli büyük bir farkın olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bu durumun, toplumsal rollerin dağılımındaki cinsiyetçi farklılıklardan kaynaklandığı söylenebilir (Gürel, 2012: 25).

2.3.Eğitim ve İmalat Sanayi İstihdamı Düzeyi

Sanayinin alt ve en konumu itibariyle en önemli sektörü olan imalat sanayinin en önemli belirleyicilerinden biri eğitimidir. İşçi iş konusunda gerekli eğitimi eğer almışsa ve işveren de gerekli görür ise istihdam yaratabilmektedir (Ayhan, 2016: 57).

İyi eğitim görmüş işgücü ve yüksek eğitim görmüş işgücünün bilgi ve becerisini kullanabilmesi ülkelerin gelişmişlik düzeyleri açısından oldukça önemlidir. Gelişmiş ülkeler de eğitim görmüş işgücü oranı daha yüksektir. Türkiye'nin de gelişmişlik düzeyini artıracak ve ekonomik büyümeye önemli katkı sağlayabileceği kabul edilir (Yardımcı, 2014: 97-98). Türkiye' de eğitim seviyesi arttıkça istihdam sorunu da çözülebilir niteliktedir. Bu durumda imalat sanayi sektöründeki istihdamın artırılması da nitelikli işgücüne bağlı olduğu düşünülmektedir (Karaçor ve Saraç, 2011: 185).

Eğitim, toplumun yetiştirilme süreci şeklinde açıklanabilmektedir. Son yıllarda yaşanan hızlı değişimler ile bir işçinin birden fazla işi aynı anda ve iyi bir şekilde yapması beklenmektedir. Bu süreç içinde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler eğitime olan kaynaklarını artırmaktadırlar. Eğitim insan sermayesini geliştirirken aynı zamanda, yoksullukla mücadelede de önemli bir etkidir. Bunlarla birlikte suç oranları azalır, çevreye duyarlı insanlar yetişmektedir (TÜSİAD, 2006: 23).

Tablo 3: Eğitim Seviyesine Göre İmalat Sanayinde Çalışanlar (bin, +15)

Yıllar	Okuma Yazma Bilmeyen	Okuma Yazma Bilen Fakat Bir Okul Bitirmeyen	İlköğretim	Ortaokul	Genel Lise	Yüksek Öğretim
2014	63	167	745	495	442	574
2015	75	145	691	521	450	621
2016	82	165	671	559	455	628
2017	75	177	639	599	465	667
2018	73	186	643	690	467	760
2019	72	194	573	697	498	786
2020	51	149	542	708	505	846
2021	60	136	-	-	645	987

Kaynak: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-Ocak-2021-37486>

Tabloda görüldüğü üzere 15+ yaş çalışanlarda imalat sanayi sektöründe eğitim seviyesi ne kadar yükselir ise istihdam sayısı da artmaktadır. En yüksek istihdam seviyesinin de yine yükseköğretim olduğu görülmektedir. En düşük istihdam seviyesi okuma yazma bilmeyen gruba ait olduğu belirtilmelidir. Eğitim ile beraber istihdam seviyesinin de arttığı söylenebilir. Lise dengi ve daha yükseği okulu bitiren çalışan sayısı ne kadar yüksek olsa da 2021 yılında hala eğitim görmeyenlerin sayısı da yadsınamayacak kadar fazladır. Bu durum da günümüzde okul bitirmeyen nüfusun azalmasını sağlayacak politikaların yapılmasının önemini göstermektedir.

Türkiye de işgücü piyasasında gözlemlenen eğitilmiş nüfusun kırsaldan kente göç etmesiyle birlikte göç yaşanan bölgelerde eğitimsiz nüfusun oranı artmaktadır. Bu durum bu kentlerde üretim yapan firmaların gereksinim duyduğu eğitilmiş ve nitelikli işgücüne ulaşmasında zorluklar yaşatmaktadır (Ay, 2012: 324).

2.4.GSYİH ve İmalat Sanayi İstihdamı İlişkisi

İmalat sanayi ve GSYİH değerleri karşılaştırıldığında doğru bir orantı olduğu görülmektedir. GSYİH ile üretim artışı sağlanır ve bu da istihdam artışına katkıda bulunur. Piyasa farklı etkenlerden ötürü rekabetçi

bir düzey de ve buna olanak sağlanıyor ise ve işverene de uluslararası bir ortamda alım-satım yaptırılması teşvik ediliyorsa bu durum işverenin getirisini artırır ve bu da istihdam artışı sağlar (Balaylar, 2011: 140).

Tablo 4: İmalat Sanayi ve GSYİH İçindeki Payı

Yıllar	Değer(Bin TL)	Pay	Değişim oranı
2010	175.779.843,67	15,1	15,2
2011	231.091.921,58	16,4	31,5
2012	250.407.453,46	15,8	8,4
2013	296.851.336,43	16,3	18,5
2014	344.641.237,75	16,8	16,1
2015	392.517.526,40	16,7	13,9
2016	435.889.610,70	16,6	11,0
2017	551.275.960,22	17,6	26,5
2018	715.797.479,71	19,0	29,8
2019	789.333.607,13	18,3	10,3
2020	965.340.525,88	19,1	22,3
2021	1.584.828.544,54	21,9	64,7

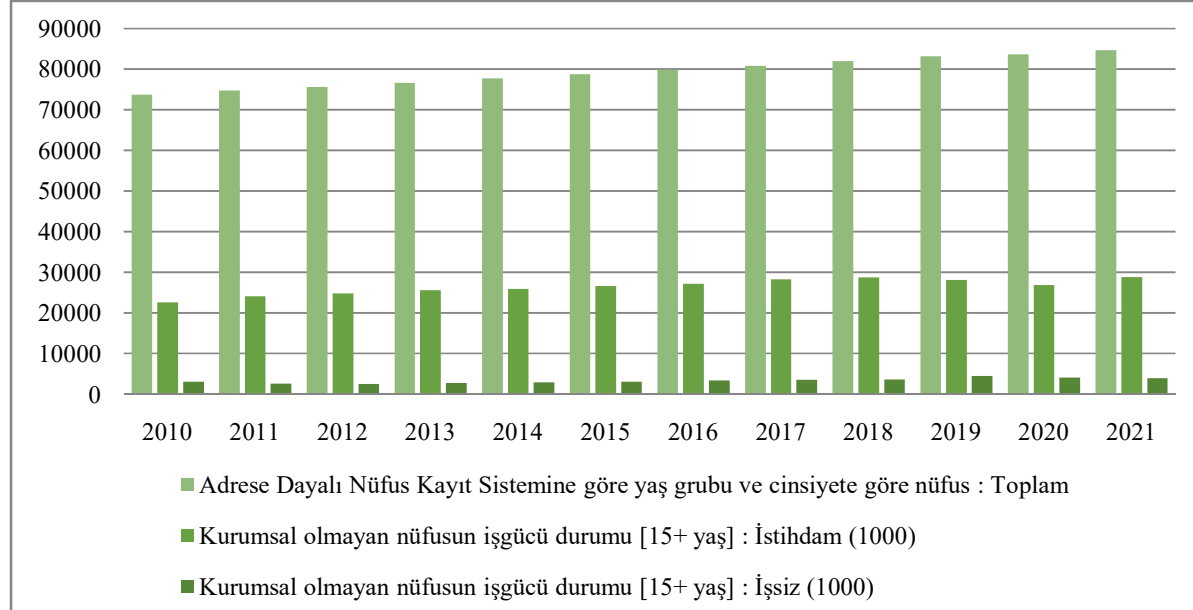
Kaynak: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Donemsel-Gayrisafi-Yurt-Ici-Hasila-IV.-Ceyrek:-Ekim-Aralik-2021-45548>

Tabloya bakıldığında imalat sanayi GSYİH değerinin sürekli artışta olduğu gözlemlenmektedir. Toplam GSYİH içindeki payının ise değişkenlik gösterdiği, özellikle 2012, 2015, 2016 ve 2019 yıllarında sahip olduğu payın azaldığı söylenebilir. Değişim oranına bakıldığında ise imalat sanayi GSYİH' nin her yıl büyük değişime uğradığı söylenebilir.

2.5.Nüfus İle İmalat Sanayi İstihdam İlişkisi

Yaşanan hızlı nüfus artışı ile birlikte iş gücü piyasasında da her yıl bir önceki yıla oranla işsiz sayısında artış olduğu söylenebilmektedir (Balaylar, 2011: 145).

Şekil 3: 2010-2021 Toplam Nüfus ve İşgücü

Kaynak: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-Ocak-2021-37486>

Şekilde görüldüğü üzere sürekli bir nüfus artışının olduğu söylenebilmektedir. Ayrıca istihdam ve işsiz nüfusa bakıldığında ise artış ve azalışlar olduğu belirtilebilir. İstihdam ve işsiz grubu incelendiğinde toplam nüfusa oranlarının çok düşük olduğu görülmektedir.

2.6. Ücret - İstihdam İlişkisi

Kısaca işgücünün aldığı pay şeklinde tanımlanan ücret, iş kanununda “bir kimseye yaptığı bir iş karşılığında işveren veya üçüncü kişiler tarafından ödenen tutardır.” şeklinde tanımlanabilmektedir. Ücretin Sanayi Devrimi ile ortaya çıktığı söylenebilir. Ücret konusunda geçmişten günümüze farklı görüşler olduğu düşünülebilir. İlk zamanlarda işçi ve girişimciler arasında ki görüşmeler ile belirlenmekteyken, sanayi ve üretimdeki gelişmeler ile birlikte ‘Toplu Pazarlık’ yapılarak belirlendiği söylenebilir. Geçen yüzyıl da ve günümüzde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler de ise iş gücü, ülkelerde sosyal politikalara daha fazla önem verilmesinden dolayı bir üretim girdisi olarak görülmemekte ve sosyal yönden önemli görülen bir kavram olmuştur (Yardımcı, 2014: 113).

Emek piyasalarında görülen farklı ücretlerin yapısını değerlendirdiğimizde (Esen vd., 2018: 3),

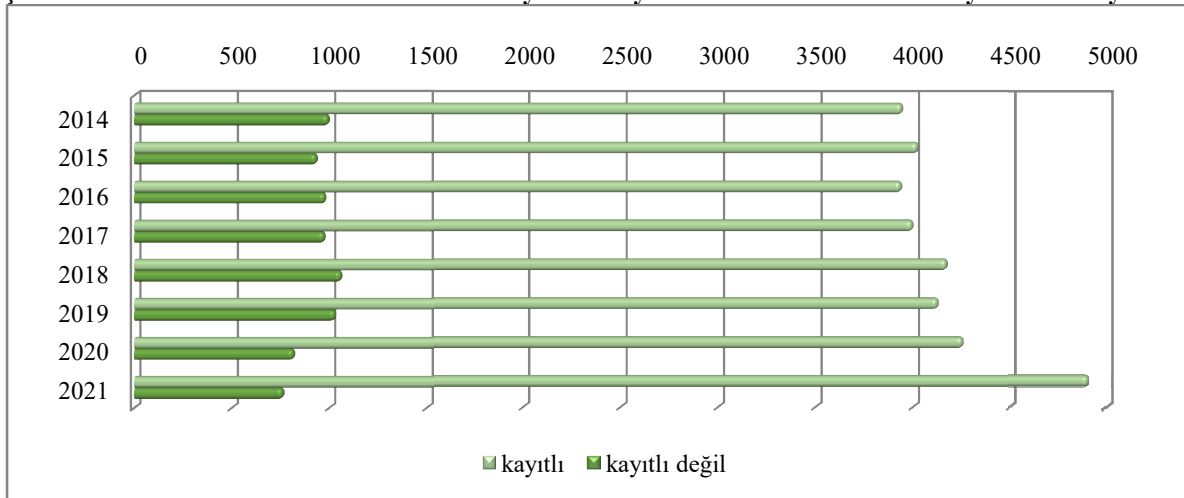
- Şahıslar arasında kaynaklanan ücret farkları, aynı işi yapıp eğitimleri de aynı olan kişilerin iktisadi olmayan farklılıklardan dolayı farklı ücret alma durumudur.
- İşletmeler arası ücret farkları ise aynı piyasa da aynı sektör de aynı malı üreten işletmelerde ki ödenen ücretlerin farklı olmasından kaynaklanır.
- İşçilerin niteliklerinden ötürü farklı verilen ücretler de niteliksel ücret farklarıdır.
- Coğrafi koşullardan kaynaklanan ücret farkları ise ülkenin farklı bölgelerinde aynı işe ödenen ücretlerin farklı olmasıdır.
- İşkolları arasında ki ücret farkları da farklı endüstri ve iş koşullarında farklı ücret verilmesi durumudur.

2.7. Sosyal Güvenlik Kurumuna Kayıtlılık Düzeyi

Sosyal güvenlik kurumlarına işletmelerin kayıt yapmalarını zorlaştıran en büyük sebepler, yüksek prim oranları, ekonomik dengesizlik, küçük işletmelerin sayısının fazla olması, yetersiz denetim vb. sayılabilir. Güvencesiz işçi çalıştırmanın da devlete önemli maliyetleri mevcuttur (Yardımcı, 2014: 87)

Kayıt dışı istihdam ise, sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı olmayan işçileri kapsamaktadır. Bir ülkenin gelişimi açısından ciddi bir sorundur. Kayıt dışı istihdam edilen kişilere düşük ücret verilirken düşük de verimlilik alındığı söylenebilir. Kırdan kente göç de kayıt dışı istihdam sayısını artırmaktadır (Yardımcı, 2014: 82).

Şekil 4: 2014-2021 Yılları Arası İmalat Sanayinde Sosyal Güvenlik Kurumuna Kayıtlılık Düzeyi

Kaynak: <https://www.tuik.gov.tr/media/microdata/pdf/isgucu.pdf>

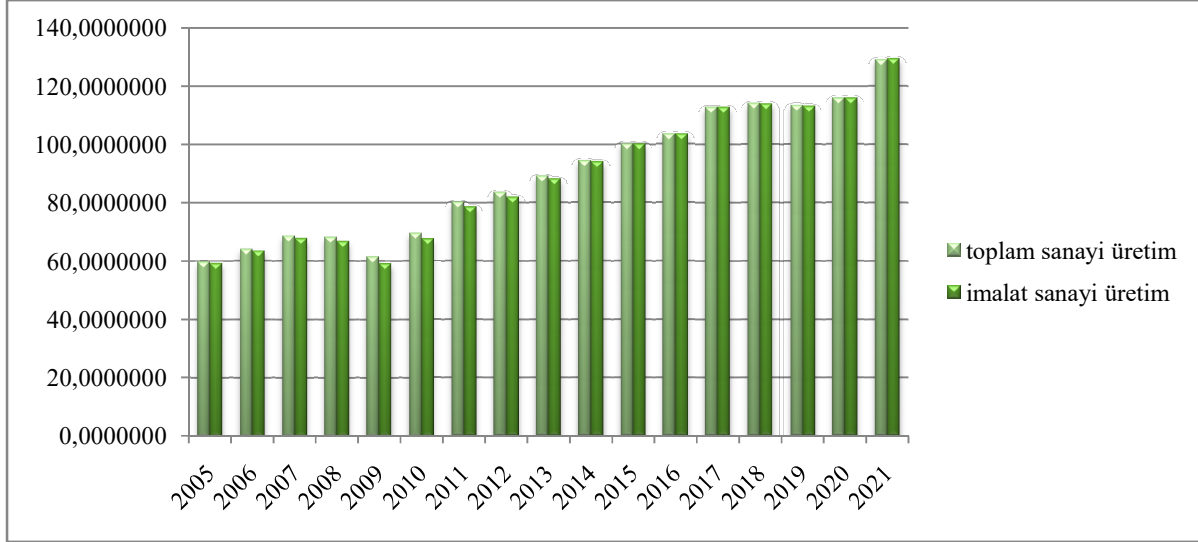
Şekil incelendiğinde sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı olanların sayısı kayıtlı olmayanların sayısından incelenen seneler içerisinde her zaman daha yüksek olmuştur. Fakat 2014 senesinde aralarındaki oran daha az iken 2021' e doğru gelindiğinde aralarındaki farkın arttığı gözlemlenmektedir. Aradaki fark ne kadar artmış olsa da önüne geçilemeyen bir gerçek var ki, o da kayıt dışı istihdamın hala devam ettiğidir.

2.8.İmalat Sanayi Üretim Düzeyi

İmalat sanayi üretim endeksi, sanayi ve özellikle alt kolu olan imalat sanayi sektörü denince sektörün canlılığını ve dinamiğinin korunmasına yardımcı olan bir değişkendir. Ekonomide ki dalgalanmalara çok hızlı bir şekilde tepki verdiği içinde aynı zaman da bu sektör için önemi göz ardı edilemez. Bu endeksin artması demek talep artışı demek ve böylece GSYİH' nın da artacağı beklenmektedir. Bu beklenti firmalara daha fazla yatırım yapmaya teşvik eder (Özen, 2015: 154). Daha fazla yatırım daha fazla üretim daha fazla emek daha fazla işgücü anlamına gelmektedir.

İstihdamın belirleyicilerinden biri de üretimde verimliliktir. İmalat sanayinin de verimlilik artışı, işlem görmüş ürünler için fiyatların düşmesine neden olabilmektedir. Bu da üretimi sağlanan ürünlere olan talebi artırmaktadır. Ürünlere talep arttıkça imalatı yapan firmalar da istihdam seviyesini artırdığı söylenebilmektedir. Fakat tam tersi durum da yani tüketici bu düşük fiyatlara duyarsız kalarak sınırlı talep gösterir ise bahsedilen mekanizmanın işlemesi söz konusu olmayabilir (Houseman, 2018: 7). Bir ülke de üretim var ise ve sürekli bir yükselme trendin de ise bu durum istihdamı da tetikleyerek olumlu etkilenmesini sağlayacaktır.

Şekil 5: İmalat Sanayi Üretiminin Genel Sanayi Üretimi İçerisindeki Yeri

Kaynak: <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=sanayi-114>

Şekilde toplam sanayi üretiminin neredeyse tamamını imalat sanayi üretiminin oluşturduğu gözlemlenmektedir. Bu durum da imalat sanayindeki üretimin diğer sanayi kollarına göre daha yüksek olduğu söylenebilir. İmalat sanayindeki düşüş aynı seviyede genel sanayi üretiminde de düşüş yaşattığı söylenebilir. 2008, 2009 ve 2019 yıllarında üretimde aksamalar yaşandığı görülmektedir. Bu durum 2008-2009 yılında yaşanan krizden ve 2019 yılında yaşanan Covid19 salgınından kaynaklanabilir.

SONUÇ

Türkiye' de imalat sanayi istihdamının gelişiminin incelendiği çalışma da öncelikle imalat sanayi konusu incelenmiştir. Daha sonra imalat sanayi istihdamını Türkiye' de etkileyebilecek etkenler açıklanarak imalat

sanayiye hangi demografik açılardan nasıl etkilediği grafikler veya tablolar ile açıklanmıştır. İmalat sanayi istihdamının eğitim, nüfus, ücret vb. etkilerden etkilendiği açıktır.

İmalat sanayi günümüzde Türkiye’de üretim, GSYİH ve istihdam pencerelerinden bakıldığında en önemli faktörlerden biridir. Özellikle Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren istihdam gücünün giderek kuvvetlendiği bir sektör haline gelmiştir. İmalat sanayinin 1923 yılında toplam istihdam içindeki payı %3,16 iken 1959’lar da %7,3, 1960’lı yıllar da %9,6, 1980 yıllarında %12,46, 2006 yıllarında ise %18,74 seviyelerine ulaşmıştır. Günümüz de imalat sanayinin toplam istihdam içindeki payı %28,9 rakamlarına ulaşmıştır.

1980 li yıllardan itibaren imalat sanayi sektöründe göz ardı edilemeyecek değişimler yaşanmıştır. Sanayi de yaşanan gelişmeler, yerel ve uluslararası dalgalanmaların etkisi ile de inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra devlet teşvikleri ile gelişmeye başlamıştır. Planlı dönem ile birlikte uygulanan kalkınma planlarında amaç yapısal değişimler ve GSYİH içindeki payını artırmak olmuştur.

Türkiye’ de serbest piyasa koşullarına geçilmesiyle birlikte sanayi sektörü gelişimi de hızlı bir şekilde artmıştır. Türkiye, sanayi sektörü konusunda ABD, Japonya, Almanya vb. ülkelerle rekabet halindedir. Fakat Türkiye’nin sanayi sektörü büyüme hızı diğer ülkelere oranla daha yüksek iken enflasyon, faiz, döviz kuru gibi etkenlerden çabuk etkilendiği için geride kaldığı söylenebilmektedir.

Sonuç olarak, üretim konusunda Türkiye’ de önemli bir konuma sahip olan imalat sanayi için yapılacak değişimler ve verilecek kararlar açısından büyük önem taşımaktadır. Bu sektörde ilk olarak üretime ağırlık verilmeli ve uzun vadeli politikalar ile desteklenmelidir. Sanayinin öncülüğünde büyüyen ülkelerin bunu amaç edinmeleri ve istihdamın da bu hızlı büyüyen sanayi sonucu kendiliğinden geleceği öngörülmektedir. Aynı zamanda imalat sanayini teşvik edici politikalara öncelikle yer verilmesi gerektiği söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Ay, S., (2012). Türkiye’de İşsizliğin Nedenleri: İstihdam Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme. *Yönetim ve Ekonomi*, 19 (2), s. 321-341.
- Ayhan, F. (2016). Döviz Kuru Oynaklığı, Dış Ticaret ve İstihdam İlişkisi: Türkiye Uygulaması. Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Bilim Dalı, Konya.
- Balaylar, N. A., (2011). Reel Döviz Kuru İstihdam İlişkisi: Türkiye İmalat Sanayi Örneği. *Sosyoekonomi*, s. 138-160.
- Bölgesel Veriler, (2022). Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK).
- Esen, A., Ünsal, M.E., Tuzcuoğlu, A. (2018). “İstihdam ve Ücret Üzerine Bir Araştırma”. *International Journal of Innovative Approaches in Social Sciences*,2(1), 1-37. DOI: 10.29329/ijiasos.2018.142.1
- Houseman, S. N. (2018). Understanding the Decline of U.S. Manufacturing Employment. *Upjohn Institute Working Papers*, 18 (287).
- Clark, C., (1957).The Conditions of Economic Progress, *Third Edition*, London.
- Karaçor, Z., ve Saraç T. (2011). Dış Ticaret ile Sanayi Sektörü İstihdam Oranı Arasındaki Kısa ve Uzun Dönem İlişkisi: Türkiye Örneği (1963-2009). *Yönetim ve Ekonomi*, 18(2), s. 181-194.
- Kocabaş, G., (2010). Teknolojinin İşgücü Ve Üretim Üzerindeki Etkileri(Türkiye’de İmalat Sanayinin İncelenmesi). Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı. Adana.
- Özen, A.E., (2015). Seçilmiş Göstergelerle Türkiye İmalatSanayiinin Analizi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 5 (140-162).

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası. Erişim: 19.06.2022. <https://www.tcmb.gov.tr/>

Yardımcı, M.C., (2014). Türkiye’de Sanayi Sektöründe İstihdamı Belirleyen Faktörler Ve Aralarındaki Nedensellik İlişkisi. Doktora Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Afyonkarahisar.

TÜİK, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=%C4%B0%C5%9Fg%C3%BCc%C3%BC-%C4%B0%20statistikleri-2021-45645&dil=1#:~:text=%C4%B0stihdam%C4%B1n%20%55%2C3%3%BC,ise%20hizmet%20sekt%C3%B6r%C3%BCnde%20yer%20ald%C4%B1>.

TÜİK, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yillik-Sanayi-ve-Hizmet-Istatistikleri-2020-37190>.

TÜİK, <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=sanayi-114>.

TÜİK, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2021-45635>.

TÜİK, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-Ocak-2021-37486>.

TÜİK, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Donemsel-Gayrisafi-Yurt-Ici-Hasila-IV.-Ceyrek:-Ekim-Aralik-2021-45548>.

TÜİK, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-Ocak-2021-37486>.

TÜİK, <https://www.tuik.gov.tr/media/microdata/pdf/isgucu.pdf>.

KATKI ORANI	AÇIKLAMA	KATKIDA BULUNANLAR
Fikir veya Kavram / Idea or Notion	Araştırma hipotezini veya fikrini oluşturmak / Form the research hypothesis or idea	Hasan AZAZİ Buse YENİGÜN
Tasarım / Design	Yöntemi, ölçeği ve deseni tasarlamak / Designing method, scale and pattern	Hasan AZAZİ Buse YENİGÜN
Veri Toplama ve İşleme / Data Collecting and Processing	Verileri toplamak, düzenlenmek ve raporlamak / Collecting, organizing and reporting data	Buse YENİGÜN
Tartışma ve Yorum / Discussion and Interpretation	Bulguların değerlendirilmesinde ve sonuçlandırılmasında sorumluluk almak / Taking responsibility in evaluating and finalizing the findings	Hasan AZAZİ Buse YENİGÜN
Literatür Taraması / Literature Review	Çalışma için gerekli literatürü taramak / Review the literature required for the study	Buse YENİGÜN
CONTRIBUTION RATE	EXPLANATION	CONTRIBUTORS

Journal of International

Applied Economics and Administration Research

Open Access Refereed E-Journal

Research Article

Article Arrival : 14/03/2022
Published : 19/04/2022

Reference : Meliha ENER & Emrullah SOYALP, (2022), "Katılım Bankacılığının Ekonomik Büyüme Etkisi, Türkiye İçin Zaman Serisi Analizi", Journal of International Applied Economics and Administration Research, Vol:3, Issue: 1, pp:12-27.

KATILIM BANKACILIĞININ EKONOMİK BÜYÜMEYE ETKİSİ, TÜRKİYE İÇİN ZAMAN SERİSİ ANALİZİ

THE EFFECT OF PARTICIPATION BANKING ON ECONOMIC GROWTH,
TIME SERIE ANALYSIS FOR TURKEY

Meliha ENER*

Emrullah SOYALP**

ÖZ

İslami finansın, dünyada gelişim süreci esasen 1970 de çıkan petrol kriziyle gündeme gelmiştir. Petrol İhraç Eden Ülkeler örgütü ya da kısaca OPEC in petrol fiyatlarında meydana gelen artışlar sonucu yoğun sermaye birikimi olmuştur. OPEC e üye olan ülkeler halkı Müslüman olan Arap ülkelerdir. Oluşan bu yoğun sermaye birikimi İslami bankacılık alanına yatırımlara neden olmuştur. İslami bankacılığın Türkiye’de gelişim süreci 1980 sonrası dönemde meydana gelmiştir. Özel Finans Kurumları (ÖFK) olarak bilinen İslami bankalar 2005 yılına kadar çalışmalarına devam etmişlerdir. 2005 yılından sonra BDDK (Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurumu) kanununda yapılan değişiklikler sonucu ÖFK’ler banka statüsüne getirilmiş, bu kurumlara katılım sözcüğü eklenerek, katılım bankacılığı olarak çalışmalarına devam etmişlerdir. Bu çalışmanın temel amacı, katılım bankalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini araştırmaktır. Bu araştırmanın verileri Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurumunun resmi internet sitesinden alınmıştır. Alınan veriler 2006 yılı ocak ayı ve 2020 yılı ocak ayı arasındaki zaman dilimini kapsamaktadır. Verilerin analizinde eviews programı yardımıyla zaman serisi kullanılarak Quarter yöntemiyle üç aylık veriler halinde işlenmiştir. Katılım Bankacılığını Ortaya Çıkaran Nedenler Ve Katılım Bankacılığının Ekonomik Büyüme Etkisinin araştırıldığı bu çalışmada, veriler durağanlık testi, birim kök testi, çoklu yapısal eşbütünleşme testi, uzun dönem eşbütünleşme katsayıları tahmin testi, hata düzelte modeli testi ve garanger nedensellik analizi testi uygulanmıştır. Araştırmanın amacı doğrultusunda yapılan testlerde bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken olan GSYH üzerinde uzun dönemli bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra ÖZK ve

* Prof.Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Ramazan Aydın Yerleşkesi, Biga, Çanakkale, Türkiye, melihaener@comu.edu.tr.

** Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İktisat ABD, Biga, Çanakkale, Türkiye, soyalp emrullah@gmail.com

AKTK'nın GSYH'nın garanger nedeni değildir. MEV, KRE, SER GSYH üzerinde çift taraflı nedensellik görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Katılım Bankacılığı, İslami Finans, İslam Ekonomisi

Jel Kodu: C22, G21, O40.

ABSTRACT

The development process of Islamic finance in the world came to the fore with the oil crisis that broke out in 1970. Organization of Petroleum Exporting Countries, briefly OPEC, experienced an intense capital accumulation as a result of the increase in oil prices. Countries that are members of OPEC are Arab countries whose people are Muslim. This intense capital accumulation brought about Islamic banking investments. The development process of Islamic banking in Turkey took place in the post-1980 period. Islamic banks known as Special Financial Institutions continued their activities until 2005. After 2005, as a result of the amendments made in the Banking Supervision and Regulatory Authority law, Private Finance Institutions were given the status of bank. By adding the word participation to these institutions, it continued its activities under the name of participation banking. The main purpose of this study is to investigate the effect of participation banks on economic growth. The data of this research was taken from the official website of the Banking Supervision and Regulation Authority. The data obtained covers the period between January 2006 and January 2020. In the analysis of the data, time series were used with the help of the eviews program and the quarterly data were processed by the quarter method. In this study, in which the Reasons of Participation Banking and the Effect of Participation Banking on Economic Growth were investigated, data stationarity test, unit root test, multiple structural cointegration test, long-term cointegration coefficient estimation test, error correction model test and granger causality analysis test were applied. Also, ÖZK and AKTK are not the cause of GDP. Dual causality was observed in MEV, KRE, SER GDP.

Keywords: Participation Banking, İslamic Finance, İslamic Economy

Jel Cods: C22, G21, O40.

“Bu çalışma Araştırma ve Yayın Etiğine uygun olarak hazırlanmıştır.”

1.GİRİŞ

Ekonomide hakim bankacılık yöntemi konvansiyonel bankacılık veya başka bir ifade ile faizli bankacılıktır. Bu yöntemde risk faktörünün birey veya kurum üzerinde kalması olası krizlerde riskin tabana yayılmaması sonucu doğacak tahribat yüksek olacaktır. Katılım bankacılığında riskin tabana doğru yayılması olası doğacak krizlerde tahribat yüksek olmayacaktır. Katılım bankalarında faizin olmayışı ve risk faktörünün devlet, toplum ve kurumlar eliyle ortak olması hem riskin hem 'de sermayenin tabana doğrudan yayılması ekonomik büyüme üzerinde etkili olacaktır. Konvansiyonel bankalar eliyle yürütülen faiz ekonomisine alternatif olarak katılım bankaları daha sürdürülebilir bir yönetim anlayışına sahiptir. Risk faktörüne sahip bu banka türü üçlü sacayağına sahiptir. Meydana gelen yükün Devlet, kurumlar, birey üzerinde dengeli dağılımı sonucunda toplum, ahlak ve cemiyet ekseninde daha dengeli bir yapı meydana gelmektedir. Bu bölümde, katılım bankacılığı kavramı tanımı genel özellikleri anlatılmıştır. Bunun yanı sıra katılım bankacılığının temel ilkeleri, fon toplama ve kullanma yöntemleri de anlatılmıştır. Ek olarak katılım bankacılığını kuruluş amacıyla söz edilmiştir. Bu çalışmanın temel amacı, Türk bankacılık sektöründe faaliyette bulunan katılım bankalarının ekonomik büyümeye etkisi zaman serileri kullanılarak quarter yöntemiyle 2006 ve 2020 yılları arasında ekonomik büyümeye katkısı çalışılmıştır. Çalışmanın ilk bölümünde katılım bankası kavramı, tarihçesi, temel ilkeleri, amacı, fon kullandırma ve toplama yöntemlerine yer verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde dünyada katılım bankacılığına yer verilmiştir. Son bölümde ekonometrik model uygulanmıştır. Katılım bankalarının ekonomik büyümeye etkisi incelenmiştir. Sonuç bölümünde elde edilen çalışmanın bulgularına yer verilmiştir.

2.KATILIM BANKACILIĞI KAVRAMI VE KURULUŞ AMACI

Takas ekonomisi insanlık tarihinde önemli bir yere sahiptir fakat paranın bir değer olarak alışverişte kullanılmaya başlamasıyla birlikte, insanlar paralarını güvenilir yerlerde saklama ihtiyacı duymuşlardır. Eski devirlerde parayı bir yerden başka bir yere nakliyesini yapmak gerek operasyonel manada gerek

yolda gasp edilmesi gibi riskler bulunmaktaydı. Bu gibi risk ve tehlikelere karşı dini yapılanmalar paranın bir yerde toplanması ve tutulması için güvenilir bir yer olarak görülmekteydi. Paranın emniyetli bir yerde tutulması bankacılık faaliyetinin ilk adımı olarak değerlendirilebilir (Terzi ve Apan, 2019:166).

Banka terimi İtalyanca “Banca” kelimesinden Türkçeye geçmiştir. Dünya dillerinde değişik anlamlara gelen banka terimi İtalyancadaki anlamı masa, sıra veya tezgahdenilmektedir. Arap literatüründe banka, yer adı olup, kelime manası ile karşılıklı iki nakit dövizin değiştirilmesi manasına gelir. “Sırafe, kuyumculuk mesleğidir. Sayrafe, kuyumculuk işini yapmaktadır. Sayrafi nakitle dövizlerin bozulma işlemini yapan kimsedir. Çoğulu seyarif ve seyarifedir. Masrif, sarf işleminin yapıldığı mekandır. Bundan dolayı bankaya da “masrif” denilmiştir.” Arapça karşılığı masrif veya latince de banka, modern ekonomide faizli işlem yapan kredi kuruluşlarıdır (Karadağı, 2018: 305).

Bankalar finans piyasalarında mühim bir yere sahiptir. Bankaların temel işlevi, fon arz edenlerden aldığı mevduatı fon talep edenlere kredi olarak verilmesine aracılık eden finans kurumlarıdır. Bankaların bu görevi yerine getirmesi ile beraber tasarrufların yatırımlara en uygun şekilde aktarılması görevini yerine getiren kuruluşlardır (Yetiz, 2016: 107).

İslam'ın en önemli misyonlarından biri toplumda adaleti tesis etmektir. Buda toplumda finansal sistem dâhil, bu gaye' ye en güzel şekilde hizmet edecek beşer'i kurum ve kuruluşlarının destekleriyle ancak mümkün olabilir. Sağlam ve istikrarlı bir finansal sistem şuiki özelliği sağladığında ancak adaleti yerine getirmiş olabilir. Bunlardan ilki finansörlerin riski kendi aralarında bölüşerek zararın kahr ekseriyetini müteşebbis üzerine yüklememesi, ikincisi banka kaynaklarından yeterli bir miktarını yoksul ve fakirlerin hizmetine sunarak, istihdamı ve kendi işinde çalışma olanaklarını farklılaştırarak var olan gelir adaletsizliğini ortadan kaldırılmasına yardımcı olmaktadır (Chapra, 2018:141).

İslami bankacılık veya başka bir deyişle katılım bankacılığı, bankacılık sisteminin islami esas ve kurallara göre yapılmasını ifade eder. Fazizsiz bankacılık olarakta bilinen bu bankacılık türü bütün bir ekonomik yaşamı islami kaidelere göre yaşamayı ifade eder. İslami finans sisteminin kaynağı islam hukuk prensipleri çerçevesinde işlemektedir. Bu prensiplerin kaynağında faizin yasak olması yer almaktadır (Karahana ve Ersoy, 2016: 94).

Katılım bankacılığının Türkiye'de gelişimi iki ana nedene dayanır. Bunlardan ilki 1970 li yıllarda petrol krizinin baş göstermesi sonucu, petrol üreticisi olan islam ülkelerinde birikmiş tassarufların Türkiye'ye celbedilmesi için uygun koşulların oluşturulması. İkinci ana neden ise; Türkiye'de faiz hasasiyetine sahip olan müslümanların bu inançları nedeniyle faize gitmeyen ve atıl kalan yurtiçi tassarufların ekonomiyeye kazandırılması (Uslu, 2005: 124).

Dünya finans piyasasında İslami bankacılığın gelişmesi 1970'li yıllardan sonra gelişmeye başlamıştır. 1973 yılında yaşanan petrol krizi körfez ülkelerinde döviz birikimine neden olmuştur, yaşanan yoğun nakit birikimi değerlendirmek isteyen körfez ülkeleri bu birikimlerini Arupa'da, Türkiye'de ve diğer çeşitli ülkelerde değerlendirmişlerdir (Terzi ve Apan, 2019:168).

3.LİTERATÜR TARAMASI

Aras vd (2011) tarafından yapılan çalışmada katılım bankalarında kullanılan fonların ağırlığı her geçen gün artsa da direkt olarak reel ekonomiye katkı sağlama da öncelikli öneme sahip kar/zarar esasına göre fon kullandırma oranının düşük olması, İslam ekonomisinin temelsaiklerine hizmet edecek ve İslam fikriyatına uygun fon kullandırma araçlarının gerektiği gibi kullanamadıkları, dolayısıyla Türkiye ekonomisinin gerçek kesimine istenilen katkıyı vermediğinin sonucuna varılmıştır.

Lök (2018) Katılım bankaların günümüzde finansal sektör içinde artan payı ve hizmetlerin her alanda büyüme performansı ortaya koymaktadır. Türkiye ekonomisinin gelişiminde katılım bankalarının ciddi bir etkisi vardır. Katılım Bankaları finansal veriler açısından incelendiğinde ise toplanan fonların %15 büyüme sergilediği, kullandırılan fonlar, öz kaynaklar ile net kar artışlarının yüksek seviyelerde gerçekleşmekte olduğu, sektörün aktif toplamının da 170 milyar lirayı aştığı sonucuna ulaşılmıştır.

Aktaş vd (2013), tarafından yapılan çalışmada, 2009-2011 yılları arasındaki dönem verileri ile katılım

bankaları ve bankacılık sektörünün etkinliğini araştırmışlardır. Çalışmalarının sonucunda, kamu bankalarının en yüksek etkinlik oranına sahip olduğunu ve sırasıyla etkinlik grafiğinin faizli özel bankaların ve katılım bankalarının izlediğini ifade etmişlerdir.

Apak vd (2011), katılım bankalarının Türkiye’deki bankalar içinde yerini araştırmışlardır. Çalışmanın nihai sonucuna göre katılım bankaları; aktif karlılık, sermaye karlılığı, şube ve personel sayısı, toplam verilen krediler altında olumlu, karlılık ve sermaye yeterliliği konusunda olumsuz olduğunu ifade etmiştir.

Bozkurt vd (2020) Türkiye ekonomisinde finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir ilişkiye işaret etmektedir. Bununla beraber finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasında doğrusal olmayan bir ilişki saptanmıştır. Buna göre katılım bankacılığı ile konvansiyonel bankacılığın ekonomik büyüme üzerinde farklı etkileri söz konusudur. Söz konusu dönem içerisinde, katılım bankacılığı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki ‘U’ biçimindedir. Katılım bankacılığının gelişiminin ilk aşamalarında ekonomik büyüme olumsuz etkilenirken, gelişimin artması ile birlikte ekonomik büyüme pozitif etkilenmektedir. Burada katılım bankacılık sisteminin derinleşmesi ile birlikte etkinliğinin artmasıyla ekonomik gelişime katkı sunulduğu görülmektedir. Buna karşılık konvansiyonel bankacılık ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki ‘ters U’ şeklindedir.

Karamustafa vd (2019), analizin sonuçlarına bakıldığında ekonomik büyüme ile katılım bankaları arasında uzun dönemli illiyet bağı görülmemiştir. En küçük kareler testinde elde edilen katsayılara göre mevduat bankalarının büyümeye göstergelerinin kıyasla daha çok olduğu tespit edilmiştir. Mevduat bankaları ile büyüme arasında çift taraflı nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Bu sonuçlara göre mevduat bankaları ve ekonomik büyüme arasında birbirini etkileyen bir mekanizma mevcuttur. Özellikle mevduat bankalarındaki krediler büyümeyi olumlu yönde etkilemektedir. Katılım bankalarının bu mekanizma içindeki rolü zayıf ve büyüme ile uzun dönemli ilişkisi yoktur.

Koçak (2017), tarafından yapılan bu çalışmada Türkiye’de 2005 yılı 4. Çeyrek(Ç4) ve 2015 2. Çeyrek(Ç2) dönemleri arasında Türkiye ekonomisi ve İslami finans arasındaki ekonomik büyüme incelenmiştir. Bu kapsamda eş bütünleşme ve yapısal kırılmalı birim kök testleri uygulanmıştır. İslami finansın ekonomik büyüme üzerinde ‘ki etkisini Garanger nedensellik testi ile değerlendirmiştir. Yapılan çalışma sonucunda İslami finansın Türkiye ekonomisi üzerindeki etkisi, pozitif tek yönlü bir etki olarak görülmektedir. Sonuçlara göre İslami finansın Türkiye ekonomisi üzerinde olumlu bir etkisi olduğu söylenmiştir.

Tunay (2016), tarafından yapılan çalışmada katılım bankacılığının konvansiyonel bankalara nazaran finansal aracılık fonksiyonlarının daha kullanışlı ve etkin bir şekilde yerine getirdiği ve kullanılan ülkelerde sürdürülebilir etkin sonuçlara yer verildiği gözlemlenmiştir. Yapılan bu çalışmada katılım bankalarının büyüme ve kalkınma ‘ya olan etkileri araştırılmıştır. 19 Müslüman ülkede GSYİH ve gayri safi sermaye oluşumu ile İslami bankaların toplam aktifleri, kullandıkları fonlar ve topladıkları mevduatlar arasındaki nedensellik panel nedensellik testleriyle analiz edilmiştir. Çalışmada elde edilen bulgular sonucunda katılım bankalarına ait değişkenlerin GSYH üzerinde güçlü bir etkisinin olmadığı gözlemlenmiştir. Asıl etkilerin mevduat ve kullanılan fonlara doğru olduğu bulgularına yer verilmiştir.

Kandemir vd (2018), tarafından yapılan çalışmada Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankalarının 2007 Ç4 -2015 Ç4 yılları arasında yapılan çalışmada, sektörel krediler ile ekonomik büyüme arasında nedensellik ilişkisi araştırılmış ve Türkiye’deki katılım bankalarını on ayrı sektöre kullandığı krediler ile büyüme göstergesi olan GSYİH ile ihracat verileri kullanılarak Yamamoto yaklaşımı ile Granger nedensellik analizi yapılmıştır. Yapılan çalışma sonucunda katılım bankalarının enerji sektörüne kullandığı krediler büyüme arasında nedensellik ilişkisinin varlığına, finansal kuruluşlara kullandırılan krediler büyüme ile arasında nedensellik ilişkisi çıkmadığı bulgusuna yer verilmiştir.

4.EKONOMETRİK YÖNTEM

2006.Q1-2021.Q1 periyotlarında katılım bankalarına yönelik ele alınan finansal oranlar ve büyüme arasındaki bağı anlayabilmek için öncelikli aşamada klasik durağanlık testleri olan Dickey-Fuller test ve Philips-Perron test uygulanmıştır. Sonraki aşamada yapısal kırılmalı durağanlık testlerinden Kapetanios (2005) çoklu yapısal kırılmalı birim kök testi tatbik edilmiştir. İkinci merhalede eşbütünleşme ilişkisi Maki

(2012) çoklu yapısal kırılmalı eşbütünleşme testi ile uzun dönem katsayı analizleri ise Tam Değiştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemi (Fully Modified Ordinary Least Square: FMOLS) uygulanmıştır. Nihayetinde garanger nedensellik analizi tatbik edilmiştir.

4.1. Analizin Amacı ve Önemi

Küresel bazda bakıldığında İslami finansın krizlere karşı daha dirençli olduğu görülmekte. Yaşanan krizlerde İslami finansın likidite problemini konvansiyonel bankacılığa göre daha az yaşadığı bilinmekte. Dünyada yükseliş trendi yakalayan İslami bankacılık gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkede görülmektedir. Bununla birlikte İslami finans ve bankacılığı asimetrik bilgi, ters seçim, ahlaki tehlike gibi konularda konvansiyonel bankacılığa göre ileri derecede avantajlara sahiptir. Kriz sonrası dönemlerde hem Müslüman yatırımcılar hem de diğer yatırımcılar için alternatif bir sistem haline dönüşmüştür. Yapılan bu çalışmada İslami finansın Türkiye’de gelişmekte olduğunu ve uzun dönemde katkı sağladığı görülmektedir. Ayrıca son yıllarda Türkiye’de hızla büyüyen ve gelecek vaat eden bir piyasa olarak görülmektedir.

4.2. Verilerin Tanıtımı

Bu katılım bankalarına yönelik finansal oranların büyüme ile uzun ve kısa periyotlarla aralarındaki bağ ele alınacaktır. Veriler www.bddk.org.tr veri bankasından alınmıştır. Analiz dönemleri tüm verilerin ortak noktada başladığı dönem olarak [2006.Q1-2021.Q1] olarak çeyrek dönemlik ele alınmıştır. Analizler Gauss kodları ve Eviews 10.0 sürümü yardımıyla elde edilmiştir. Uygulamada değişkenler tabloda verilmiştir.

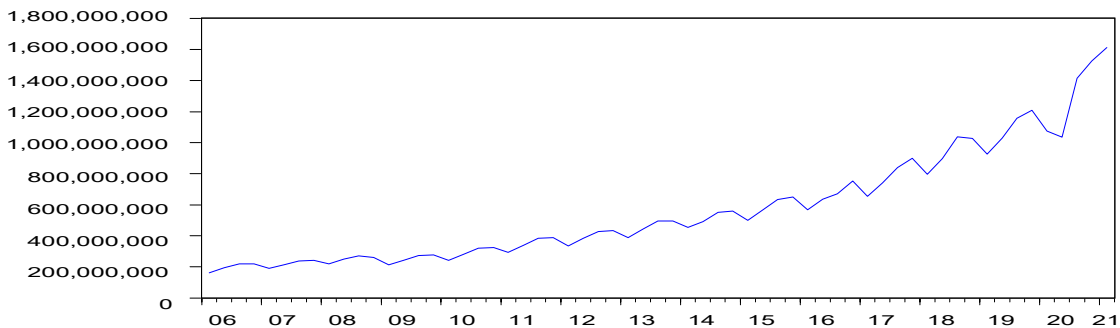
Tablo 1: Analizde Kullanılan Değişkenlerin Tanıtımı

Değişken	Gösterimi	Tanımı
Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (bin TL)	GSYİH	Bağımlı değişken
Mevduat (milyon TL)	MEV	Bağımsız değişken
Öz sermaye Karlılığı=Dönem Net Kârı (Zararı) / Ortalama Öz kaynaklar (%)	OZK	Bağımsız değişken
Aktif Karlılığı= Dönem Net Kârı (Zararı) /Ortalama Toplam Aktifler (%)	AKTK	Bağımsız değişken
Sermaye toplamı (milyon TL)	SER	Bağımsız değişken
Toplam Krediler (milyon TL)	KRE	Bağımsız değişken

Değişkenlerin zaman içindeki seyrine yönelik grafikler aşağıdadır.

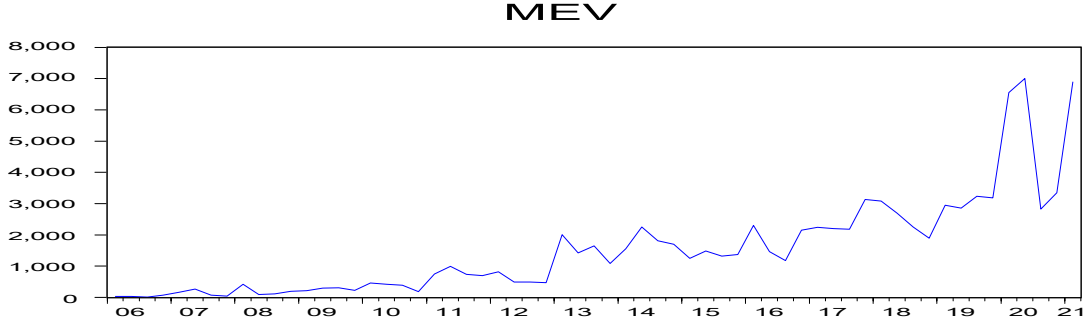
Şekil 1: GSYİH Değişkeni İçin [2006.Q1-2021.Q1] Dönemi Grafiği

GSYİH

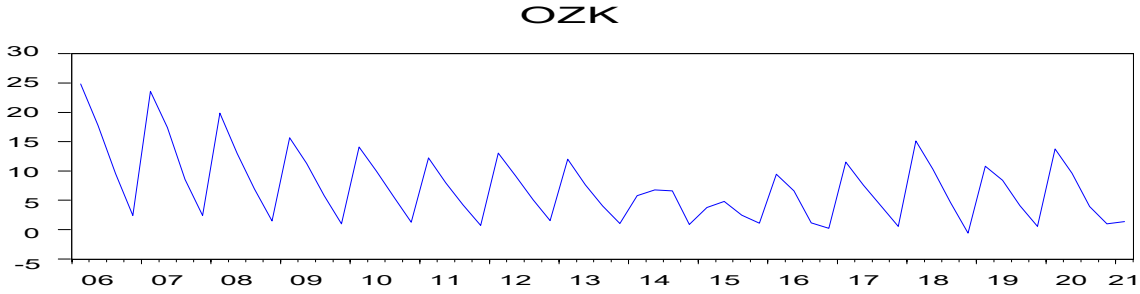

MEV değişkeni dalgali bir seyrinde artma eğilimli olarak yol almıştır. Pandemi dönemi ciddi bir kırılma görülmektedir. Bunun dışında döviz dalgalanmaları dönemlerinde kırılmalar gözlenmektedir.

Şekil 2:MEV Değişkeni İçin [2006.Q1-2021.Q1] Dönemi Şekli

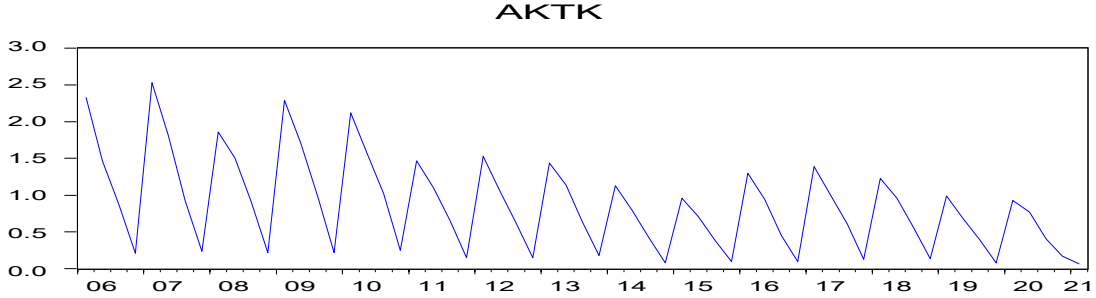

Şekil 3:ÖZK Değişkeni İçin [2006.Q1-2021.Q1] Dönemi

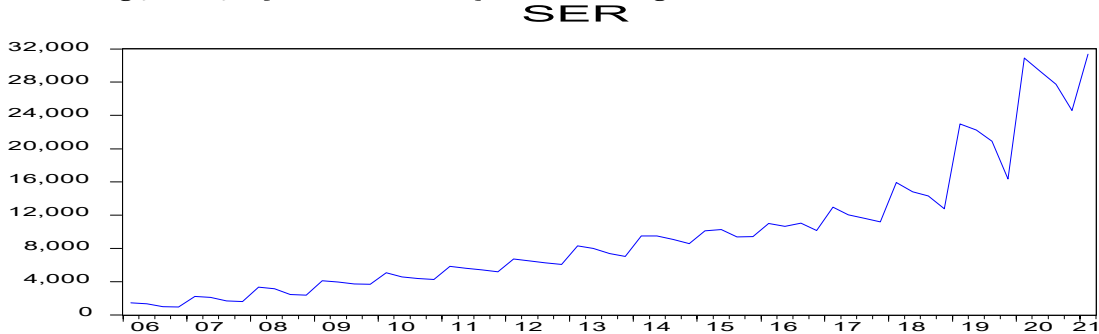
OZK değişkeni inişli ve çıkışlı bir zaman seyrine sahiptir. Genelde ortalama etrafında bir hareket izlemektedir.

Şekil 4:AKTK Değişkeni İçin [2006.Q1-2021.Q1] Dönemi

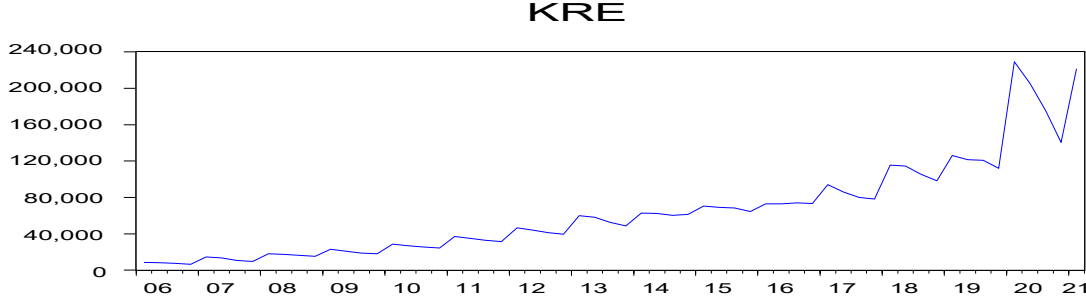
AKTK değişkeni ortalama etrafında iniş ve çıkış gösteren sarmal bir görünümsergilemektedir.

Şekil 5:SER Değişkeni İçin [2006.Q1-2021.Q1] Dönemi Grafiği

SER değişkeni dalgali yapıda ve yükselme eğilimi taşıyan bir görünüm sergilemektedir. 2019 yılı sonrasında kırılmaların daha güçlü olduğu ama yükselme eğiliminin devam ettiği görülmektedir.

Şekil 6:KRE Değişkeni İçin [2006.Q1-2020.Q1] Dönemi

KRE değişkeni dalgali yapıda ve artan bir eğilim sergilemektedir. 2019 yılı sonrasında kırılmaların daha güçlü olduğu ama yükselme ve düşme eğilimlerinin daha etkilerde olduğu görülmektedir

Tablo 2:Değişkenlere Yönelik Tanımsal İstatistik Bilgiler

	GSYIH	MEV	OZK	AKTK	SER	KRE
İstatistikler	5.67E+08	1543.655	7.320820	0.870492	9623.872	63829.17
Ortalama	4.54E+08	1255.400	6.590000	0.870000	8002.750	58076.34
Medyan	1.61E+09	7005.330	24.82000	2.530000	31355.70	228979.0
Maksimum	1.63E+08	16.07000	-0.630000	0.070000	973.5000	6548.990
Minimum	3.58E+08	1585.089	5.975832	0.631906	7715.892	52402.01

Tablo 3:Korelasyon Matrisi

	FMEV	FOZK	FAKTK	FSER	FKRE
FMEV	1	-0.155	-0.298	0.331	0.457
FOZK		1	0.324	-0.1920	-0.189
FAKTK			1	-0.318	-0.320
FSER				1	0.386
FKRE					1

Tabloda yer alan parametrelere yönelik datalar verilmiştir. Korelasyon matrisinde, ilk safha fark için değişkenlerin durağan oldukları ve bu safhada analizlerin yapılacağı nedeniyle “F” gösterimi ile ilk farkların korelasyon katsayıları sunulmuştur. Genel olarak trend, mevsimsel hareketler, konjonktürel hareketler ve rastsal hareketlerin bileşiminden oluşan zaman serileri, frekansına göre söz konusu bileşenlerin tümünü ya da bir bölümünü bünyesinde bulundurabilmektedir. Serilerin sahip oldukları bu bileşenler serilerin durağanlık özelliklerini etkilemektedir. Seriler üstünde uygulamalı çalışmalar yapmadan önce mutlaka serinin hangi oluşumların etkisinde olduğu bulunmalı ve yapılan düzeltmelerden sonra analiz adımına geçilmelidir. Zaman serileri kullanımı ile yapılan ekonometrik çalışmalarda serilerin durağan olup olmadıklarının belirlenmesi oldukça önemlidir. Durağanlık etkin ve tutarlı tahminler için gerekli bir koşuldur.

4.3.Araştırma Bulguları

Analize göre uzun dönemde AKTK se SER dışında diğer değişkenler GSYH üzerinde bir birlerinin nedenidir. Aynı şekilde kısa dönemde GSYH üzerinde etkin olmayantek değişken AKTK dır. Kırılma tarihlerine bakıldığında anlamlı tarihlerdir. Örneğin pandeminin etkileri açıkça görülmektedir. Katılım

bankaları açısından sonuçlara bakıldığında ilerleyen dönemlerde GSYH üzerinde etkili büyüme gerçekleştirmesi ön görülmektedir.

4.3.1.Geleneksel Birim Kök Testi Sonuçları

Ekonomik zaman serilerinin durağanlığı için geleneksel testler genişletilmiş Dickey- Fuller (ADF) (1981) ve Phillips-Perron (PP) (1988) testleri olmaktadır. Serilerin durağanlık sınaması; sabit terimin bulunduğu “sabitli” model, sabit terim ve trendin ikisinin de olmadığı “sabitli” model ile hem de trendin bulunduğu “trendli ve sabitli” model etrafında incelenmiştir. Yapılan bu tetkiklerde serilerin seviye değerlerinde durağan olmadığı gözlemlenmiştir. Bu sebeple tüm serilerin ilk farkları alınmıştır. Seriler, ilk farkın alınmasıyla durağan hale gelmiştir. Mevsimsel etkilerden arınması için her bir serinin logaritması alınmıştır.

Tablo 4:Değişkenler için Durağanlık Test Sonuçları

Değişkenler	ADF Test		PP Test	
	Düzye	Birinci mertebeye fark	Düzye	Birinci mertebeye fark
	Trend+sabit	Sabit	Trend+sabit	Sabit
LogGSYİH	-0.943(0.115)	-4.685(0.000)*	-0.991(0.123)	-5.974(0.000)*
LogMEV	-1.271(0.104)	-6.239(0.018)*	-1.235(0.126)	-6.324(0.000)*
LogOZK	-1.056(0.118)	-8.852(0.000)*	-1.261(0.137)	-9.703(0.000)*
LogAKTK	-1.210(0.122)	-5.168(0.000)*	-1.104(0.112)	-6.022(0.000)*
LogSER	-1.367(0.129)	-6.957(0.005)*	-1.395(0.134)	-8.164(0.000)*
LogKRE	-1.409(0.131)	-7.041 (0.000)*	-1.583(0.148)	-7.814(0.009)*

Not: *MacKinnon (1996) tablosuna göre durağan değişken

Değişkenler için durağanlık analizleri yapılırken seriler mevsimsel etkilerden arındırılmış, model seçiminde trend ve sabit bileşenleri anlamlı olduğu sürece modele katılmıştır. Gecikme uzunluğu seçiminde otokorelasyonun kalktığı minimum gecikme uzunluğu seçilmiştir.Parantez içi değerler “p” değeridir.

Modeldeki değişkenlerinin birinci farklarında birim kök içermemesi değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin incelenmesine olanak sağlamıştır. Değişkenlerin ADF vePP durağanlık test sonuçlarına göre ele alınan tüm değişkenler birinci farkta (1) durağan çıkmıştır.

4.3.2.Kapetanios (2005) Çoklu Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testi

Bir zaman serisi, analiz dönemi içinde, farklı dönemlerde, değişik deterministik trendler etrafında durağan olabilir. Bu değişiklikler; sabit terimde ve/veya eğimde meydana gelen yapısal farklılaşmalardan (kırılmalardan) kaynaklanabilir. Bu kırılmalara; savaş, barış, doğal afetler, terör olayları, politika değişiklikleri ve ekonomik krizler neden olabilir. Bu yapısal kırılmaları dikkate almadan yapılan birim kök analizleri, hatalı sonuçlar verebilir ve testin gücünü azaltır (Perron, 1989). Bununla birlikte, Perron (1989), yapısal kırılmaların varlığı durumunda, standart Augmented Dickey Fuller (ADF) testlerinin, birim kök hipotezini reddedememe, yani durağan olan serileri durağan değil biçiminde değerlendirme eğiliminde olduğunu ifade etmiştir.

Birim kök sınamasında muhtemel yapısal kırılmaların dikkate alınmaması, hatalı sonuçlara ulaşılmasına neden olmaktadır. Yapısal kırılmaları da göz önünde bulundurarak yapılan birim kök testleri Perron (1989) ile başlamış, Zivot ve Andrews (1992), Lumsdaine vePapel (1997), Perron (1997) ve Lee ve Strazicich (2003) ile sürmüştür. Bu testler genel olarak seride bir ya da iki yapısal kırılmaya izin verirken Kapetanios (2005) yönteminde çoklu yapısal kırılmaya kadar izin verilmekte ve yapısal kırılma tarihleri içsel olarak belirlenmektedir. Bu testte kullanılan model aşağıdaki gibidir:

$$y_t = \alpha_0 + \alpha_1 t + \beta y_{t-1} + \sum_{i=1}^p \gamma_i \Delta y_{t-i} + \sum_{i=1}^m \varphi_i DU_{i,t} + \sum_{i=1}^m \kappa_i DT_{i,t} + \epsilon_t$$

$$DU_{i,t} = \begin{cases} 1 & t > T_{b,i} \\ 0 & t \leq T_{b,i} \end{cases} \quad ve \quad DT_{i,t} = \begin{cases} t - T_{b,i} & t > T_{b,i} \\ 0 & t \leq T_{b,i} \end{cases}$$

Burada DU ; sabit terimde, DT ise trendde meydana gelen yapısal kırılmayı gösteren kukla değişkendir. Testin boş hipotezi; "Yapısal kırılmalar altında seri durağan değildir" şeklindedir.

Bu testte; her bir periyot, muhtemel bir yapısal kırılma tarihi olarak değerlendirilmekte, hata terimlerinin kareleri toplamı minimum olan modeldeki kukla değişkeninin belirttiği tarih ilk kırılma tarihi olarak alınmaktadır. Modele dahil edilen birinci kırılma tarihiyle birlikte ikinci yapısal kırılma tarihi araştırılır. Bu aşama m kırılma tarihine kadar devam etmekte ve en az T - istatistiğini veren modelin yapısal kırılma sayısı ve tarihi rapor edilmektedir (Capistrán ve Ramos-Francia, 2009).

Tablo 5: Kapetanios (2005) Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	τ - Istatistiği	Kritik Değerler			Yapısal Kırılma Tarihi
		%1	%5	%10	
LogGSYİH	-4.041	- 5.376	-4.482	-4.119	2008Q1, 2012Q1,2014Q2,2016Q2,2020Q1
LogMEV	-2.781	- 5.741	-4.955	-3.752	2008Q2, 2010Q1,2014Q1,2018Q1, 2020.Q1
LogOZK	-2.966	- 5.683	-4.770	-3.618	2008Q1, 2014Q1,2016Q1,2018Q2,2020Q1
LogAKTK	-3.452	- 5.532	-4.664	-3.530	2008Q1, 2010Q2,2014Q2,2016Q2,2020Q1
LogSER	-3.214	- 5.711	-4.589	-3.404	2009Q1, 2010Q3,2014Q3,2018Q2,2020Q1
LogKRE	-2.865	- 5.614	-4.512	-3.498	2008Q1, 2012Q1,2014Q2,2016Q2,2020Q1
Δ LogGSYİH	-10.542*	- 6.871	-6.374	-5.981	-
Δ LogMEV	-9.565*	- 4.974	-4.582	-4.254	-
Δ LogOZK	-8.816*	- 6.712	-5.723	-4.392	-
Δ LogAKTK	-9.713*	- 6.505	-5.399	-4.228	-
Δ LogSER	-8.569*	- 6.253	-5.271	-4.175	-
Δ LogKRE	-8.373*	- 6.104	-5.503	-4.129	-

Not: * %5 anlamlılık seviyesinde serilerin durağanlıklarını göstermektedir. Δ gösterimi birinci düzey farkı belirtmektedir.

Testin dataları Gauss programı için yazılmış kodlarla elde edilmiştir. Kritik değerler, bootstrap yardımıyla 1000 yinleme ile bulunmuştur. Testin motodu olarak, yapısal kırılma değerinin veri setine göre teyit eden, sabitte ve trendde yapısal kırılmaya müsaade veren model seçilmiştir. Serilerdeki gerçek yapısal kırılma noktalarını tespit edebilmek için sadece serilerin seviye değerlerinde belirlenen yapısal kırılma tarihleri rapor edilmiştir.

Tablodaki sonuçlar tetkik edildiğinde; serilerin seviyelerinin durağan olmayıp, ilk farkı alındığında durağan hale geldikleri görülmektedir. Test yöntemi tarafından tespit edilen yapısal kırılma tarihlerine bakıldığında; 2008 küresel ekonomik krizi etkisi, son olarak 2012, 2014, 2016 ve 2018'deki döviz dalgalanmalarının etkilerini ve 2020 covid-19 dönemi etkisini görmek mümkündür.

4.3.3.Maki (2012) Çoklu Yapısal Kırılmalı Eşbütünleşme Analizi

Eşbütünleşme denkleminde yapısal kırılmaların varlığını göz önünde bulundurmaksızın yapılan eşbütünleşme testleri, sapmalı sonuçlar verebilmektedir. Eşbütünleşme denkleminde yapısal kırılmaların varlığını göz önünde bulunduran ilk çalışmalar Gregory ve Hansen (1996) ile başlamış, Hatemi-J (2008) ve benzeri çalışmalarla devam etmiştir.

Maki (2012), bir yapısal kırılmalı Gregory ve Hansen (1996) ve iki yapısal kırılmalı Hatemi-J (2008) eşbütünleşme testlerini eleştirerek yapısal kırılmanın içsel olarak belirlendiği ve beş yapısal kırılmaya müsaade eden bir yöntem geliştirmiştir. Modelin boş hipotezi; seriler arasında eşbütünleşmenin olmadığı yönündedir. Maki (2012), yapısal kırılmalar altında seriler arasındaki eşbütünleşme bağlantısının dört farklı modelde uygulamıştır. Testin çalışma algoritmasında; her bir periyot muhtemel bir kırılma noktası olarak alınmakta, t istatistikleri hesaplanmakta ve t 'nin en az olduğu noktalar, kırılma noktası olarak kabul edilmektedir. Bu yöntemde tetkikte alınacak bütün serilerin $I(1)$ olması gerekmektedir. Maki (2012), yapısal kırılmaların varlığı durumunda seriler arasında eşbütünleşme ilişkisi olup olmadığını test edebilmek için, dört farklı model geliştirmiştir. Bu modeller;

Model 0: Sabit terimde kırılmaya müsaade edilen trendsiz model,

Model 1: Sabit terimde ve eğimde kırılmaya müsaade edilen trendsiz model,

Model 2: Sabit terimde ve eğimde kırılmaya müsaade edilen trendli model,

Model 3: Sabit terimde, eğimde ve trendde kırılmaya müsaade edilen modeldir.

$$\text{Model 0: } y_t = \mu + \sum_{i=1}^k \mu_i K_{i,t} + \beta x_t + u_t$$

$$\text{Model 1: } y_t = \mu + \sum_{i=1}^k \mu_i K_{i,t} + \beta x_t + \sum_{i=1}^k \beta_i x_i K_{i,t} + u_t$$

$$\text{Model 2: } y_t = \mu + \sum_{i=1}^k \mu_i K_{i,t} + \gamma x + \beta x_t + \sum_{i=1}^k \beta_i x_i K_{i,t} + u_t$$

$$\text{Model 3: } y_t = \mu + \sum_{i=1}^k \mu_i K_{i,t} + \gamma t + \sum_{i=1}^k \gamma_i t K_{i,t} + \beta x_t + \sum_{i=1}^k \beta_i x_i K_{i,t} + u_t$$

Testin boş hipotezi; “Yapısal kırılmalar altında seriler arasında eşbütünleşme ilişkisi yoktur” şeklindedir. Bu hipotezi test etmek için gerekli olan kritik değerler, Monte Carlo simülasyonu ile hesaplanmış ve Maki’de (2012) verilmiştir.

Tablo 6: Maki (2012) Eşbütünleşme Testi Bulguları

Modeller	Test İstatistiği	%1	%5	%10	Kırılma Tarihi
Model 0	-8.531*	-5,873	-5,534	-5,117	2008Q3,2009Q3,2014Q1,2017Q4,2020Q1
Model 1	-8.473*	-6,274	-5,841	-5,299	2009Q1,2010Q3,2015Q1, 2016Q1,2020Q1
Model 2	-7.902*	-6,752	-5,725	-5,426	2008Q1,2009Q3,2014Q2,2018Q3, 2020Q1
Model 3	-7.866*	-7,421	-6,349	-5,113	2008Q2,2009Q2,2014Q1,2017Q4, 2020Q1

Tablodaki sonuçlar tetkik edildiğinde, üç analizde de seriler arasında eşbütünleşme bağının var olduğu gözlemlenmektedir. Yani bu seriler, uzun periyotta birlikte hareket etmektedir ve bu serilerin düzey değerleriyle gerçekleştirilecek uzun periyot analizlerinde, sahte regresyon problemiyle karşılaşılacaktır. Bu durumda seriler arasındaki uzun periyot eşbütünleşme katsayılarının tahminine geçilebileceğine olanak verilmiştir.

4.3.4. Uzun Dönem Eşbütünleşme Katsayılarının Tahmini

Çalışmada uzun periyotlarla eşbütünleşme katsayıları FMOLS (Full Modified OLS) yöntemiyle tetkik edilmiştir. Phillips ve Hansen (1990) göre, FMOLS yöntemi; değişkenlere ait denklemlerin hata terimleri arasındaki eş-anlı ilişkileri dikkate aldığından, ikinci derece sapmaları da gidermektedir.

FMOLS tahmincisi, standart tahmincilerde meydana gelen diagnostik sorunları çözmektedir. Yöntemin içsellığı ve otokorelasyon sorununu dikkate alarak OLS'nin geliştirilmesiyle meydana getirmiş. Ayrıca, OLS tahmincisinin eşbütünleşik denklemlerin optimal değerlerini hesaplamada meydana gelen yetersizliğini gidermek için FMOLS'de asimptotik sapmalı ve dışsallık varsayımı kullanılmıştır (Chen ve Huang, 2013).

Kapetanios (2005) ve Maki (2012) testlerinden elde edilen kırılma yıllarının ortak kesişimi olan K1=2008.Q1, K2=2014.Q1, K3=2018.Q2, K4=2020.Q1 kukla değişken olarak FMOLS denklemine ilave edilmiştir. Söz konusu kırılmalar dönemi öncesi “0” kod, sonrasına “1” kod verilmiştir. FMOLS tahmin sonuçları tabloda verilmiştir.

Tablo 7: FMOLS Uzun Dönem Eş Bütünleşme Katsayı Tahminleri

Bağımlı Değişken: FLogGSYİH	Katsayı	St hata	t-İstatistiği	Olasılık Değeri (p)
ΔLogMEV	0.066779	0.011297	5.911231	0.0000*
ΔLogOZK	0.044376	0.014131	3.140250	0.0031*
ΔLogAKTK	0.140355	0.088791	1.580740	0.1214
ΔLogSER	0.035525	0.016631	2.136046	0.0388*
ΔLogKRE	0.059540	0.011150	5.339657	0.0000*
K1	-0.247919	0.081159	-3.054717	0.0035*
K2	-0.083171	0.029570	-2.812676	0.0068*
K3	-0.095697	0.029866	-3.204222	0.0023*
K4	-0.190485	0.095991	-1.984398	0.0410*
Sabit	11.98823	0.990648	12.10141	0.0000*
R ² =0.897 R ² (adj)=0.891 J-B=0.276				

Not: * %5 anlam düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılığı, JB; Jarque-Bera normallik testi olasılık değerini ifade etmektedir. Tahminlerdeki otokorelasyon ve değişen varyans sorunları, Newey-West yöntemi ile giderilmeye çalışılmıştır.

Tablo sonuçlara göre; AKTK değişkeni GSYİH üzerinde istatistik anlamlı etkiye sahip değildir (p>0.05). Buna karşılık MEV, OZK, SER ve KRE değişkenleri GSYİH üzerinde pozitif yönlü istatistik anlamlı ilişkili çıkmıştır (p<0.05). MEV değişkeni %1 arttığında, GSYİH %6,6 artacak, OZK değişkeni %1 arttığında GSYİH %4,4 artacak, SER değişkeni %1 arttığında GSYİH %3,5 artacak ve KRE değişkeni %1 arttığında GSYİH %5,9 artacaktır. GSYİH üzerinde katsayı büyüklüğüne göre en yüksek etki sırasıyla MEV, KRE, OZK ve SER değişkenleridir.

Kriz dönemlerine bakıldığında 2008 küresel kriz dönemi en yüksek azaltıcı etkiye sahiptir. Sonrasında 2020 pandemi dönemi en etkili azaltıcı kırılma dönemi olarak belirlenmiştir. Yukarıdaki veriler göz önüne alındığında mevduat ve krediler, gayri safi yurt içi hasıla üzerinde en etkilidir (MEV %1 arttığında GSYH %6,6 KRE %1 arttığında 5,9). Katılım bankaları ile konvansiyonel bankalar fon toplama yöntemleri açısından ne kadar benzerlik gösterse 'de fon kullanma yöntemlerinde temelde farklılık göstermektedir.

Kredilerin GSYİH üzerinde etkili olması elde edilen fonun reel ekonomiye transfer olmasıdır. Katılım bankaları mudilerden topladığı kredileri İslami finansman yöntemi olan “murabaha” yöntemi ile sağlar. Bu yöntemde kredi talebinde bulunan müşteriye mal ve hizmet satın alıp, alınan bu hizmet üzerine belli oranda kar eklenerek müşteriye vadeli olarak finansman bulma kaydıyla satılır. Katılım bankasından kredi isteyen müşteri krediyi kullanacağı mal veya hizmeti bankaya önceden bildirmeli, bu mal ve hizmet İslam düşüncesine ters düşmeyecek mal veya hizmet olmalı. Katılım bankalarında kredi alan müşteriler en çok konut, araç ve ihtiyaç kredisi kullanmaktadır (Kolukısa,2018;50). Kullanılan bu krediler doğrudan reel ekonomiye transfer olması GSYH üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Katılım bankalarında mudilerden toplanan mevduatlar kar ve zarar esasına göre işletilmekte emeğini ve/veya sermayesini katmaktadır (Avcı vd,2015;42).

4.3.5.Kısa Dönem Analizi: Hata Düzeltme Modeli

Eşbütünleşik seriler arasında kısa dönemde meydana gelen nedensellik ilişkisinin belirlenmesinde hata düzeltme teriminden yararlanılarak bilgi elde edilmektedir. Kısaca, bağımsız değişkende meydana gelen dengesizliğin bir sonraki dönemde ne kadarının düzeltileceğini gösteren hata düzeltme modelidir. Kısa

dönem analizinde, farkı alınmış serilerin gecikmelileri ve uzun dönem analizinden elde edilen hata terimi serisinin bir dönem gecikmeli değeri (Error Correction Term: ECT_{t-1}) kullanılmaktadır.

Tablo 8:Kısa Dönem Hata Düzeltme Modeli Katsayı Tahminleri

Bağımlı değişken: $\Delta \text{LogGSYİH}_t$	Katsayı	st.hata	t-İstatistiği	Olasılık Değeri(p)
ΔLogMEV_t	0.047292	0.013614	3.473927	0.0023*
ΔLogOZK_t	0.005793	0.025379	0.228271	0.8204
$\Delta \text{LogAKTK}_t$	0.195995	0.188527	1.039613	0.3103
ΔLogSER_t	0.016831	0.005292	3.180248	0.0015*
ΔLogKRE_t	0.048419	0.005897	8.211238	0.0000*
ECT_{t-1}	-0.301605	0.119936	-2.514713	0.0152*
Sabit	0.127464	0.046670	2.731169	0.0087*
$R^2=0.788$ R^2 (adj)=0.782 DW=2.138, J-B=0.341, Harvey test(p)=0.257				

Not: * %5 anlam düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılığı, JB; Jarque-Bera normallik testi olasılık değerini ifade etmektedir. Tahminlerdeki otokorelasyon ve değişen varyans sorunları, Newey-West yöntemi ile giderilmeye çalışılmıştır.

Tabloda hata düzeltme teriminin katsayısı negatif ve dataları anlamlıdır. Yani; modellerin, hata düzeltme mekanizması çalışmaktadır. Bu durumda uzun periyotta birlikte ilerleyen seriler arasında kısa periyotta meydana gelen sapmaların %30,1'i ortadan kalkmakta ve seriler tekrar uzun periyotta denge değerine yaklaşmaktadır. Yani; kısa periyotta meydana gelen sapmalar (her yıl %30,1'lik kısmı giderilerek) ortadan kalkmakta ve değişkenler tekrar uzun periyotta denge değerine yaklaşmaktadır.

Bu analizlerde dikkat çekici nokta, kısa periyot için katsayılar bakıldığında, etkilerinin GSYİH üzerinde daha az, uzun periyotta daha fazla olmasıdır. Kısa periyotta OZK ve AKTK değişkenleri anlamlı etkili çıkmamıştır. SER ve KRE kısa dönemde birbirine yakın etki düzeyinde çıkmıştır.

4.3.6.Granger Nedensellik Analizi

Değişkenler arasındaki illiyet bağıını bulmak için Granger Nedensellik Testi kullanılmıştır. Uygun gecikme uzunluğu SC kriteriyle (Schwarz Information Criterion) belirlenmiştir. Kritere göre uygun gecikme uzunluğu 2 olarak belirlenmiştir. "**Granger nedeni olma**"nın anlamı, her bir denkleme ilişkin bağımsız değişkenlerin gecikmeli değerlerinin bağımlı değişkenin nedeni olduğudur. Sıfır hipotezi "X değişkeni Y değişkeninin Granger nedeni değildir" biçimindedir.

Tablo 9:Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Boş Hipotez:	n	F Değeri	p
FLKRE does not Granger Cause FLGSYIH	58	3.68905	0.0316
FLGSYIH does not Granger Cause FLKRE		6.15308	0.0040
FLMEV does not Granger Cause FLGSYIH	58	6.10019	0.0000
FLGSYIH does not Granger Cause FLMEV		5.26849	0.0000
FLOZK does not Granger Cause FLGSYIH	58	1.7294 3	0.2637
FLGSYIH does not Granger Cause FLOZK		1.6324 1	0.0956

FLSER does not Granger Cause FLGSYIH	58	5.8343 3	0.0051
FLGSYIH does not Granger Cause FLSER		5.4087 2	0.0073
FLAKTK does not Granger Cause FLGSYIH	58	2.4310 1	0.0977
FLGSYIH does not Granger Cause FLAKTK		1.5726 9	0.0904

Granger nedensellik analizi sonucunda; OZK ve AKTK değişkeni GSYİH değişkeninin Granger nedeni çıkmamıştır. Aynı şekilde GSYİH değişkeni de OZK ve AKTK değişkenlerinin Granger nedeni çıkmamıştır. Bu değişkenler arasında bir nedensellik ilişkisi belirlenmemiştir. Diğer yandan KRE değişkeni ve GSYİH değişkeni birbirinin Granger nedeni çıkmıştır, çift yönlü nedensellik ilişkisi vardır (GSYİH↔KRE). MEV değişkeni ve GSYİH değişkeni birbirinin Granger nedeni çıkmıştır, çift yönlü nedensellik ilişkisi vardır (GSYİH↔MEV). SER değişkeni ve GSYİH değişkeni birbirinin Granger nedeni çıkmıştır, çift yönlü nedensellik ilişkisi vardır (GSYİH↔SER).

SONUÇ

Karma ekonomiye sahip Türk finans sistemi birçok faktörden etkilenmektedir; siyasi, sosyal, ekonomik bölgesel vb. birçok faktörden söz edilebilir. Türkiye'deki finans sistemi içerisinde 1980 sonrası dönemde dahil olan, İslami yöntemler kullanarak finans sistemine eklenen İslami finans sistemi bu faktörlerden etkilenmektedir. Bu araştırmamızda katılım bankalarının Türkiye'deki büyüme üzerindeki etkisi araştırmayı amaçlamıştır. Verilerin yıllık bazda yeterli olmaması sonucunda üç aylık veriler kullanılarak araştırma yapılmıştır.

Yapılan bu araştırmada, katılım bankalarının Türkiye'deki büyüme üzerindeki etkisi incelenmiştir. Araştırmada bulunan sonuçlar zaman serisi kullanılarak, quarter yöntemiyle elde edilmiştir. Çalışmada 3 aylık veri seti kullanılmıştır. 2006 ocak ve 2020 ocak dönemi üç aylık dönemler şeklinde ele alınmıştır. Araştırmada bağımlı değişken Gayri safi yurtiçi hasıla (GSYİH), bağımsız değişkenler ise öz sermaye karlılığı (ÖZK), aktif karlılık, (AKTK) sermaye yeterliliği (SER), mevduat (MEV), toplam verilen kredilerden oluşmaktadır (KRE).

Uzun dönem eş bütünleşme tahminlerine bakıldığında anlamlı kırılma tarihleri karşımıza çıkmaktadır. 2008, 2009, 2014, 2017 ve 2020 dönemlerikırılmanın en çok yaşandığı dönemlerdir. 2008 ekonomik krizi dünyayı etkisi altına almıştır, Türkiye ekonomisi de bundan etkilenmiştir. 2017 yılında yaşanan darbe girişimi katılım bankaları üzerinde ki etkisini göstermiştir. Bunun yanı sıra 2020 yılında dünyayı etkisi altına alan covid-19 salgını etkileri yine görülmektedir.

Yukarıdaki verilere bakıldığında kısa dönemde etkilerin GSYİH üzerinde daha düşük, uzun dönemde daha yüksek olmasıdır. Kısa dönemde öz sermaye karlılığı ve Aktif karlılığın Gayri safi yurt içi hasıla üzerinde anlamlı çıkmamıştır. Uzun dönemli etkisine bakıldığında sermaye yeterliliği, toplam verilen krediler, mevduat anlamlı çıkmıştır. GSYİH, ÖZK ve AKTK garenge nedeni çıkmamıştır, bununla birlikte GSYİH, sermaye, mevduat, krediler üzerinde çift yönlü garenge nedeni çıkmıştır. Sonuç olarak uzun dönemde aktif karlılık ve öz sermaye karlılığı etkili olamadı ama mevduat, krediler sermaye yeterliliği tarafı uzun dönemde etkili. Kısa dönemde hata düzeltme modelinde hem öz kaynak yeterliliği hem aktif karlılık etkili değil bu durumda büyümeye hemen etki etmez. Krediler, sermaye yeterliliği ve mevduat hem kısa dönem hem de uzun dönemde Gayri safi yurt içi hasıla üzerinde etkili. Ülkemizde katılım bankalarının milli gelir üzerinde %5 dolayında etkiye sahiptir. İlerde bu oranın artacağı yönünde veriler bunu göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Abdulnasser Hatemi-J, (2008). “Tests for cointegration with two unknown regime shifts with an application to financial market integration”, *Empirical Economics*, 2008, vol. 35, issue 3, 497-505.
- Aktaş, M. ve Avcı, T. (2013). “Türkiye’de Katılım Bankacılığı ile Faize Dayalı Bankacılığın Etkinlik Açısından Karşılaştırılması”. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, 50 (576); 85-98
- Apak, S. ve Açıkgöz F. (2011). “Türkiye’de Katılım Bankacılığının Bankacılık Sektöründeki Yeri ve Finansal İstikrara Katkısı”. *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı 1, sayfa, 70-85
- Aras, N. Öztürk, M. (2011). “Reel Ekonomiye Katkıları Bakımından Katılım Bankalarının Kullandığı Fonların Analizi”. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, Cilt 3, No 2, 2011. İstanbul
- Avcı, T. Aktaş, M. (2015). “Katılım Bankalarının Kar Payı Ödemeleri ile Mevduat Bankalarının Faiz Ödemelerinin Birbirlerine Yakın Olmasının Nedenlerinin Araştırılması”. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Yıl: Ekim 2015 Cilt-Sayı: 8 (4) s:41-51
- Bozkurt, M. ve Altıntaş, N. Ve Yardımcıoğlu, F. (2020).“Katılım Bankacılığı ve Konvansiyonel Bankacılığın Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri”. Türkiye Üzerine Bir İnceleme. *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies*, 2020/1: 95-114
- Carlos Capistrán and Manuel Ramos-francia, (2009), “Inflation Dynamics In Latin America, Contemporary Economic Policy”, *vol. 27, issue 3*, 349-362.
- Chapra, U . (2018). *İslam İktisadında Ahlak ve Adalet*. Çev (Prof. Dr Mehmet Saraç) İsfam: İstanbul
- Dickey, D.A. ve W.A. Fuller (1981), “Distribution of the estimators for autoregressive time series with a unit root”, *Econometrica*, 49, 1057-72
- Eric Zivot and Donald W. K. Andrews, (1992), “Further Evidence on the Great Crash, the Oil-Price Shock, and the Unit-Root Hypothesis”, *Journal of Business & Economic Statistics*, Vol. 10, No. 3 Jul., pp. 251-270.
- Gregory, Allan W. ve Hansen Bruce E. (1996), “Residual-based tests for cointegration in models with regime shifts”, *Journal of Econometrics*, 70(1): 99-126.
- Karadağı, A, M. (2018). *İslam İktisadına Giriş: Modern Ekonomiyle Mukayyeseli olarak Temellendirilmiş Bir Çalışma*. (çev. Abdullah Kahraman) istanbul: İktisat yayınları
- Karahan, H. Ersoy, H. (2016). “Faizsiz Finansın Temel Prensipleri ile Türkiye’de Reel Kesimde Kullanılması”. *Maliye Finans Yazıları Dergisi*, sayı 105, s 93-114
- Karamustafa, O. Kutlu, M. (2019). “Katılım Bankalarının Ekonomik Büyümede Rolü: Mevduat Bankaları İle Karşılaştırmalı Bir Analiz”. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 2019, 11(4), 3025-3034
- Kandemir, T. Ve Arifoğlu, A.ve Canbaz, M, F.(2018). “Sektörel Krediler ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Katılım Bankaları Örneği”. *Aksaray Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Yıl: 2018 Cilt: 10 Sayı: 2
- Koçak, E. (2017). “İslami Finans ve Ekonomik Büyüme: Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir Uygulama”. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 51, Ocak-Haziran 2018 s. 67-91
- Kolukisa, H. (2018). “Türkiye’de Katılım Bankaları ve Mevduat Bankalarının Faiz ve Kar Oranları ile Takipteki Kredi Oranları Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi”. *Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ASED)*, Cilt:2 Sayı:2
- Kapetanios, George (2005), “Unit-Root Testing Against The Alternative Hypothesis Of Up To M Structural Breaks”. *Journal of Time Series Analysis*. Vol: 26. No: 1. 123-133.
- Lee, J., Strazicich, M.C. (2003). “Minimum Lagrange Multiplier Unit Root Test With Two Structural Breaks”. *The Review of Economics and Statistics*, vol. 85, no.4, pp.1082-1089.

- Lök, H. (2018). “Türkiye’de Katılım Bankacılığının Finans Sektöründeki Yeri Ve Ekonomiye Katkıları”. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 6, Sayı: 76, Ağustos 2018, S. 132-150
- Maki, Daiki (2012), “Tests for Cointegration Allowing for an Unknown Number of Breaks”. *Economic Modelling*, 29(5), 2011-2015.
- Peter C. B. Phillips & Pierre Perron, (1988), “Testing for a Unit Root in Time Series Regression Biometrika”, *Vol. 75, No. 2, Jun.*, pp. 335-346
- Peter Phillips and Bruce Hansen, (1990), “Statistical Inference in Instrumental Variables Regression with I(1) Processes”, *Review of Economic Studies*, vol. 57, issue 1, 99-125.
- Perron,P. (1989), “The Great Crash, the Oil Price Shock and the Unit Root Hypothesis”, *Econometrica*, vol:57, ss.1361-1401.
- Pierre Perron, (1997), “Further evidence on breaking trend functions in macroeconomic variables”, *Journal of Econometrics*, vol. 80, issue 2, 355-385
- Robin L. Lumsdaine and David Papell, (1997), “Multiple Trend Breaks And The Unit-Root Hypothesis”, *The Review of Economics and Statistics*, vol. 79, issue 2, 212-218
- Uslu, S. (2005). *İslamda Faiz Yasağı ve Çağdaş Finans*. İstanbul: ZaferYayıncılık.
- Terzi, H ve Apan, M. (2019). *Bireysel Müşterilerin Katılım Bankalarını tercih Etme Tutumlarını Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi Üzerine Kültürlerarası Karşılaştırmalı Bir Araştırma: Türkiye ve Avrupa Örneği*. Katılım Finansmanında Yeni Yaklaşımlar 2 (S. 168). İçinde İstanbul: TKBB Yayınları Yayın No :11
- Tunay, K. B. (2016). *İslami Bankacılık ile Ekonomik Büyüme Arasında Nedensellik İlişkileri*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü Bankacılık Ad, İstanbul
- Yang-Cheng, L., Tsangyao, C., Chia-Hao, L., and Chi-Wei, S. (2013). “Revisiting Purchasing Power Parity For 15 Latin American Countries: Threshold Unit Root Test”. *International Journal of Finance & Economics*, 18(2):165-174.
- Yetiz, F.(2016).“Bankacılığın Doğuşu ve Türk Bankacılık Sistemi”. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 9,Sayı 2, 107.

KATKI ORANI	AÇIKLAMA	KATKIDA BULUNANLAR
Fikir veya Kavram / Idea or Notion	Araştırma hipotezini veya fikrini oluşturmak / Form the research hypothesis or idea	Meliha ENER Emrullah SOYALP
Tasarım / Design	Yöntemi, ölçeği ve deseni tasarlamak / Designing method, scale and pattern	Meliha ENER Emrullah SOYALP
Veri Toplama ve İşleme / Data Collecting and Processing	Verileri toplamak, düzenlenmek ve raporlamak / Collecting, organizing and reporting data	Emrullah SOYALP
Tartışma ve Yorum / Discussion and Interpretation	Bulguların değerlendirilmesinde ve sonuçlandırılmasında sorumluluk almak / Taking responsibility in evaluating and finalizing the findings	Emrullah SOYALP
Literatür Taraması / Literature Review	Çalışma için gerekli literatürü taramak / Review the literature required for the study	Emrullah SOYALP
CONTRIBUTION RATE	EXPLANATION	CONTRIBUTORS

Journal of International

Applied Economics and Administration Research

Open Access Refereed E-Journal

Research Article

Article Arrival : 04/04/2022

Published : 06/05/2022

Reference : Burcu Kılınc Savrul & Kübra Sezer (2021), "Türkiye'deki CDS Primlerinin ve Finansal Göstergelerin Gelişimi", Journal of International Applied Economics and Administration Research, Vol:2, Issue: 2, pp:28-49.

TÜRKİYE'DEKİ CDS PRİMLERİNİN VE FİNANSAL GÖSTERGELERİN GELİŞİMİ

DEVELOPMENT OF CDS PREMIS AND FINANCIAL INDICATORS IN TURKEY

Burcu KILINÇ SAVRUL*

Kübra SEZER**

ÖZ

Bankalar ve kredi arasındaki ilişki incelendiğinde bankaların birçok temel işleve sahip olduğu belirlenmiştir. Bu temel işlevlerden en önemlisi kredi verme işlemidir. Bankalar kredi vererek bankacılık sektöründe dengenin sağlanmasına yardımcı olmaktadır. Çünkü kredi işlemleri bankacılık sektöründe dengenin sağlanmasında oldukça önemli bir rol oynamaktadır. CDS devletlerin, yerel yönetimlerin ve şirketlerin çıkardıkları borçlanma senetlerinin, vadeleri geldiğinde ödenmemesi riskine karşılık yatırımcıların ödedikleri bir kefalet bedelidir. Uluslararası yatırım bankaları, CDS'leri ülkenin makroekonomik göstergeleri paralelinde çıkarır. Borç geri ödememe ihtimali düşük ülkelerin CDS primleri düşüktür. Geri ödemekte sorun yaşayacağı düşünülen ülkelerin risk primi yüksektir. Ülkelerin CDS primlerinin düşük ve finansal piyasalarının zayıf olmasındaki en önemli faktörler enflasyon oranlarının yüksek, kurlarının oynak, para politikalarının belirsiz, net döviz rezervlerinin düşük, cari dengenin bozuk ve özellikle reel sektörler için oldukça önemli olan enerji fiyatlarının yüksek olmasıdır. Bu bağlamda çalışmada Türkiye'de CDS primleri ve finansal göstergelerin durum analizi gerçekleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: CDS Primi, Finansal Göstergeler, İşlem Hacmi, Uluslararası Rezervler.

Jel Kodu: E44, E51, F21

ABSTRACT

When the relationship between banks and credit is examined, it has been determined that banks have many basic functions. The most important of these basic functions is the lending process. Banks help to maintain balance in the banking sector by giving

* Doç.Dr. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İİBF, İktisat Bölümü, Biga, Çanakkale, Türkiye. kilincburcu@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-7114-0084.

** Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Çanakkale, Türkiye, kubrasezer17@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4304-1641.

loans. Because credit transactions play a very important role in ensuring the balance in the banking sector. CDS is a surety fee that investors pay for the risk that the debt securities issued by governments, local governments and companies will not be paid when they are due. International investment banks issue CDSs in line with the country's macroeconomic indicators. Countries with a low probability of debt repayment have low CDS premiums. Countries that are thought to have problems in repayment have a high risk premium. The most important factors in countries' low CDS premiums and weak financial markets are high inflation rates, volatile exchange rates, uncertain monetary policies, low net foreign exchange reserves, distorted current account balance and high energy prices, which is especially important for real sectors. In this context, a situation analysis of CDS premiums and financial indicators in Turkey has been carried out.

Keywords: CDS Premium, Financial Indicators, Transaction Volume, International Reserves.

Jel Cods: E44, E51, F21

“Bu çalışma Araştırma ve Yayın Etiğine uygun olarak hazırlanmıştır.”

1.GİRİŞ

Bankalar en temel işlevi olarak kabul edilen bu kredi işlemlerini gerçekleştirerek aynı zamanda bünyelerindeki en riskli işlemlerini de gerçekleştirmiş olacaktır. Çünkü kredi verme işlemi bankalar açısından riskli bir işlem olarak görülmektedir, bunun nedeni olarak borçlu taraflar arasındaki söz konusu borcun anapara ve faizin belirlenen vadede yerine getirilmemesi veya ödeyememeleri durumunda bankaların karşılaşılabileceği sorunlara neden olması görülmektedir. Karşılaşılan bu sorunlar çoğunlukla likidite ve kar-zarar ile ilgili olmaktadır. Risk olarak görülen bu durum aslında kredi riskini nitelendirmektedir. Yani bankaların kredi işlemlerinden doğabilecek olan kredi riski, elde edilen alacakların zamanında ve tam olarak alamaması durumuyla bankaların sahip olduğu en önemli risklerden biri haline gelmiştir (İbiş, vd., 2018: 163).

Ancak gerek uluslararası gerekse ulusal piyasalarda yıllar itibariyle kredi işlemleri önemli bir gelişim göstermiş ve ekonomilerin her alanına katkı sağlamıştır. Ekonomilere sağlamış olduğu katkılar dolayısıyla ülkelerin nihai amacı olan ekonomik kalkınmalarında kredilerin yeri ve önemi gittikçe artmıştır. Bu durum özellikle işletmeleri birçok alanda kredi kullanımına yönlendirmiştir. İşletmeler başlangıçta bünyelerindeki faaliyetlerini gerçekleştirmelerinde aynı zamanda işletmelerinin büyümesinin sağlanmasında ve piyasada meydana gelen yeni gelişmelerin yakından takip edilmesinde gereksinim duyulan fon ihtiyacının karşılanmasında kredi kullanmaktadır. Bu kredi ihtiyaçlarını da bankalardan tahsil etmektedir. Kredi kullanımı bakımından bankalarının üstlendiği görev ise ellerinde mevcut olan fonların karlılığın esas alınarak yatırım alanlarına yönlendirilmesidir. Kredi birçok açıdan karlı bir ürün olarak kabul edilse de yapısal olarak birçok risk barındırmaktadır. Bu sebeple kredinin kullanımında meydana gelebilecek zararları minimum düzeyde tutulması gerekmektedir (Koyuncu ve Saka, 2011: 114).

Ekonomileri birçok yönde etkileyen ve birçok yönden katkı sağlayan kredilerin ekonomilere etkisi özet olarak yatırımcıların sahip olduğu kaynaklarını kullanmadan ya da fiyatı biriktirmeden yatırımlarını gerçekleştirebilmelerini sağladığı söylenebilmektedir. Dev projeler ile kredi kullanımına gitmenin ekonomilerin canlanmasının yanı sıra istihdam oluşumuna sağladığı katkılar ve bu gelişmelere ilaveten üretim alanında kapasitenin genişletilmesinde de kredi kullanımı yapılması ekonomilerin olumlu yönde gelişimine katkı sağlamaktadır (Durmuş, 2019: 202).

2.KREDİ KAVRAMI VE KREDİNİN UNSURLARI

Kredi, Latince’de güvenme, inanma anlamına gelen “credere” sözcüğünden gelir. İtibarı, saygınlığı ifade eder. Kredi belirli bir süre sonra ödeme vaadi ile para, mal veya hizmet cinsinden satın alma gücünün sağlanması veya satın alma gücünün anapara ile birlikte fer’i haklarının geri alınmak koşulu ile başkasına devredilmesidir (Parasız, 2000).

Kredi kavramı 4 temel unsur üzerinde şekillenmiştir. Zaman Unsuru: Bankalar tarafından kullanılan krediler doğrultusunda sağlanan itibarın ve geri ödemek şartıyla ödünç verilen ekonomik varlığın

belirlenen süre sonunda iade edilmesi gereklidir. Bu sebep itibariyle kredi işlemlerinde zaman unsuru büyük bir öneme sahiptir. Vade ile ilişkili olan belirsizlik konusu nedeniyle oluşan döngünün sonucunda uzamakta olan vadelerin belirsizliğinin artması ve bunun sonucunda ise artan seyir gösteren belirsizliğin sonucunda kredi riskinin de artması söz konusu olacaktır (Aras, 1996: 4).

Kredide Güven Unsuru (İtimat): Güven unsuru kredinin temelini oluşturan yapı taşlarından birisidir. Çünkü kredinin yapılan tanımında belirtildiği üzere krediye konu olan borcun belirtilen tarihte geri ödenmek üzere verilmesi temelde güven unsurunu oluşturmaktadır. Kredi verilmesi noktasında uygun olan kişi ya da kuruluşların banka hususundaki mevcut itibarı güven unsuru oluşumunun en büyük dayanağıdır. Karşılıklı güven ve itibar doğrultusunda kurulan ilişkinin yitirilmesi halinde is kredilerin sıkıntılı bir hal almasına neden olacaktır (Parasız, 2000: 204).

Gelir Unsuru: Bankaların kredi kullanırken amaçladığı unsurların başında gelir elde etmek gelmektedir. Bu durum kredilerin gelir unsurunu meydana getirir. Bankalar kullandırmış oldukları kredilerden elde etmiş oldukları gelirle bünyesinde var olan varlıklarını artırmış olmakta ve kazanılması istenilen söz konusu geliri işleme tabi olan kredilerden faiz ve komisyon ücretleri olarak elde etmektedir (Şenel, 2020: 812).

Kredide Risk Unsuru (Teminat): Kredilerin bünyesinde, işleme tabi olan varlığın, borcun veya söz konusu hizmetin çeşitli nedenlerle belirlenen vadede eksiksiz yerine getirilememesi gibi tehlikeler mevcuttur. Borcun tahsil edilememesi iş ve hizmetlerin sağlanamaması gibi gelişmeler kredinin risk unsurunu meydana getirmektedir. Kredi işlemlerinde oluşan riskin artması veya azalması söz konusu taraflar arasında belirtilen yükümlülüklerin belirlenen sürede sağlanmasından kaçınılmasına veya yükümlülüklerin yerine getirememesine ve aynı zamanda alınması söz konusu olan teminatın cinsine göre değişim göstermektedir (Parasız, 2000: 204).

3.KREDİ RİSKİ VE CDS PRİMİ

Kredi riski, yapılan sözleşmelerde yer alan taraflar arasında meydana gelen ve riski doğuracak olayların gerçekleşmesi ile oluşan bir risktir. Yani sözleşmedeki karşı tarafın ödeme hususunda oluşan isteksizliği ya da ödeme yapma konusundaki yetersizliğinin ya da herhangi bir sebeple yükümlülüklerinin uygulanamaması ve bu durumun meydana getirdiği kayıp olasılığı kredi riski olarak nitelendirilmektedir. Sözleşme bünyesinde oluşabilecek kayıpların oranının artması kredi riski oluşmasının da ihtimalini artırmaktadır. Bu durumun tam tersi de söz konusu olup, zarar olasılığı düştükçe kredi riskinin olasılığı da düşecektir (Joseph, 2006: 15).

Başlıca üç tür kredi riski olduğu kabul edilmektedir. Bunlardan ilki kredi temerrüt riski, ikincisi kredi notu indirimi riski bir diğeri ise kredi spread riskidir. Kredi temerrüt riski, borçlu tarafın mali yükümlülüklerini yerine getirmemesi riski olarak ifade edilmektedir. Bu durum temerrüt olarak da adlandırılmaktadır. Teknik bakımından ifade edildiğinde bir şirketin kredi faiz ödemelerinin 3 ay veya daha uzun bir süredir ödemesi yapılamayan durumun varlığı söz konusu olmaktadır. Fakat böyle bir durum olduğunda henüz iflas aşamasının ya da idari bir aşamaya gelinmemesi durumu vardır. Borçlunun temerrüde düşmesi durumunda, borç veren genel anlamda borçlunun borçlu olduğu miktardan daha az bir kayba uğrar, tanzim edilmeyen tutarın temerrüde düşen borcun rehine, tasfiye veya yeniden yapılandırılması sonucunda geri alınmaktadır. Bu geri kazanım tutarı genellikle toplam miktarın yüzdesi olarak açıklanır ve geri kazanım oranı olarak bilinmektedir. Kredi riski olan tüm portföyler, kredi temerrüt riski barındırmaktadır (Choudhry, 2013: 7).

Kredi spread, varsayılan belirli bir kredi riskini üstlenmek için piyasanın gerektirdiği hükümet üzerindeki fazla prim veya risksiz orandır. Kredi notu ne kadar yüksek olursa, kredi marjının o kadar küçük olduğuna dikkat edilmektedir. Kredi spread riski, bir ürünün piyasaya sürülmesinde kullanılan kredi marjlarının seviyesindeki değişikliklerden kaynaklanan finansal kayıp riski olarak ifade edilmektedir. Kredi marjının alınıp satıldığı ve işaretlendiği bir portföy tarafından sergilenmektedir. Gözlenen kredi marjlarındaki değişiklikler portföyün değerini etkiler ve tüccarlar için kayıplara veya portföy yöneticileri için bir karşılaştırma ölçütüne göre düşük performansla yol açabildiği görülmektedir (Anson, vd., 2004: 40).

Kredi notu indirimi riski ise ulusal olarak tanınan bir istatistiksel derecelendirme kuruluşunun, bir borçlunun ödenmemiş kredi notunu düşürdüğünde ortaya çıkan risk olarak ifade edilmektedir (Anson, 1999: 7).

Yukarıda genel anlamda tanımlanan kredi riskinin üç önemli özelliğinden bahsedilmektedir (Bruyere, vd., 2006: 4):

- Kredi riski döngüsel olma özelliğine sahip olan bir risk türüdür. Bu özelliğinden dolayı genel ekonomiden etkilenir. Bu durum kredi riskinin sistematik bir risk olduğunu göstermektedir.
- Kredi riskinde borçlu olan tarafların etkilendiği olaylar doğrultusunda bağımlı olarak değişim göstermesinden dolayı özgün bir risk türü olarak nitelendirilmektedir.
- Kredi riskinin son özelliği ise diğer piyasa risklerine karşılık asimetric karlılık yapısı olan bir risk olarak nitelendirilmesidir.

Bankalar karşılaştıkları riskler karşısında sergiledikleri tutumları, performansları açısından önemli bir göstergedir. Dolayısıyla bankaların karşılaştıkları en önemli finansal risklerden olan kredi riskinin meydana gelmesi ile nasıl yönettiği hususu bankaların gelecekte göstermesi muhtemel performansı bakımından oldukça önem arz etmektedir. Bu duruma bir örnek FED tarafından ABD’de bankalarda meydana gelen iflas olaylarının belirleyicilerini saptamaya yardımcı olması bakımından geliştirilmiş olan modelde on değişkenden yarısının kredi riski ile ilgili olduğu görülmüştür. Türkiye’de bankacılık sektöründe meydana gelen iflas olaylarının büyük çoğunluğunun krediye ait zararların doğurduğu anapara zararı ve aynı zamanda likidite güçlüğü olduğu görülmektedir (İskender, 2014: 5).

Kredi temerrüt takası yani CDS (Credit Default Swap) sözleşmesi, koruma alıcısı olan tarafın koruma satıcısına düzenli şekilde ücret ödemesi yaptığı işleyişe sahiptir. Yapılan CDS sözleşmesinde, yer alan referans borçlu tarafın sözleşmede yer alan temerrüde düşme hallerinden herhangi birinin gerçekleşmesi halinde koruma satıcısının, koruma alıcısına tazminat olarak ödeme yapılması ya da sözleşme yapıyorken belirlenen şartların gerekliliklerini uygulaması gerektiği yer almaktadır. CDS (Borcun Ödenmeme Riskine Karşı Ödenen “Sigorta Primi”) bir koruma alıcısının, sözleşmenin süresi boyunca genellikle CDS spread olarak da adlandırılan, koruma satıcısına yıllık prim ödeyerek, altta yatan bir referans kuruluştaki koşullu bir kredi olayına karşı sigorta satın almasına izin veren sabit getirili bir türev aracı olarak ifade edilmektedir. Bu prim genellikle sigortalı tutarın (veya baz puan cinsinden) bir yüzdesi olarak tanımlanmaktadır ve üç aylık veya altı aylık taksitler halinde ödemesi yapılabilmektedir. CDS kavramı işleyişine bakıldığında alacaklı tarafından yapılan bir sigorta işlemi olarak düşünülebilir. Genellikle de CDS kavramı,yaygın olarak kullanılan bir finansal ürüne, bir araba veya ev sigortasına benzerlik göstermektedir.Bunlardan biri olarak araba sigortası durumunda, doğru bir benzetme yapıldığında, koşullu olay olarak hırsızlık, kaza veya arızaya dayanması söz konusu olabilmektedir.Bir diğer ifadeyle, farklı şekilde gerçekleşen olay türleri sigorta ödemesine yol açacaktır.Ayrıca, sigorta sözleşmesi, araçlardan herhangi biri için beklenmedik bir durumun sigorta ödemesini tetikleyeceği bireysel olarak değil, aynı markaya ait birkaç araca da dayanabilmektedir.Sözleşmenin ömrü boyunca böyle bir olay meydana gelmemiş olsa bile, sigorta priminin sözleşmede belirtildiği gibi periyodik olarak ödenmesi gerekecektir. Bu durumun benzer şekilde,kredi türevleri dilindeki ifadesi, referans kuruluş olan bir şirkette CDS koruması satın aldığımızda ve bu şirket önceden belirlenmiş bir borç talepleri kümesinden herhangi biri için yükümlülüklerini yerine getiremezse, temerrüt tetiklenecek ve ödeme gerçekleşecektir.(Augustin, vd., 2014: 8-9).

Kredi Temerrüt Swapları (CDS) sözleşmelerinde en temel noktalarından birisi de ödenecek primlerin ne kadar olacağını belirlemesidir. CDS primlerinin belirlenmesi ülkelerin ya da şirketlerin durumunu göstermekte ve iflas etme olasılığını belirlemektedir. CDS satanlar bakımından ülkelerin veya şirketlerin iflas etme riskleriyle CDS primleri arasında doğru yönlü ilişki vardır. Bu ilişki bağlamında şirket ya da ülkelerin iflas etme riskleri CDS satan tarafların belirlemiş oldukları ücretlerin artmasına neden olmaktadır. Örnekle ifade edersek; X ülkesinin CDS primi 500 baz puan olduğu düşünürsek; bu şunu anlatır, bonoları sigortalayarak güvence altına almak için nominal değerlerin her yıl %5’ini kredi temerrüt takası (CDS)

primi olarak ödenmesi söz konusudur. Bir diğer herhangi bir Y ülkesinde ise CDS primi 200 baz puan olduğu durumda X ülkesinin iflas riski Y ülkesinin iflas riskinden daha fazladır (Danacı, vd., 2017: 69).

4.TÜRKİYE'DEKİ CDS PRİMLERİNİN VE SEÇİLMİŞ FİNANSAL GÖSTERGELERİN GELİŞİMİ

4.1.Türkiye'deki CDS Primlerinin Gelişimi

Bu başlık altında Türkiye'nin CDS primlerinin yıllık ve 5 yıllık gösterdiği değişim ve seçilmiş bazı ülkelerin baz alınan tarihlerdeki CDS primlerine yer verilmiştir.

Grafik 1:Türkiye CDS 5 Yıllık USD (Yıllık)

Kaynak: <https://tr.investing.com/rates-bonds/turkey-cds-5-year-usd>.

CDS primi oranları son dönemlerde oldukça ilgi gören bir konu olmuştur. CDS sözleşmelerin son yıllarda oldukça popüler hale gelmesinin nedeni, en önemli özelliklerinden biri olan risk göstergesi işlevi görmesidir. CDS sözleşmeleri uygulanarak piyasalar üzerinde istikrar sağlanmasına yardımcı olmaktadır. CDS sözleşmeleri ile piyasalarda meydana gelebilecek kredi riskleri paylaşımı sağlanacak ve aynı zamanda risk miktarının etkili bir şekilde dağılımının sağlanmasında yardımcı olacaktır. CDS primlerinin yükselmesi durumunda ise bazı olumsuz durumlar meydana gelmektedir. Dolayısıyla CDS primlerinin yükselmesi doğrultusunda yine belli adımlar atılarak CDS primlerini düşürmek amacı ile bazı uygulamalar yapılarak, CDS primlerini azaltılması ve aynı zamanda kredi riskinin düşürülmesi için önlemler alınmalıdır (Şenol, 2021: 56).

Yine aynı zamanda yatırım yapılması noktasında düşünüldüğünde ekonomiler hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlayan araçlardan birisi de CDS primleridir. CDS primlerinde meydana gelen değişimlerin yatırımcıların analiz yapmalarını kolaylaştırarak karar vermelerinde yardımcı olmaktadır. Yani ülkelerin primlerinin yüksek olması durumunda ekonomik göstergelerin üzerinde olumsuz izlenim bırakarak güvensizlik oluşturmaktadır. Dolayısıyla CDS primleri yatırımcıların söz konusu olan ülke hakkında finansal durum pozisyonlarına dair bilgi sahibi olmasını sağlayan bir gösterge olarak yatırımcıların karar vermeleri konusunda oldukça etkili rol oynamaktadır (Yıldırım ve Sakızcı, 2019: 2783).

Yukarıdaki grafikte günlük veriler kullanılarak Türkiye'nin son 1 yılda CDS primlerinin yaşadığı değişim gösterilmiştir. 07.04.2022 tarihinde yayınlanan Türkiye'nin 5 Yıllık CDS primi 580,80 baz puan şeklinde gerçekleşmiştir. CDS primleri, 2021 yılının son dönemlerinde ve 2022 yılının ilk çeyreğinde artış ve azalış şeklinde seyir göstermiştir.2022 yılının baz alınan sürelerinde genellikle CDS primleri 500 baz puan

çevresinde gerçekleşmiş ve yüksek seyreden bu CDS primleri baz alınan tarihte 580,80 puana ulaşmıştır. CDS primlerinin gösterdiği artış ekonomiyi olumsuz etkilemekte ve yatırımcılar için negatif etki bırakmaktadır.

Grafik 2:Türkiye CDS 5 Yıllık USD (5 Yıllık)

Kaynak:<https://tr.investing.com/rates-bonds/turkey-cds-5-year-usd>.

Ülkelerin CDS primlerinde meydana gelen artış ve azalışların yorumlanabilmesi ve analiz edilebilmesi piyasaların hakkında oldukça bilgi veren bir göstergedir. Dolayısıyla ülkelerin CDS primlerinde meydana gelen değişimlerin etki alanları çok olması yanı sıra bu değişimlerin nedenleri de farklı olabilmektedir. Genel anlamda iki grup olarak sınıflandırılan bu nedenlerden ilki dış nedenlerdir. Dış neden olarak söz edilen ise küresel ekonomilerde ve tüm ekonomileri etkileyen küresel olayların yaşanması sonucu aynı şekilde CDS'in değişmesine etki eden olaylar nitelenmektedir. Bu duruma bir örnek vermek gerekirse küresel ölçekte yaşanan koronavirüs ekonomileri etkilemesi sonucu CDS primlerinde olumsuz etki yaratmıştır. Çünkü ülkelerin birçok sektöründe olumsuz etki bırakmasının yanı sıra kişisel harcamaların azaltarak ekonomideki hareketliliğin azalmasına sebep olmuştur. CDS primlerinin yükselmesinin bir diğer nedeni olarak kategorize edilen grup ise iç nedenlerdir. Ülkelerin makroekonomik değişkenlerinde meydana gelen olumsuz durumlar ile dış borçların artması gibi durumların oluşması ve ülkenin iç politikasında meydana gelen olumsuz olaylar ve durumlar CDS primlerini olumsuz yönde etkileyecek nedenler olarak nitelendirilebilmektedir. Örnek olarak Türkiye'de meydana gelen CDS primlerindeki artışa neden olan iç nedenlerin bazısı döviz kurunda ve aynı zamanda enflasyon arttığı durumlarda CDS primlerinde yükselmenin meydana gelmesi olarak kabul edilmektedir ve bu durumlara ek olarak faiz indirimine gidilmesi gibi bir durumda ise meydana gelen artış daha da tırmanacaktır. Yapılan bu uygulamalar özellikle faiz indirim politikası riskin bu denli artış gösterdiği ortamda dış kaynak girişinde azalışa neden olmaktadır (Eğilmez, 2020: 13).

Grafikte yer olan Türkiye'nin 5 yıllık CDS primleri 2018-2022 yılları arasındaki verileri kapsamaktadır. Grafik söz konusu yılların aylık verileri kullanarak hazırlanmıştır. Bu veriler doğrultusunda son beş yıl sürecinde ülkemizin 5 Yıllık CDS primleri artış ve azalış şeklinde dalgalı ilerleme göstererek gelişim göstermiştir.

Tablo 1:Bazı Seçilmiş Ülkelerin CDS Primleri

5Y CDS'leri	19.05.2022
Almanya	12.80
İsveç	14.98
Hollanda	10.50
Birleşik Krallık	10.82

Norveç	12.40
Belçika	15.50
Amerika Birleşik Devletleri	17.00
İspanya	52.40
Polonya	115.90
İtalya	125.00
Meksika	147.55
Rusya	9611.44
Yunanistan	157.60
Brezilya	245.10
Türkiye	709.78

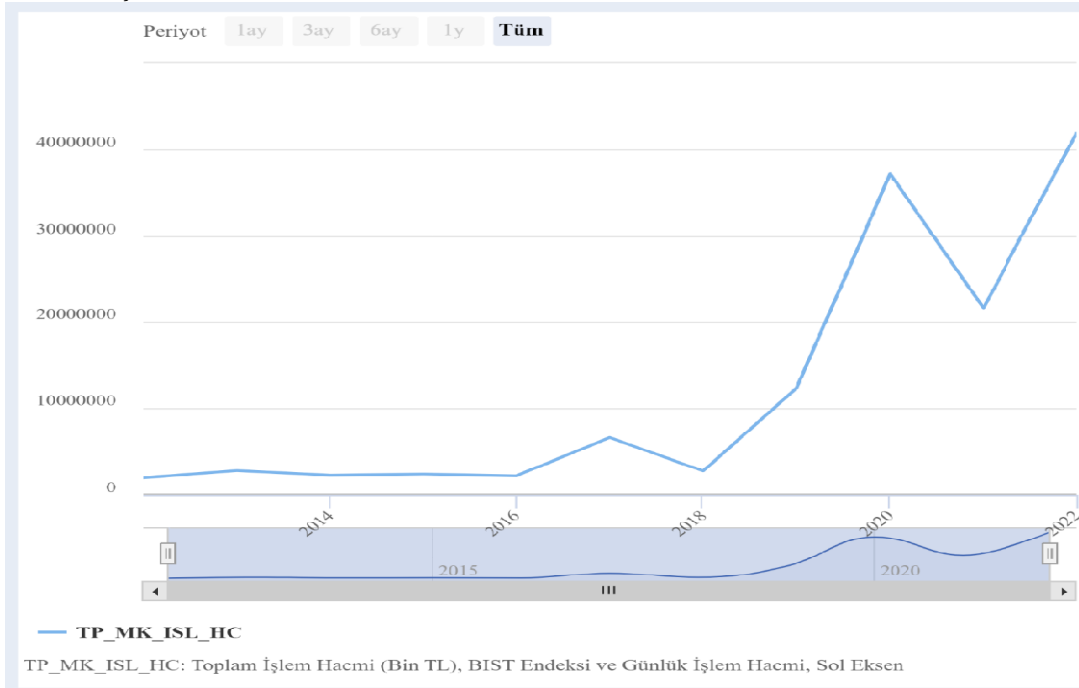
Kaynak:<http://www.worldgovernmentbonds.com/sovereign-cds/>

Kredi temerrüt takasları (CDS) hakkında yapılan konu anlatımda, grafik ve tabloda da verilen bilgiler doğrultusunda bir risk göstergesi olduğunu belirtilmiştir. Yukarıda yer alan tabloda ise seçilmiş ülkelerin 19 Mayıs tarihinde yayınlanan 5 yıllık CDS primlerine yer verilmiştir. Riskin artmasıyla doğru orantılı olarak artan CDS primleri ülkeleri olumsuz yönde etkilemektedir. Hollanda baz alınan tarihteki CDS primi ile en düşük riske sahip ülke olmuştur. CDS primi düşük olan ülkelerin risk primi düşük olması sebebiyle yatırımların ülkeye eğilimi daha fazla olmaktadır. Bunun yanı sıra Rusya, Brezilya ve Türkiye'nin CDS primleri oldukça yüksektir. CDS primlerinin yüksekliği ile bu ülkelerin riskleri artarak ekonomileri olumsuz etkilenmiş, yatırımcılar bu ülkelere yatırım yapma konusunda kararsız kalmaktadır. Tabloda yer alan Türkiye'nin CDS primi 709,78 puanla çok yüksek bir seyirde gerçekleşmiştir. Ülkemizde artan CDS primleri ile risk primleri artmış, ekonomimize karşı bir güvensizlik ortamı oluşmuştur.

4.2. Türkiye'deki Finansal Göstergelerin Değişimi

Bu başlık altında ise seçilmiş olan bazı finansal göstergeler hakkında yıllar itibari ile değişimi gösterilmiştir. Aynı zamanda bu finansal göstergelerin yıllar itibariyle verileri grafik ile gösterilmesinin yanı sıra bu bölümde tablo yardımı ile sayısal verilere de yer verilmiştir.

Grafik 3: İşlem Hacmi

Kaynak: TCMB, Elektronik Veri Dağıtım Sistemi. https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket#collapse_4

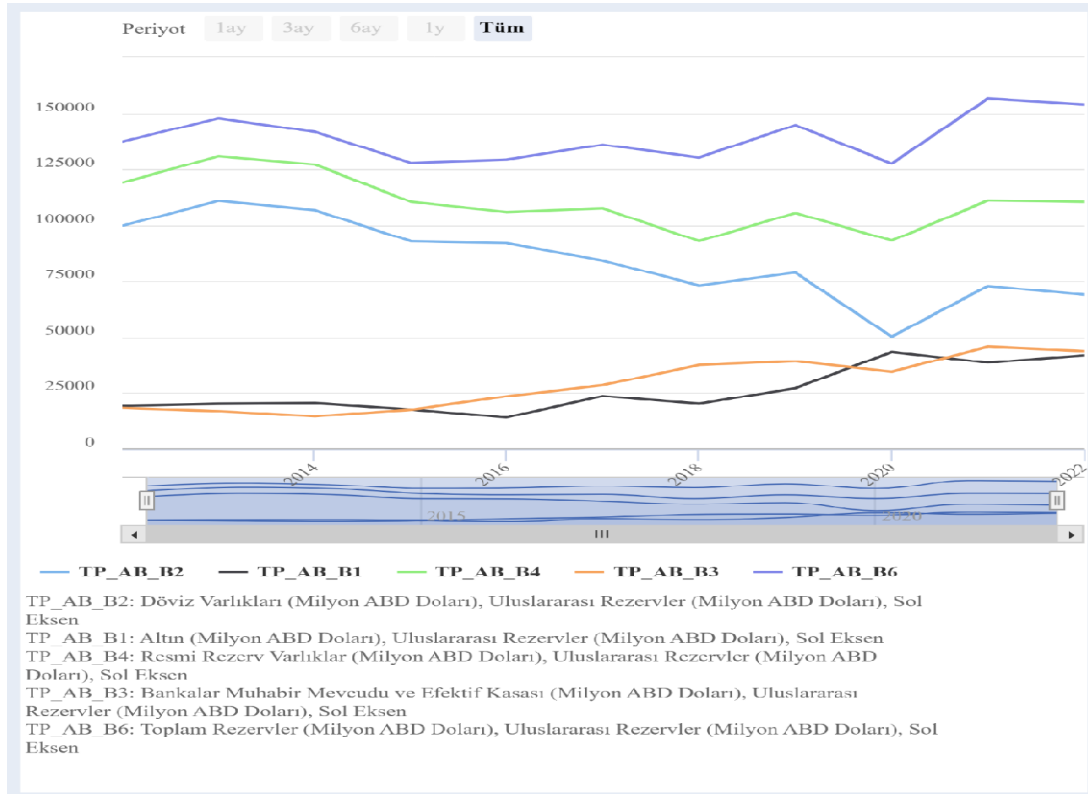
İşlem hacmi yatırımcıların dikkate aldığı en önemli değişkenlerden birisidir. Belirli bir dönem boyunca gerçekleştirilen işlemlerin tamamı işlem hacmini oluşturmaktadır. Gerçekleştirilmiş olan her bir yeni işlem, söz konusu işlem hacmine ilave edilerek artışına neden olmaktadır (Borsa İstanbul, 2017: 22). Grafikte toplam işlem hacminin 2012-2022 yılları arasında yıllık toplam işlem hacminin seyri gösterilmiştir. Son yıllarda ve özellikle son üç yılda toplam işlem hacmi keskin artış ve azalış göstermiştir.

Tablo 2: Toplam İşlem Hacmi

Tarih	Toplam İşlem Hacmi (Bin TL)
2022	41,839,562.27
2021	21,610,571.61
2020	37,183,008.44
2019	12,335,663.06
2018	2,755,492.52
2017	6,614,704.39
2016	2,190,989.30
2015	2,385,854.10
2014	2,264,038.39
2013	2,782,550.38
2012	1,969,196.52

Kaynak: TCMB, Elektronik Veri Dağıtım Sistemi. https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket#collapse_4 Tabloda 2012-2022 yılları arasında işlem hacminin değerleri yıllık olarak gösterilmiştir. Tabloda ilk yıllarda artış göstererek başlamasının ardından belirli bir seyir izlemiştir. 2016'dan 2017 yılında yaşanan artışla beraber 2018'de tekrar azalış göstererek 2,755,492,52 TL gerçekleşmiştir. 2019-2020 yılları arasında ise sert bir artış yaşadığı görülmektedir. 2020 yılında 37,183,008,44 TL seviyesinde gerçekleşen toplam işlem hacmi 2021 yılında azalış göstererek 21,610,571,61 seviyesine düşüş gerçekleştirmiştir. 2022 yılında ise baz alınan tarihe kadar toplam işlem hacmi 41,839,562,27 TL olarak işlem görek bir önceki yıla oranla yüksek gerçekleşmektedir.

Grafik 4: Uluslararası Rezervler

Kaynak: TCMB, Elektronik Veri Dağıtım Sistemi. https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket#collapse_4

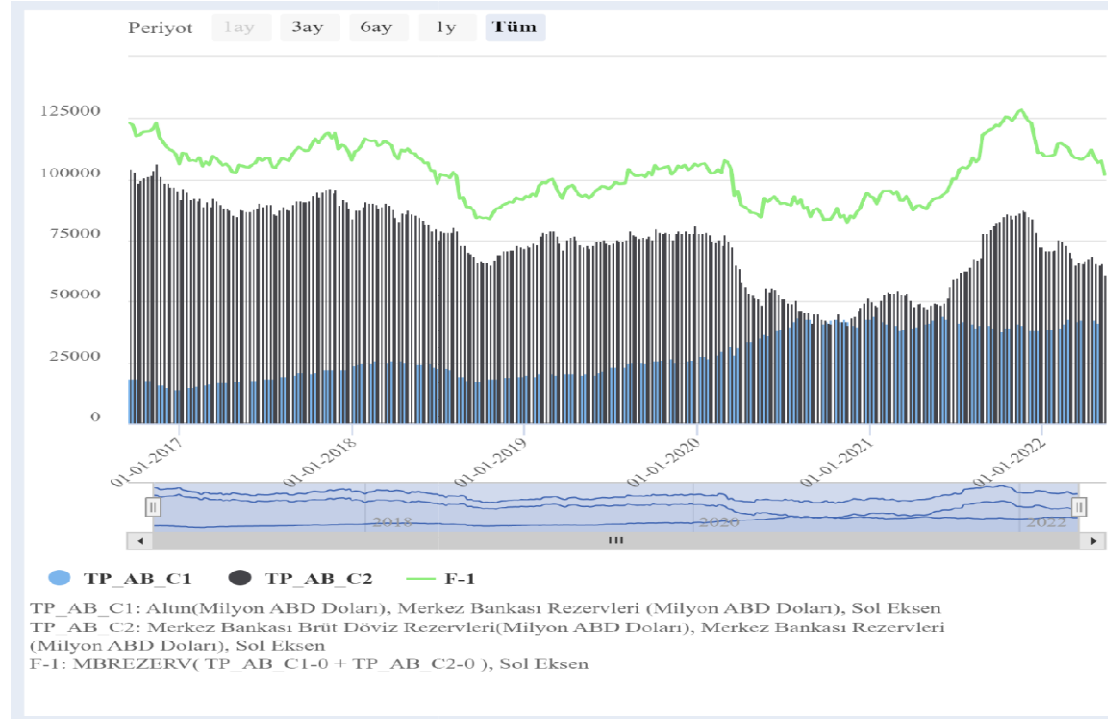
Grafikte 2012-2022 yılları arasındaki yıllık uluslararası rezervlerin seyri gösterilmiştir. Merkez bankası resmi rezerv varlıkları ile bankalar muhabir mevcudu ve efektif kasası verilerinin toplamından elde edilen toplam rezervler koyu mavi renkle gösterilmiştir. Toplam rezervlerin yıllar itibari ile seyri artış azalış şeklinde gelişim göstermiştir.

Tablo 3: Uluslararası Rezervler (Milyon ABD doları)

Tarih	Döviz Varlıkları	Altın	Resmi Rezerv Varlıklar	Bankalar Muhabir Mevcudu ve Efektif Kasası	Toplam Rezervler
2022	68,800.00	41,703.00	110,503.00	43,588.80	154,091.80
2021	72,693.00	38,488.00	111,181.00	45,509.30	156,690.30
2020	50,036.00	43,241.00	93,277.00	34,433.30	127,710.30
2019	78,609.00	27,087.00	105,696.00	39,161.90	144,857.90
2018	72,898.00	20,130.00	93,028.00	37,406.20	130,434.20
2017	84,193.00	23,537.00	107,730.00	28,428.40	136,158.40
2016	92,060.00	14,051.30	106,111.30	23,413.50	129,524.80
2015	92,927.00	17,606.00	110,533.00	17,508.80	128,041.80
2014	106,907.30	20,400.70	127,308.00	14,510.20	141,818.20
2013	110,957.70	20,077.00	131,034.70	16,845.90	147,880.60
2012	99,932.90	19,234.60	119,167.50	18,325.50	137,493.00

Kaynak: TCMB, Elektronik Veri Dağıtım Sistemi. https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket#collapse_4
Tabloda uluslararası rezervlerin ve değişkenlerinin 2012-2022 yılları arasındaki yıllık sayısal verilerine yer verilmiştir. Tablo, merkez bankası rezerv varlıklarının toplamı merkez bankası altın ve döviz varlıklarının toplamı ile elde edilmiştir. Elde edilen merkez bankası resmi rezerv varlıkları ile bankalar muhabir mevcudu ve efektif kasası verilerinin toplamından ise toplam rezervlere ulaşılmıştır. Tablo, 2021 yılında toplam rezervlerin değeri 156,690.30 Milyon ABD doları iken 2022 yılında 154,091.80 Milyon ABD doları düzeyinde gerçekleşmiştir.

Grafik5: Merkez Bankası Rezervleri

Kaynak: TCMB, Elektronik Veri Dağıtım Sistemi, <https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/dashboard/4687>

Grafikte Merkez bankası altın ve brüt döviz rezervlerinin toplamı MB rezervini göstermektedir. Bu veriler elde ediliyorken TCMB elektronik veri dağıtım sisteminde TCMB bilanço verileri olarak yer alan konu başlığı içerisinde bulunan Merkez bankası rezervlerinden, altın ve Merkez bankası brüt döviz rezervlerialınan verilerden elde edilmiştir. Merkez bankası rezervleri, 2016 yılından 2022 yılının baz alınan tarihine kadar haftalık veriler kullanılarak hazırlanmıştır. 13 Mayıs 2022 tarihinde altın rezervi 40,742.00 Milyon ABD doları ve brüt döviz rezervi ise yine aynı tarihte 61,197.00 Milyon ABD doları toplamı sonucunda MB rezervleri 101,939.00 Milyon ABD Doları olarak gösterilmektedir.

Grafik 6:Para Arzı

Kaynak: TCMB, Elektronik Veri Dağıtım Sistemi, <https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket>

Grafik, M1 ve M2 ve M3 para arzının 2012-2022 yılları arasındaki haftalık veriler kullanılarak oluşturulmuştur. Para arzları ekonomilerin yorumlanabilmesi için oldukça önemli bir değişken olmuştur. M1 ve M2 ve M3 formüle edilerek hesaplanan para arzındaki artış ya da azalış ekonomilerin bazı göstergelerinin yorumlanabilmesini sağlamaktadır. Para arzındaki değişimlerin analizi yapılarak özellikle faiz oranlarının ve enflasyon oranlarının değerlendirilmesi yapılmaktadır.

Tablo 4:Para Arzı, (Bin TL)

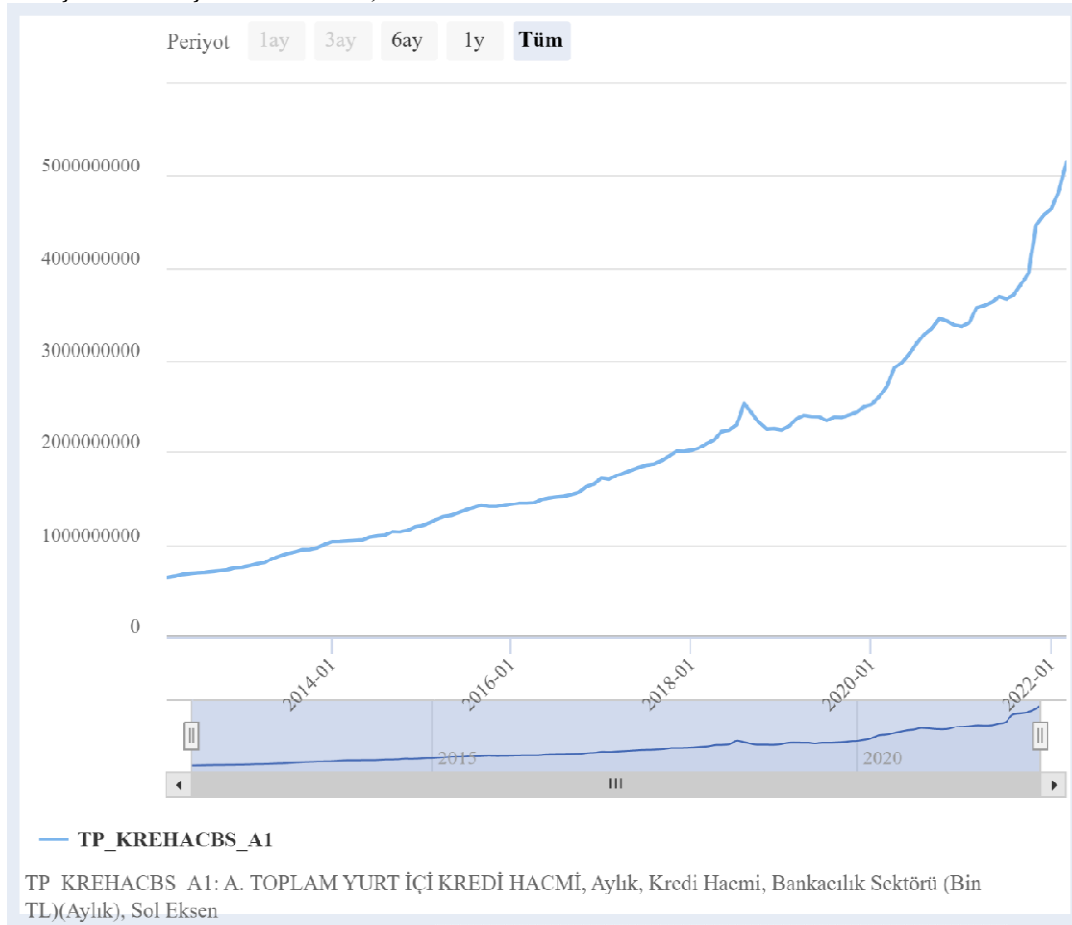
Tarih	M1	M2	M3
2022	2,393,037,420.50	6,040,458,997.20	6,140,662,423.40
2021	2,097,220,398.80	5,061,707,479.60	5,165,828,366.00
2020	1,219,863,695.30	3,325,045,394.90	3,418,684,238.70
2019	712,832,597.40	2,457,542,437.80	2,575,267,171.00
2018	512,524,057.00	1,940,589,522.50	1,988,304,794.70

2017	449,631,796.20	1,624,675,299.50	1,675,831,302.60
2016	382,351,495.90	1,406,729,187.90	1,450,681,529.40
2015	312,005,972.80	1,195,810,094.90	1,238,083,234.20
2014	251,991,723.00	1,018,546,164.00	1,063,151,797.00
2013	225,330,535.00	910,052,031.00	950,979,183.00
2012	181,928,687.00	749,111,748.00	791,992,774.00

Kaynak: TCMB, Elektronik Veri Dağıtım Sistemi, <https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket>

TCMB elektronik veri dağıtım sisteminden alınan verilerle oluşturulan grafik ve tabloda para arzlarının 2012 ve 2022 yılının erişim tarihine kadar yayınlanan veriler yer almaktadır. Grafikte ve tabloda da görüldüğü üzere M1 ve M2 ve M3 para arzında benzer yönlü bir eğilim gösterdiği görülmektedir ve aynı zamanda bu para arzı göstergeleri yıllar itibarı ile artış eğilimi göstermiştir. M1 para arzı 2012 yılında 181,928,687,00 TL iken 2022 yılında erişim sağlanan tarihe kadar M1 para arzı seyri 2,393,037,420,50 TL, M2 para arzı ise 2012 yılında 749,111,748.00TL'den 2022 yılında 6,040,458,997,20 TL, M3 para arzı ise 2012 yılında 791,992,774,00 TL, 2022 yılında ise 6,140,662,423,40 TL seviyesinde gerçekleşmiştir.

Grafik 7: Yurt İçi Kredi Hacmi, Bankacılık Sektörü

Kaynak: TCMB, Elektronik Veri Dağıtım Sistemi, <https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket>

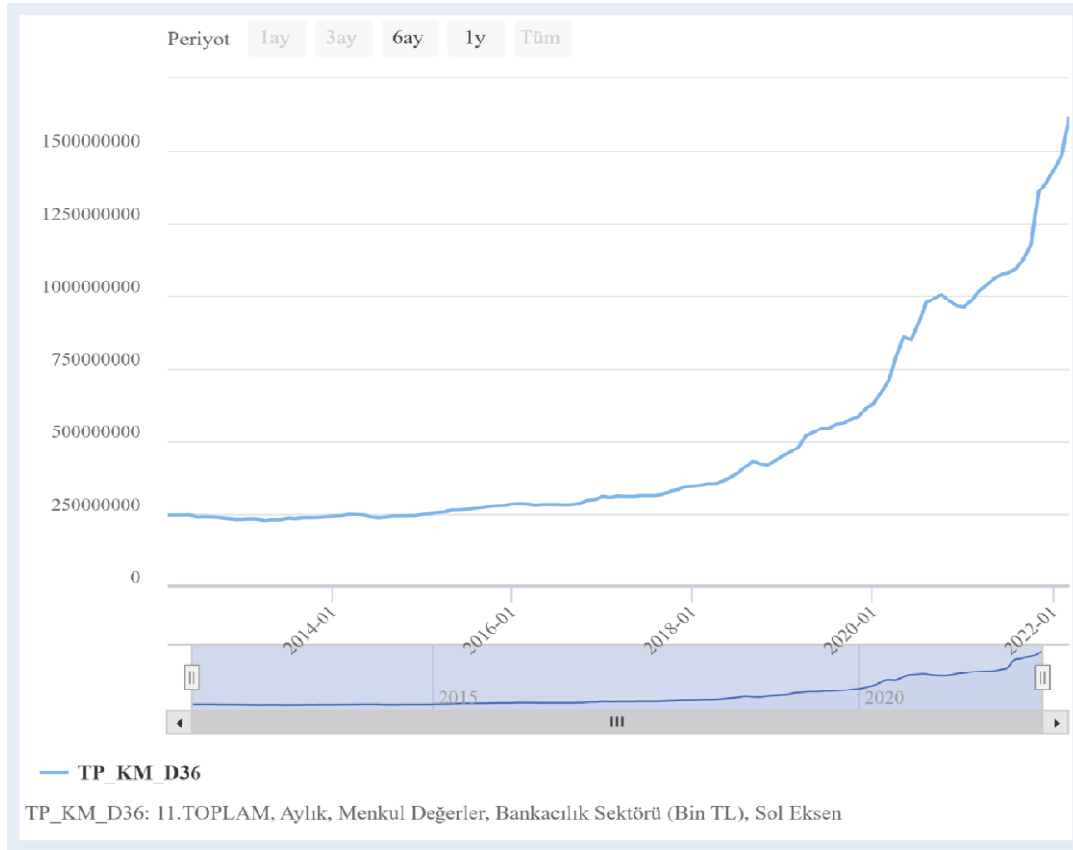
Şekilde bankacılık sektörü yurtiçi kredi hacminin aylık veriler kullanılarak 2012-2022 yılları itibarıyla seyri gösterilmiştir. Merkez bankası (dolaysız krediler), mevduat bankaları, kalkınma ve yatırım bankaları ve katılım bankalarının veriler kullanılarak toplam yurtiçi kredi hacmi elde edilmiştir. Bu bilgiler doğrultusunda elde edilen toplam yurtiçi kredi hacmi artan seyir izlemiştir.

Tablo 5:Yurt İçi Kredi Hacmi, Bankacılık Sektörü (Bin TL)

Tarih	Toplam Yurtiçi Kredi Hacmi
2022	5,156,491,952.00
2021	4,581,566,225.00
2020	3,384,095,355.00
2019	2,495,873,380.00
2018	2,251,646,991.00
2017	2,004,574,277.00
2016	1,654,468,323.00
2015	1,425,910,874.00
2014	1,194,725,621.00
2013	1,003,668,047.00
2012	750,000,397.00

Kaynak: TCMB, Elektronik Veri Dağıtım Sistemi. <https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket>

Ülkelerin yurtiçi kredi hacimleri oldukça önemli bir değişkendir. Yurtiçi kredi hacimleri ile ekonomik büyüme ilişkilendirilebilmektedir. Genellikle ekonomiler durgun olduğu dönemlerde ya da ekonomik kriz vb. ekonomik olaylarla karşılaştıklarında kredi kullanıma yönelmektedir. Çünkü ekonomiler kredi kullanımına yönelerek ekonomi politikalarını devam etmesini sağlayacaktır. Dolayısıyla yurtiçi kredi hacminde meydana gelen artış ekonomiler için pozitif etkiye sahiptir. Tablo 10'da toplam yurtiçi kredi hacminin yıllar itibariyle verileri yer almaktadır. Baz alınan yıllar itibariyle yurtiçi kredi hacmi artış gösteren bir seyir izlemiştir. Erişim sağlanan tarih itibari ile 2022 yılı toplam yurtiçi kredi hacmi 5,156,491,952,00TL olarak gerçekleşmiştir.

Grafik 8:Menkul Değerler, Bankacılık Sektörü

Kaynak: TCMB, Elektronik Veri Dağıtım Sistemi, <https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket>

Grafikte 2012-2022 yılları arasındatoplam menkul değerlerin seyri gösterilmiştir. Baz alınan tarihlere aylık veriler kullanarak hazırlanmıştır. Grafikde görüldüğü üzere toplam menkul değerler baz alınan yıllar itibariyle genel manada artış göstermiştir. Tahviller, bonolar, vadesi gelmemiş kuponlar, hisse senetleri, varlığa dayalı menkul kıymetler, kar ve zarara katılma hesabı, yatırım fonu katılım belgeleri, gelir ortaklığı senetleri, kıymetli madenler, diğer menkul değerlerin toplamından oluşturulan toplam menkul değerler 2022 yılının ilk çeyreğinde (mart ayında) 1,611,384,370,00 seviyesinde işlem görmüştür.

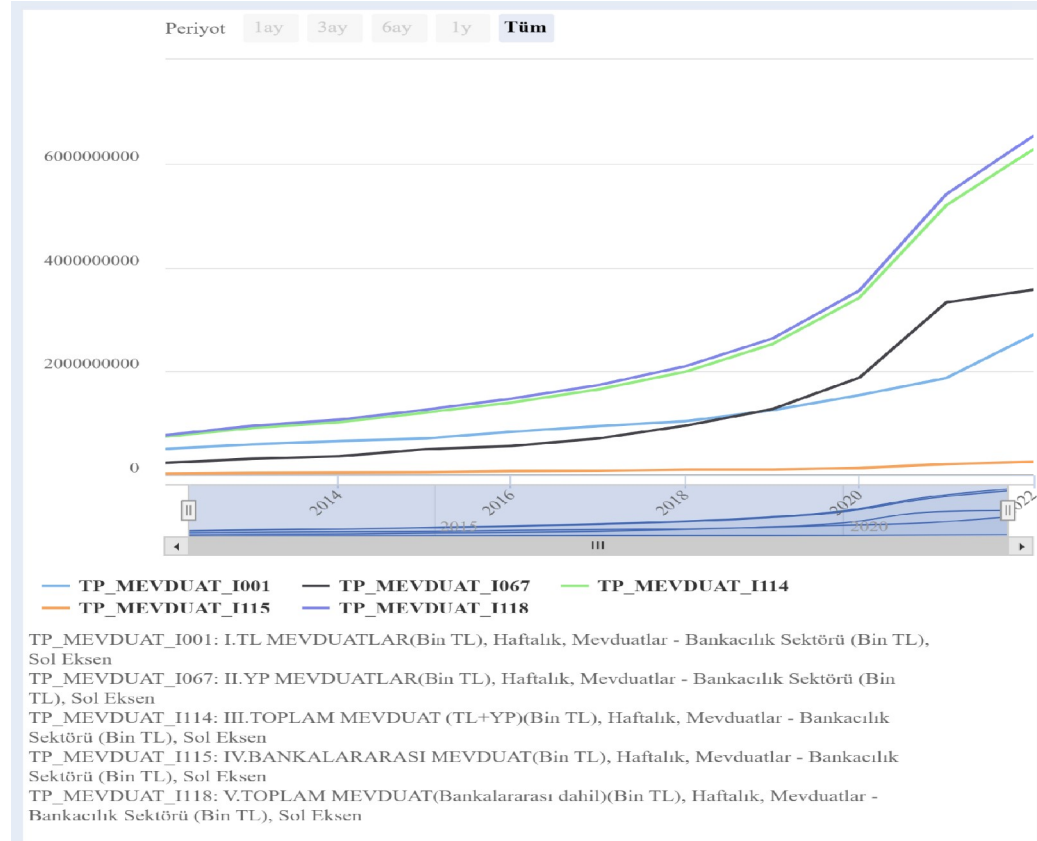
Tablo 6:Menkul Değerler, Bankacılık Sektörü (Bin TL)

Tarih	Toplam Menkul Değerler
2022	1,611,384,370.00
2021	1,388,904,382.00
2020	965,277,871.00
2019	614,189,999.00
2018	433,286,836.00
2017	342,730,295.00
2016	299,998,004.00
2015	279,789,889.00
2014	244,531,514.00
2013	240,142,325.00
2012	231,100,827.00

Kaynak:TCMB, Elektronik Veri Dağıtım Sistemi, https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket/#col_lapse_18

Tabloda baz alınan yıllar itibari ile toplam menkul değerlerin sayısal verileri yer almaktadır. Tabloda toplam menkul değerlerin önceki yıllarda küçük artışlar yaşayarak düzenli bir seyir izlediği son dönemlerde ise artışın tırmandığı görülmektedir.

Grafik 9:Mevduatlar- Bankacılık Sektörü

Kaynak: Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (EVDS). <https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket>

Grafikte bankacılık sektörünün mevduatlarına yer verilmiştir. 2012-2022 yılları arasında mevduatlara yer verilen grafikte TL mevduatları ve YP mevduatlarının toplamı ile Toplam mevduatlara yer verilmiştir. Sonrasında bankalar arası mevduatlarda dâhil edilerek toplam mevduatlar yeniden oluşturulmuştur.

Tablo 7: Mevduatlar- Bankacılık Sektörü (Bin TL)

Tarih	TL Mevduatlar	YP Mevduatlar	Toplam Mevduat (TL+YP)
2022	2,701,442,335.00	3,567,819,070.21	6,269,261,405.21
2021	1,868,353,495.00	3,322,933,322.98	5,191,286,817.98
2020	1,538,649,644.00	1,875,318,214.19	3,413,967,858.19
2019	1,249,677,529.00	1,271,833,008.92	2,521,510,537.92
2018	1,037,909,295.00	952,309,763.96	1,990,219,058.96
2017	943,429,943.00	707,360,478.06	1,650,790,421.06
2016	834,832,668.00	562,733,749.64	1,397,566,417.64
2015	705,882,250.00	498,784,083.06	1,204,666,333.06
2014	655,831,096.00	362,708,766.00	1,018,539,862.00
2013	592,817,263.00	314,764,747.00	907,582,010.00
2012	505,680,036.00	236,087,590.00	741,767,626.00
Tarih	Bankalar arası Mevduat		Toplam Mevduat (Bankalar arasıDâhil)
2022	257,903,073.60		6,527,164,478.81
2021	213,986,995.31		5,405,273,813.29
2020	138,334,397.48		3,552,302,255.67
2019	106,922,241.72		2,628,432,779.64
2018	106,649,666.01		2,096,868,724.97
2017	82,726,203.75		1,733,516,624.81
2016	75,329,587.09		1,472,896,004.74
2015	54,523,178.73		1,259,189,511.79
2014	49,516,385.00		1,068,056,247.00
2013	41,393,632.00		948,975,642.00
2012	28,457,592.00		770,225,218.00

Kaynak: Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (EVDS). <https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket>

Grafik ve tabloda yer alan mevduatlar genellikle artma eğilimi göstermektedir. Özellikle TL ve YP mevduatların toplamından oluşan toplam mevduatlar baz alınan yılların başından itibaren artışını sürdürmüştür. Bankalar arası mevduatlarında ilave edilmesi ile oluşturulan toplam mevduatlarda artış göstermiştir. Bankalar arası mevduatlar ise dalgalanma olmaksızın ilerlemiş ve artış göstermiştir. Bununla birlikte TL ve YP mevduatlarında yıllar itibarıyla artış göstermiş ve aynı zamanda 2021 yılında TL+YP mevduatlarının toplamı 5,191,286,817,98 TL iken 2022 yılında baz alınan erişim tarihinde TL+YP mevduatlarının toplamı 6,269,261,405,21TL ve bankalar arası dâhil olan toplam mevduatlar 2021 yılında 5,405,273,813,29TL iken 2022 yılında6,527,164,478,81TL olarak işlem görmüştür.

Grafik 10: Dow Jones Genel Bakış

Kaynak: <https://tr.investing.com/indices/us-30>.

Grafikte ABD'nin en önemli endekslerinden biri olan Dow Jones Endüstriyel endeksinin son 5 yılda gösterdiği gelişim yer almaktadır. Aylık verilerin kullanılması ile hazırlanan son 5 yılın Dow Jones endeksi ilk zamanlarda artış göstermekle beraber 2020 yılının ilk 3 ayında keskin azalış göstermiş ve sonrasında artış ve azalış şeklinde dalgalı bir seyir göstermeye devam etmiştir. Grafikte Dow Jones endeksi 2021 yılı itibari ile incelediğimizde belirli bir süre artışa devam etmiş ve yılın son aylarında yayınlanan verilerde ise azalış ve artış şeklinde dalgalanma yaşadığı görülmektedir. Yine aynı zamanda 2022 yılının erişim sağlanan tarihine kadar bu endeks dalgalı bir seyir izlemiş sonrasında azalış eğilimi göstermiştir.

Tablo 8:Dow Jones Industrial Average Geçmiş Verileri

Tarih	Şimdi	Açılış	Yüksek	Düşük	Hac.	Fark
Nisan (2022)	32.977,21	34.740,89	35.492,22	32.913,15	7,22B	-4,91
Mart (2022)	34.678,35	33.813,48	35.372,26	32.578,73	9,22B	2,32%
Şubat (2022)	33.892,60	35.151,47	35.824,28	32.272,64	7,36B	-3,53%
Ocak (2022)	35.131,86	36.321,59	36.952,65	33.150,33	8,90B	-3,32%
Aralık (2021)	36.338,30	34.678,94	36.679,44	34.006,98	8,41B	5,38%
Kasım (2021)	34.483,72	35.833,65	36.565,73	34.424,44	7,23B	-3,73%
Ekim (2021)	35.819,56	33.930,70	35.892,92	33.785,54	6,77B	5,84%
Eylül (2021)	33.843,92	35.387,55	35.475,40	33.613,03	6,66B	-4,29%
Ağustos (2021)	35.360,73	34.968,56	35.631,19	34.690,25	5,66B	1,22%
Temmuz (2021)	34.935,47	34.507,32	35.171,52	33.741,76	6,71B	1,25%
Haziran (2021)	34.502,51	34.584,19	34.849,32	33.271,93	6,83B	-0,08%
Mayıs (2021)	34.529,45	33.904,89	35.091,56	33.473,80	6,61B	1,93%
Nisan (2021)	33.874,85	33.054,58	34.256,75	32.985,35	6,89B	2,71%
Mart (2021)	32.981,55	31.065,90	33.259,00	30.547,53	9,79B	6,62%
Şubat (2021)	30.932,37	30.054,73	32.009,64	30.014,97	6,77B	3,17%
Ocak (2021)	29.982,62	30.627,47	31.272,22	29.856,30	8,22B	-2,04%

Kaynak:<https://tr.investing.com/indices/us-30-historical-data>

Günümüzde ekonomiler arasında etkileşim bulunmaktadır. Özellikle ekonomik gücü yüksek olan ülkelerin, ekonomik gücü daha zayıf olan ekonomileri etkileme gücü oldukça yüksek olduğu kabul edilmektedir. Dolayısıyla yatırımcılar hem kendi ekonomilerindeki gelişmeleri hemde ekonomik gücü çok yüksek olan Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin ekonomisini yakından takip etmektedirler. Bu takibi yapıyorken yararlandıkları en önemli gösterge ise dow jones endeksidir. Bu endeksteeki gelişmeleri yakından takip eden yatırımcılar piyasaları doğru yorumlarken aynı zamanda ekonomik gelişmeleri yakından takip etmektedir. Bu bağlamda ekonomiler için oldukça önemli bir gösterge olan dow jones endeksinin son bir yıldaki aylık verileri tabloda gösterilmiştir. Bu endeks Nisan 2022 ayı itibari ile -4,91% değer kaybederek 32.977,21 seviyesinde işlem görmüştür.

Grafik 11:BİST 100 Endeksi

Kaynak:<https://www.bloomberght.com/borsa/endeks/bist-100>

Grafikte Borsa İstanbul 100 endeksinin 5 yıllık değişimi gösterilmektedir. Borsa İstanbul endeksi 2017 ve 2022 yıllarında arasındaki değerler kullanılmıştır. Bu yıllara ait değerlere baktığımızda BIST 100 inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir.

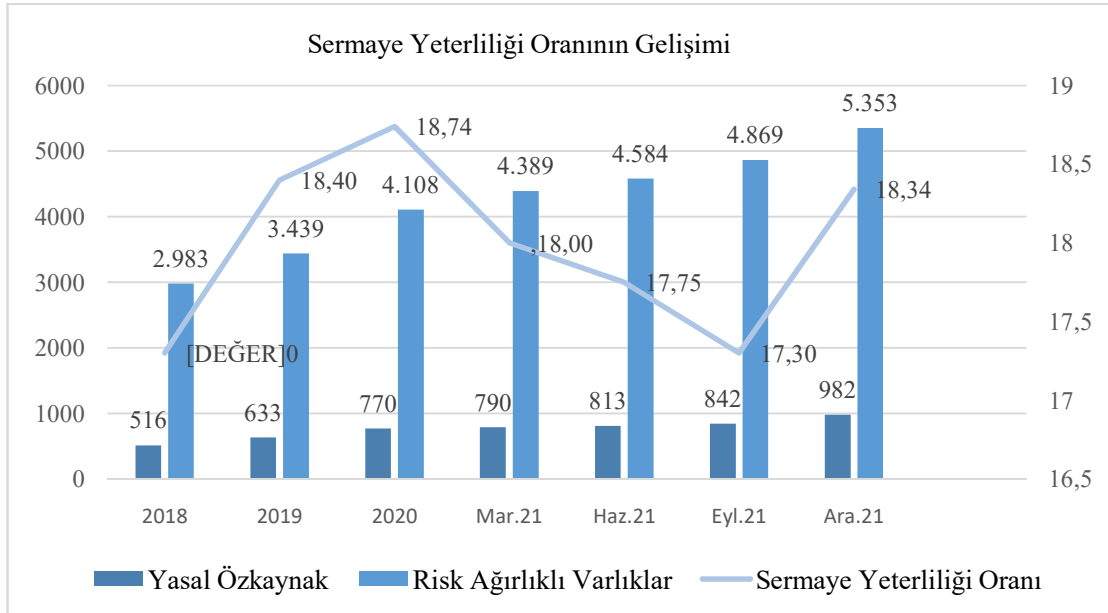
Grafik 12:Döviz Sepeti

Kaynak:<https://www.doviz.com/endeksler/doviz-sepeti>

Grafikte sepet kur olarak da adlandırılan döviz sepetinin son 5 yıllık verileri yer almaktadır. Grafikteki veriler haftalık olarak baz alınmıştır. Döviz sepeti yer alan yıllar itibariyle genel anlamda artış-azalış trendi göstermiştir.

Grafik13:Sermaye Yeterliliği Oranının Gelişimi

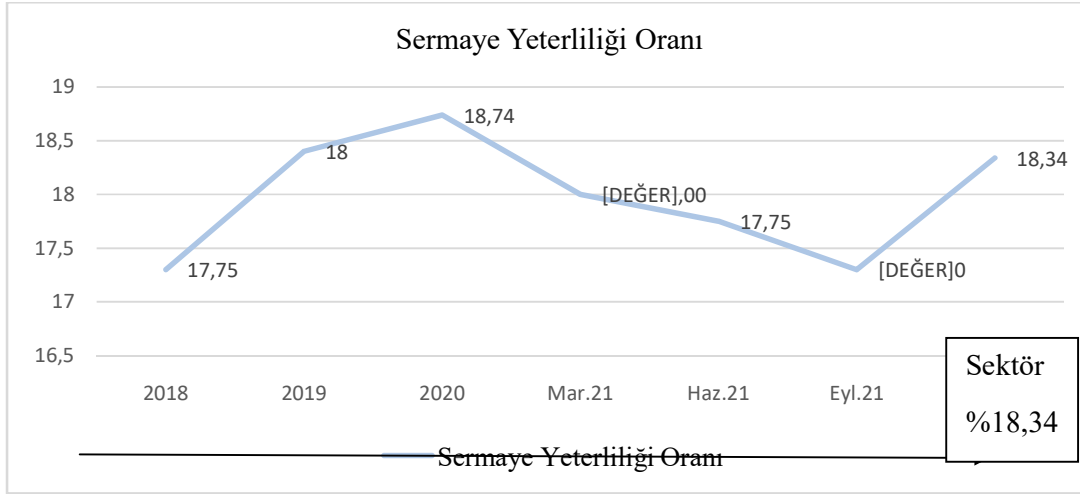
Kaynak:Temel Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri, <https://www.bddk.org.tr/Veri/EkGetir/8?ekId=81>. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2021). Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri,Aralık 2021.

Ekonomiler için oldukça önem arz eden bankacılık sektörü finansal sistemin en önemli unsurlarından birisidir. Dolayısıyla ülkelerin bankacılık sisteminin krizlerde oynadığı önemli rol ile aynı zamanda güven

ve istikrar ortamının sürdürülmesi için ve olası tehlikelerin meydana gelmesi ile bu durumla başa çıkma potansiyellerinin artması ve finans sistemine sağladığı risk ölçümü ve değerlendirme, sağladığı etkin risk yönetimi için sağlıklı bir sermaye yapısı olması gerekmektedir. Bankacılık sektörünün son zamanlarda globalleşmesi ile sermaye yeterliliği kavramı doğmuş ve önem kazanmıştır. Bankalar artık aktif büyüklükleri değil sermaye yeterlilikler en önemli ölçüt kabul edilen kurumlar olmuştur (Okay, 2002: 116).

Yukarıda verilen grafikte Türkiye'nin 2018- 2021 yılları arasında gerçekleşen sermaye yeterliliği oranının gelişimi gösterilmektedir. Bu veriler bankacılık düzenleme ve denetleme kurumunun Aralık 2021 tarihinde yayınlanan temel bankacılık sektörü temel göstergeleri raporundan elde edilmiştir. Ülkelerin sermaye yeterliliği oranı yasal öz kaynakların risk ağırlıklı varlıklara bölünmesi ile ulaşılmaktadır.

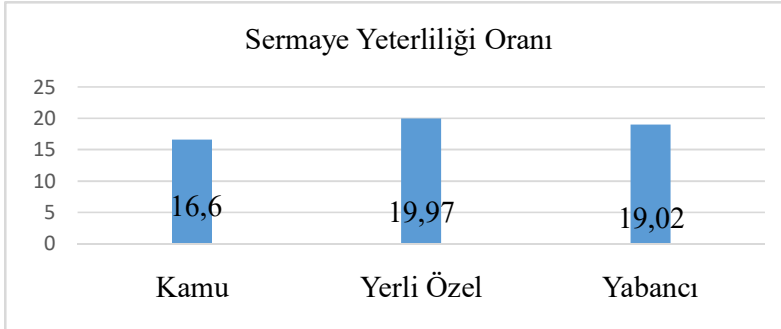
Grafik 14:Türk Bankacılık Sektörünün Sermaye Yeterliliği Oranı

Kaynak: Temel Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri, <https://www.bddk.org.tr/Veri/EkGetir/8?ekId=81>. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2021). Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri, Aralık 2021.

Yukarıda verilen grafikte Türkiye'deki yasal özkaynak yıllar itibariyle artış göstermektedir. 2018 yılında 516 Milyar TL iken sonraki yıllarda artış göstererek Haziran 2021'de 813 Milyar TL, Eylül 2021'de 842 Milyar TL aynı zamanda erişim sağlanan tarihte Aralık 2021'de 982 Milyar TL'ye kadar yükselmiştir. Risk varlıklarında da grafikte yer alan yıllar itibariyle artış gözlenmektedir. Yasal özkaynak ve risk ağırlıklı varlıkların kullanılması ile bulunan sermaye yeterliliği oranı, 2020 yılına kadar artış yaşaması ile Mart – Haziran- Eylül 2021'de azalan seyir izlemiş, Aralık 2021'de ise artış göstermiştir. Bu durumda Türk Bankacılık Sektörünün sermaye yeterliliği oranı, Mart 2021'de %18,00, Haziran 2021 döneminde %17,75 ve Eylül 2021 %17,30 ve aynı zamanda Aralık 2021'de sermaye yeterliliği oranı %18,34 olarak yayınlanmıştır.

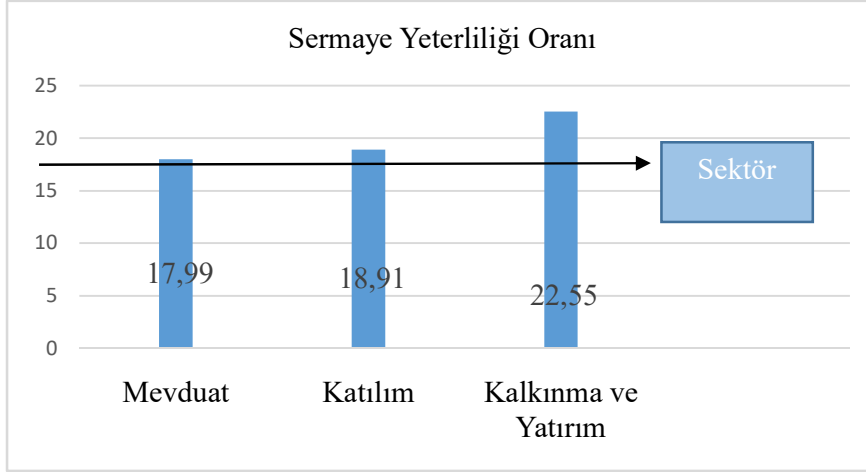
Grafik15:Banka Sahiplik Grupları Arasında Sermaye Yeterliliği Oranı

Kaynak: Temel Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri, <https://www.bddk.org.tr/Veri/EkGetir/8?ekId=81>. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2021). Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri, Aralık 2021.

BBDK tarafından yayınlanan temel bankacılık sektörü temel göstergeler Aralık 2021 raporuna göre banka sahiplik grupları arasında (kamu, yerli özel ve yabancı) sermaye yeterliliği oranı gösterilmiştir. Grafikte kamu için sermaye yeterlilik oranı %16,60 oranında, yerli özel için sermaye yeterliliği oranı %19,97 ve yabancı grup içinse %19,02 oranında gerçekleşmiştir. Bu grafikten aynı zamanda yerli özel banka grubunun ve yabancı banka grubuna ait sermaye yeterliliği standart oranı sektör ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir. Kamu banka kurumunun sermaye yeterliliği standart oranı sektör ortalaması olan %18,34 seviyesinin altında kalmıştır.

Grafik 16:Bankaların Fonksiyon Grupları Sermaye Yeterliliği Oranı

Kaynak: Temel Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri, <https://www.bddk.org.tr/Veri/EkGetir/8?ekId=81>. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2021). Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri, Aralık 2021.

Grafikte Aralık 2021 raporunda sermaye yeterliliği oranının bankaların fonksiyon gruplarındaki ayrımı gösterilmiştir. Sermaye yeterliliği oranı mevduat bankalarında %17,99 katılım bankalarında %18,91 kalkınma ve yatırım bankalarında sermaye yeterliliği oranı ise %22,55 seviyesinde gerçekleşmiştir. Sektör ortalaması olan %18,34 ile mevduat bankaları bu oranın altında kalmış ve katılım bankaları ve kalkınma ve yatırım bankaları ise bu oranın üstünde kalmıştır.

Grafik 17:Türkiye'nin BİST 30 Endeksi

Kaynak: <https://www.bloomberght.com/borsa/endeks/bist-30>.

BİST 30 endeksi borsada işlem gören en önemli endekslerden birisidir. Bu endeks Borsa İstanbul üzerinden işlem görmekte olan piyasa değeri açısından ve işlem hacmibakımından yüksek olan 30 şirketten oluşan bir endekstir. Yatırımcılar yatırımlarını değerlendiriyor iken bu endeksleri yakından takip etmektedirler.

Yatırımcılar bu endeksleri analiz ederek piyasalara dair gelişmeler hakkında bilgi sahibi olmaktadır. BİST 30 endeksi içerdiği güçlü hisselerden dolayı önemli bir yatırım aracı olarak kabul edilmiştir. Grafikte Türkiye'nin BİST 30 endeksinin son 5 yıllık değişimi gösterilmiştir. Bu endeksin yıllar itibari ile değişimini incelediğimizde endeks dalgalı değişim göstermiştir.

Tablo 9: BİST 30 Geçmiş Verileri

Tarih	Şimdi	Açılış	Yüksek	Düşük	Hac.	Fark%
Nisan (2022)	2.704,44	2.483,22	2.869,40	2.475,20	1,81B	9,18%
Mart (2022)	2.477,16	2.212,21	2.495,27	2.188,65	43,08B	13,30%
Şubat (2022)	2.186,32	2.216,16	2.294,84	2.038,17	34,50B	-0,74%
Ocak (2022)	2.202,64	2.039,14	2.332,61	2.032,27	48,53B	8,77%
Aralık (2021)	2.025,03	1.957,23	2.677,24	1.888,06	65,02B	4,23%
Kasım (2021)	1.942,82	1.635,71	1.999,04	1.607,84	38,07B	18,78%
Ekim (2021)	1.635,71	1.496,28	1.640,02	1.466,94	31,37B	8,67%
Eylül (2021)	1.505,15	1.591,89	1.598,90	1.468,90	25,33B	-5,24%
Ağustos (2021)	1.588,34	1.505,52	1.591,68	1.496,56	26,12B	5,83%
Temmuz (2021)	1.500,81	1.465,21	1.508,66	1.437,11	16,04B	2,59%
Haziran (2021)	1.462,91	1.510,68	1.570,30	1.457,37	33,25B	-2,88%
Mayıs (2021)	1.506,33	1.459,32	1.538,90	1.459,32	29,09B	3,39%
Nisan (2021)	1.456,88	1.436,21	1.478,10	1.375,34	34,59B	1,83%
Mart (2021)	1.430,65	1.575,77	1.661,60	1.301,81	50,77B	-8,05%
Şubat (2021)	1.555,96	1.583,70	1.662,64	1.533,73	53,91B	-1,04%
Ocak (2021)	1.572,37	1.641,81	1.705,82	1.545,49	62,50B	-3,89%

Kaynak: <https://tr.investing.com/indices/ise-30-historical-data>

Tabloda BİST 30 endeksinin 2021 yılı ve 2022 yılının erişim sağlanan tarihine kadarki süreçte aylık göstermiş olduğu değişim yer almaktadır. BİST 30 endeksi 2021 yılının ilk üç ayında değer kaybı yaşamış sonraki aylarda ise değer artışı ve değer kaybı şeklinde dalgalı bir seyir izlemiştir. Tablodaki veriler doğrultusunda 2022 yılının nisan ayında BİST 30 endeksi 9,18% oranında değer artışı yaşayarak 2.704,44 seviyesinde işlem görmüştür. Endeks üzerindeki bu değer artışı veya azalışına neden olan birçok faktör bulunmaktadır. Yatırımcılar tarafından bu faktörlerin doğru bir şekilde analiz edilerek endeksin yorumlanması oldukça önem arz etmektedir.

SONUÇ

Finansal sermaye sahipleri, yüksek kar amacıyla yatırım araçlarını seçerken, risklerden kaçınmaya çalışırlar. Karlı olabilecek bir yatırım aracı, finansal riskleri beraberinde getirebilmektedir. Küreselleşen dünyada, internetin ve teknolojinin hızla gelişmesi ile finansal piyasalar çok hızlı bir şekilde siyasi ve ekonomik olumsuzluklardan etkilenmektedirler. Uluslararası portföy yatırımları için de aynı riskler söz konusudur. Yatırım yapılacak ülkenin enflasyon, işsizlik, faiz ve büyüme oranları yatırımları yönlendirmektedir. Yatırımcılar ayrıca kredi derecelendirme kuruluşları (Standart&Poor's, Moody's, ve Fitch) tarafından verilen ülke kredi notlarına ve fiyatı piyasalarda belirlenen CDS risk primlerine bakmaktadırlar. Kredi notları uzun ve kısa dönem olmak üzere hem ulusal para cinsinden hem de rezerv paralar cinsinden ilan edilmektedir. Kredi notları, CDS primlerine kıyasla çok hızlı güncellenen bir veri değildir. CDS değerleri her ülke için anlık olarak takip edilebilmektedir. Kredi notları düştükçe risk artmakta ve ülke borçlarını çevirememekte, ülke uluslararası piyasalar açısından güvenilirliğini yitirmektedir. Kredi notu yüksek olan ülkeler için, riskler ve borçlanma maliyeti düşüktür. Güvenilirlikleri ve fonlama alternatifleri yüksektir. CDS'de ise büyük yatırımcılar riskleri düşürebilmek için bir nevi sigortalama işlemi olan kredi temerrüt takası (CDS) sözleşmesini imzalamaktadırlar. CDS primi ödemeye razı olmaktadır. Risklerin tamamını üstlenmek yerine, getirinin bir kısmından vazgeçerek, belirli bir bedele razı olup, yatırımlarını teminat altına almaktadırlar. CDS ile kredi notları birbirini destekleyen verilerdir. Ancak CDS risk primleri anlık olarak izlenebilmektedir. Yine en küçük bir kriz belirtisinde dahi

sert ve hızlı tepkiler verebilmektedir. Değişen piyasa koşullarına verdiği tepkiler açısından KDK'ların yavaş kaldığını düşünen yatırımcılar, anlık olarak CDS risk primi değerlerini dikkate almaktadırlar. Özet olarak CDS primlerinin artması, ülke kredi derecelendirme notlarının düşmesi, yatırımcılar (doğrudan yabancı yatırımcı ya da finansal piyasalarda işlem yapanlar) için ülkedeki mevcut risklerin arttığını göstermektedir. Riskten kurtulmak isteyen yatırımcılar, CDS kontratı imzalayarak, varlıkları için koruma satın almaktadır. Yüksek risk yüksek prim ödemeyi, düşük risk ise düşük prim ödemeyi gerektirmektedir.

Türkiye'de döviz kurlarındaki ve tahvil faizlerindeki oynaklık, gelişmiş ekonomilere göre CDS primlerinin yüksek oranda kalmasına sebebiyet vermektedir. Türkiye'de ekonomik büyüme sürdürülebilir konuma geldiğinde, enflasyon oranları düşük seviyeye indiğinde ve ekonomideki belirsizlikler ortadan kalktığında CDS primlerinin de düştüğü görülecektir. Yatırımcılar risk priminin yüksek olduğu ülkelere yatırım yapmaktan kaçınılmaktadırlar. Bunun sonucunda borsa endeksinde kayıplar oluşmaktadır. Döviz kurları CDS primlerini arttırmaktadır. CDS primlerindeki artış ise BİST 100'ü negatif etkilemektedir. Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelere yabancı yatırımcılar gelmek istememektedirler. Türkiye'de döviz kuru kontrol altında tutulabilinmeli ve sermaye piyasasındaki fonların getirileri istikrarlı olmalıdır.

Yine Türkiye'nin dövize ihtiyacı bulunmaktadır. Yurt içinden dövizle yapacağı borçlanma hem riskli, hem de dışarıdan yapacağı borçlanmaya göre daha yüksek bedellidir. Onun için dış kaynaklardan döviz borçlanmak zorunda kalmaktadır. Bunu yaparken CDS risk primini göze alması gerekmektedir. Türkiye'de enflasyonun, işsizliğin yüksekliği ve ekonomi piyasalarının yeni iş olanakları yaratmadaki yetersizliği CDS prim oranlarını ve finansal piyasaları negatif etkilemektedir. Dış borçlar ve faizler yüksektir. TL'nin dış değer kayıpları fazladır. Cari açık ve bütçe açığı vererek büyüme oranları arttırılabilmektedir. Bütçe açığı, vergi affı ve imar affı gibi tek seferlik önlemlerle kapatılabilmektedir. Teknolojik ürünler üretmek katma değer yaratılamamaktadır.

KAYNAKÇA

- Aras, G. (1996). *Ticari Bankalarda Kredi Portföyünün Yönetimi*. SPK, İstanbul
- Anson, M. J. P., Fabozzi, F.J., Choudhry, M., Chen, R. (2004). *Credit Derivatives: Instruments, Applications and Pricing*. John Wiley & Sons, Inc.
- Anson, M. J. P. (1999). *Credit Derivatives*. John Wiley & Sons.
- Augustin, P., Subrahmanyam, G. M., Tang, D.Y., Wang, Q.S. (2014). *Credit Default Swaps: A Survey*. Foundations and Trends in Finance, 9 (1-2), 1-188.
- Bruyere, R., Cont, R., Copinot, R., Fery, L., Jaeck, C., Spitz, T. (2006). *Credit Derivatives and Structured Credit: A Guide for Investors*. Gabrielle Smart (çev.). John Wiley & Sons Ltd.
- Borsa İstanbul. (2017). *Sorularla Vadeli İşlem ve Opsiyon Piyasası*, İstanbul.
- Choudhry, M. (2013). *An Introduction to Credit Derivatives*. Butterworth- Heinemann.
- Danacı, M.C., Şit, M., Şit, A. (2017). "Kredi Temerrüt Swaplarının (CDS'lerin) Büyüme Oranı ile İlişkilendirilmesi: Türkiye Örneği", *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9 (2), 67-78.
- Durmuş, A. (2019). "Kredi Piyasasında Daralma ve Büyüme Riski". *Sosyal Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 2 (1), 197-207.
- Eğilmez, M. (2020, 13 Aralık). "CDS Primi Niçin Yükseliyor?" Kendime Yazılar. <https://www.mahfiegilmez.com/2020/03/cds-primi-nicin-yukseliyor.html>.
- İbiş, C., Çatıkkaş, Ö., Çelikdemir Ç., N. (2018). *Banka Muhasebesi İlkeler ve Uygulamalar*. Türkiye Bankalar Birliği. Yayın No: 325. İstanbul.
- İskender, S. E. (2014). *Kredi Riski Dayanıklılığının Analizi: Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Politika Önerileri*. Türkiye Bankalar Birliği Yayınları. Yayın No: 306 İstanbul.

- Joseph, C. (2006). *Credit Risk Analysis: A Tryst with Strategic Prudence*. Tata McGraw-Hill Education.
- Koyuncu, C. ve Saka, B. (2011). “Takipteki Kredilerin Özel Sektöre Verilen Krediler ve Yatırımlar Üzerindeki Etkisi”. ss.113-124.
- Parasız, İ. (2000). *Para Banka ve Finansal Piyasalar*. Ezgi Kitabevi Yayınları: Bursa.
- Şenel, C. (2020). “Banka Kredileri ve Türk Bankacılık Sektöründe Kredilerin Uluslararası Karşılaştırmalı Analizi”. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 12 (1), 810-825.
- Şenol, Z. (2021). *Güncel Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Araştırmaları*. Y.A. Ünvan (ed.). İçinde Kredi Temerrüt Takasları (CDS) ve Kredi Derecelendirme. Livre de Lyon, 49-90.
- Yıldırım, H.H. ve Sakızcı, M. (2019). *Portföy yatırımları ile CDS arasındaki ilişki: Türkiye Örneği*. Turkish Studies- Social Sciences, 14(5), 2777 – 2792.
- <https://tr.investing.com/rates-bonds/turkey-cds-5-year-usd>.
- <http://www.worldgovernmentbonds.com/sovereign-cds/>
- TCMB, Elektronik Veri Dağıtım Sistemi. https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket#collapse_4
- (TCMB, Elektronik Veri Dağıtım Sistemi), <https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/dashboard/4687>
- TCMB, Elektronik Veri Dağıtım Sistemi, <https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket>
- TCMB, Elektronik Veri Dağıtım Sistemi, https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket/#collapse_18
- <https://tr.investing.com/indices/us-30>.
- <https://tr.investing.com/indices/us-30-historical-data>
- <https://www.bloomberght.com/borsa/endeks/bist-100>.
- <https://www.doviz.com/endeksler/doviz-sepeti>
- Temel Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri, <https://www.bddk.org.tr/Veri/EkGetir/8?ekId=81>. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2021). Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri, Aralık 2021.
- <https://www.bloomberght.com/borsa/endeks/bist-30>.

KATKI ORANI	AÇIKLAMA	KATKIDA BULUNANLAR
Fikir veya Kavram / Idea or Notion	Araştırma hipotezini veya fikrini oluşturmak / Form the research hypothesis or idea	Kübra SEZER
Tasarım / Design	Yöntemi, ölçeği ve deseni tasarlamak / Designing method, scale and pattern	Burcu KILINÇ SAVRUL Kübra SEZER
Veri Toplama ve İşleme / Data Collecting and Processing	Verileri toplamak, düzenlenmek ve raporlamak / Collecting, organizing and reporting data	Kübra SEZER
Tartışma ve Yorum / Discussion and Interpretation	Bulguların değerlendirilmesinde ve sonuçlandırılmasında sorumluluk almak / Taking responsibility in evaluating and finalizing the findings	Burcu KILINÇ SAVRUL Kübra SEZER
Literatür Taraması / Literature Review	Çalışma için gerekli literatürü taramak / Review the literature required for the study	Kübra SEZER
CONTRIBUTION RATE	EXPLANATION	CONTRIBUTORS